

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**GÜVENLİK TEHDİTLERİNİN SAVUNMA HARCAMALARINA
ETKİSİ: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

UFUK AKAY

Danışman: Doç. Dr. Mustafa Necati ÇOBAN

TOKAT-2025

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Mustafa Necati ÇOBAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Güvenlik Tehditlerinin Savunma Harcamalarına Etkisi: Türk Devletleri Teşkilatı Örneği” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

23/12/2025

Ufuk AKAY

JÜRİ KABUL VE ONAY

Ufuk AKAY tarafından hazırlanan “**Güvenlik Tehditlerinin Savunma Harcamalarına Etkisi: Türk Devletleri Teşkilatı Örneği**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 26.11.2025 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)**İmzası**

Üye (Danışman): Doç. Dr. Mustafa Necati ÇOBAN

.....

Üye (Başkan): Doç. Dr. Halil İbrahim KAYA

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Fatih YETER

.....

ONAY

...../...../.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

İTHAF

Bu çalışma; vatan uğrunda gözünü kırpmadan şehadet şerbetini içen aziz şehitlerimize ve ülke bekası için ömrünü vakfedenlere adanmıştır.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, güvenlik tehditlerinin savunma harcamaları üzerindeki etkilerini, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler örneği üzerinden ampirik olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Küresel güvenlik ortamının giderek daha karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya büründüğü günümüzde, savunma harcamalarının belirleyicilerinin yalnızca askerî unsurlarla sınırlı olmadığı; ekonomik, demografik ve kurumsal faktörlerle birlikte ele alınması gerektiği açıktır. Bu bağlamda çalışma, savunma ekonomisi literatürüne bölgesel ve karşılaştırmalı bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

Araştırma süreci boyunca, teorik çerçevenin oluşturulmasının yanı sıra ampirik analiz aşamasında karşılaşılan yöntemsel zorluklar, araştırmanın bilimsel niteliğini güçlendiren önemli deneyimler sağlamıştır. Kullanılan ekonometrik yöntemler aracılığıyla elde edilen bulguların, savunma harcamalarının dinamik yapısını daha iyi anlamaya katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu yönüyle çalışmanın, hem akademik literatüre hem de politika yapıcıların güvenlik ve savunma alanındaki karar süreçlerine ışık tutması beklenmektedir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bilgi birikimi, yönlendirmeleri ve akademik tecrübeleriyle sürece rehberlik eden danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Necati Çoban'a, çalışma süreci boyunca görüş ve değerlendirmeleriyle her zaman destek olan Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Yardımcısı Sayın İsmail Özdemir'e teşekkür ederim. Ayrıca bugünlere ulaşmamdaki emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim babam, annem ve canımdan öte aileme şükranlarımı en kalbi duygularıyla sunarım.

ÖZET

GÜVENLİK TEHDİTLERİNİN SAVUNMA HARCAMALARINA ETKİSİ: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÖRNEĞİ

Akay, Ufuk

Yüksek Lisans, İktisat Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Necati Çoban

Kasım 2025, xiv +90 sayfa

Bu çalışmada, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi 4 ülkede (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye) güvenlik tehditlerinin savunma harcamalarına etkisi araştırılmaktadır. Bu dört ülkeye ait 2007-2022 dönemini kapsayan verilerin kullanıldığı çalışmada Powell(2022) tarafından geliştirilen QRPD (Toplamsal Olmayan Sabit Etkili Panel Kantil Regresyon) yöntemi kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çalışmada bir diğer güncel yöntem KRLS (Kernel Tabanlı Düzenleştirilmiş En Küçük Kareler) metodu da sağlamlık sınamacı amacıyla uygulanmıştır. Çalışmada ayrıca kamu harcamalarının, nüfus artışının, ticari açıklığın, demokratikleşmenin ve doğal kaynak rantının da savunma harcamalarına etkisi analiz edilmiştir. QRPD bulgularına bakıldığında Türk Devletleri Teşkilatı ülkelerinde güvenlik tehditlerinin savunma harcamalarına etkisi, düşük, orta ve yüksek kantil düzeyleri için pozitif olarak tespit edilmiştir. Türk Devletleri Teşkilatına üye dört ülkede güvenlik tehditleri arttıkça savunma harcamaları da artmaktadır. Yine bu ülke grubunda düşük, orta ve yüksek kantil düzeylerinde kamu harcamaları ve doğal kaynak rantı arttıkça savunma harcamalarının da arttığı tespit edilmiştir. Demokratikleşme düzeyi, nüfus artış oranı ve ticari açıklık oranı ise düşük, orta ve yüksek kantil düzeylerinde savunma harcamalarını azaltmaktadır. KRLS bulguları da büyük oranda QRPD bulgularını desteklemektedir. Çalışmada son olarak elde edilen bulgular doğrultusunda politika önerilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savunma Harcamaları, Güvenlik Tehditleri, Türk Devletleri Teşkilatı

ABSTRACT

THE IMPACT OF SECURITY THREATS ON DEFENSE EXPENDITURES: THE CASE OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Akay, Ufuk

Master's Thesis of Economics

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa Necati Çoban

November 2025, xiv + 90 pages

This study examines the impact of security threats on defense expenditures in four member states of the Organization of Turkic States (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Turkey). Using data covering the period 2007–2022, the analysis employs the QRPD (Quantile Regression for Panel Data with Nonadditive Fixed Effects) method developed by Powell (2022). In addition, the KRLS (Kernel Regularized Least Squares) method is applied as a robustness check. The study also investigates the effects of government expenditures, population growth, trade openness, democratization, and natural resource rents on defense spending. According to the QRPD findings, security threats positively affect defense expenditures in the Organization of Turkic States across low, medium, and high quantile levels. As security threats increase in these four countries, defense spending also rises. Furthermore, in all quantile levels, higher government expenditures and greater natural resource rents are associated with increased defense spending. In contrast, democratization, population growth, and trade openness reduce defense expenditures at low, medium, and high quantile levels. The KRLS results largely support the QRPD findings. Finally, policy recommendations are presented based on the empirical results obtained in the study.

Keywords: Defense Expenditures, Security Threats, Organization of Turkic States

İÇİNDEKİLER

Etik Sözleşme.....	i
Jüri Kabul Ve Onay.....	ii
İthaf.....	iii
Önsöz.....	iv
Özet	v
Abstract.....	vi
İçindekiler.....	vii
Tablolar Listesi	xii
Kısaltmalar	xiii
 GİRİŞ.....	 1
BÖLÜM 1: SAVUNMA KAVRAMINA TEORİK BAKIŞ	6
1.1. Kavramsal Olarak Savunma.....	6
1.2. Savunma Ekonomisi.....	8
1.3. Savunma Harcamalarının Tanımlanması	9
1.4. Savunma Harcamalarının Özellikleri	11
1.4.1. Kamusal Mal Niteliği	11
1.4.2. Fırsat Maliyeti.....	11
1.4.3. Belirsizlik ve Esneklik Gereği	11
1.4.4. Uluslararası Etkiler	12
1. 5. Savunma Harcamalarının Kapsamı	12
1.5.1. NATO’nun Tanımı	13

1.5.2. IMF'nin Tanımı	13
1.5.3. Birleşmiş Milletlerin Tanımı	14
1.5.4. Tanımların Karşılaştırılması	14
1.6. Savunma Harcamaları İçin Optimal Düzeyin Tespit Edilmesi	15
1.6.1. Güvenlik–Refah Dengesi.....	16
1.6.2. Teorik Modeller	16
1.6.3. Ampirik Yaklaşımlar	17
1.7. İktisadi Perspektifte Savunma Harcamaları	18
1.7.1. Askerî Keynesyen Kuram.....	18
1.7.2. Neo-Klasik Kuram.....	19
1.8. Savunma Harcamalarının Belirleyicileri	20
1.8.1. Ülkelerin Jeopolitik Konumu	21
1.8.2. Ülkelerin İktisadi Gelişmişlik Seviyesi	22
1.8.3. Terör Etkeni ve Güvenlik Tehditleri.....	22
1.8.4. Ülkelerin Siyasi Rejimleri ve Yönetim Şekilleri	22
1.8.5. Ülkelerin Teknolojik Gelişmişlik Düzeyi	22
1.8.6. Komşu Ülkelerin Savunma Harcamaları ve Silahlanma Yarışı.....	23
1.9. Savunma Harcamalarının İktisadi Göstergeler Üzerine Etkileri	23
1.9.1. Savunma Harcamalarının Enflasyona Etkisi	24
1.9.2. Savunma Harcamalarının Ödemeler Dengesine Etkisi.....	25
1.9.3. Savunma Harcamalarının İstihdama Etkisi.....	25
1.9.4. Savunma Harcamalarının GSYİH'ya Etkisi	25

1.9.5. Savunma Harcamalarının Sanayileşmeye Etkisi	25
1.9.6. Savunma Harcamalarının Teknolojik İlerlemeye Etkisi.....	26
1.9.7. Savunma Harcamalarının Kaynak Paylaşımına Etkisi	26
1.9.8. Savunma Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi	26
BÖLÜM 2: TEHDİT KAVRAMINA TEORİK BAKIŞ	27
2.1.Kavramsal Olarak Tehdit	27
2.1.1. Asimetrik Tehdit	28
2.1.2. Dünden Bugüne Tehdit Algılamaları.....	28
2.1.3. Küresel Güvenlik Tehditleri	29
2.2.Kavramsal Olarak Güvenlik.....	30
2.2.1. Uluslararası Güvenlik	31
2.2.2. Ulusal Güvenlik	32
2.3. Uluslararası Güvenlik Yaklaşımları	33
2.3.1. Realist Güvenlik	34
2.3.2. Liberal Güvenlik.....	34
2.3.3. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı.....	35
2.3.4. Konstrüktivist Güvenlik Yaklaşımı	36
2.3.5. Marksist Güvenlik	37
2.4. Kopenhag Okulu Ve Güvenlikleştirme Kuramı.....	38
2.4.1. Kopenhag Okulu'nun Yaklaşımı	38
2.4.2. Güvenlikleştirme Kuramı	40
2.5. Yeni/Değişen Güvenlik Anlayışı	41

2.5.1. Geleneksel Güvenlikten Yeni Güvenliğe Geçiş	42
2.5.2. İnsan Güvenliği Yaklaşımı	43
2.5.3. Çevresel Güvenlik Ve İklim Krizi	44
2.5.4. Küreselleşmenin Etkisi	44
2.5.5. Yeni Güvenlik Anlayışının Özellikleri	45
2.6. 21. Yüzyıldaki Yeni Güvenlik Tehditleri.....	45
2.6.1. Uluslararası Terörizm	47
2.6.2. Siber Güvenlik Tehditleri	48
2.6.3. Kitle İmha Silahlarının Yayılması	49
2.6.4. İklim Değişikliği Ve Çevresel Tehditler.....	50
2.6.5. Göç ve Mülteci Krizleri	51
2.6.6. Pandemiler ve Küresel Sağlık Tehditleri	52
2.6.7. Organize Suç ve Uyuşturucu Kaçakçılığı	53
2.6.8. Enerji Güvenliği.....	54
2.7. Güvenlik Yaklaşımlarındaki Değişimlere Örnekler.....	55
2.7.1. Nato'nun Güvenlik Yaklaşımındaki Değişim.....	56
2.7.2. Birleşmiş Milletler Ve İnsani Güvenlik.....	56
2.7.3. Avrupa Birliği'nin Kapsamlı Güvenlik Politikası	57
2.7.4. ABD'nin Terörle Mücadele Güvenlik Yaklaşımı.....	58
2.7.5. İklim Değişikliğinin Güvenikleştirilmesi	58
2.8. Yeni Bir Güvenlik Mimarisi Arayışları Ve Alternatif Öneriler	59
BÖLÜM 3: EKONOMETRİK UYGULAMA	63

3.1. Literatür Araştırması	63
3.2. Veri Seti ve Yöntem.....	65
3.3. Ampirik Bulgular	67
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	79
ÖZGEÇMİŞ	89

TABLÖLAR LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1.1. Harcama Kalemleri ve Uluslararası Kuruluşların Tanımlamalarındaki Varlıkları.....	14
Tablo 3.1. Modelde Bulunan Değişkenler ve Bu Değişkenlerle İlgili Bilgiler	66
Tablo 3.2. Özet İstatistikler	67
Tablo 3.3. VIF Testi Bulguları	68
Tablo 3.4. Swamy S Testi	69
Tablo 3.5. QRPD Bulguları	69
Tablo 3.6. KRLS Bulguları	71

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
ARDL	Otokorelasyonlu Dağıtılmış Gecikmeler Modeli
Arş. Gör.	Araştırma Görevlisi
BM	Birleşmiş Milletler
BRICS	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
COVID-19	Yeni Koronavirüs Hastalığı 2019
DEAŞ	Irak ve Şam İslam Devleti
DI	Demokrasi Endeksi
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
G-7	Yedi Büyük Sanayileşmiş Ülke
GE	Kamu Harcamalarının GSYİH İçindeki % Payı
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
KİS	Kitle İmha Silahı
KRLS	Kernel Tabanlı Düzenleştirilmiş En Küçük Kareler
ME	Savunma harcamalarının GSYİH'ya % oranı
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NR	Doğal kaynak rantının GSYİH'ya % oranı
Öğr. Üyesi	Öğretim Üyesi
POPGROW	Nüfus Artış Oranı
QRPD	Toplamsal Olmayan Sabit Etkili Panel Kantil Regresyon
STI	Güvenlik Tehditleri Endeksi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDT	Türk Devletleri Teşkilatı

TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TRADE	Ticari Açıklık Oranı
VIF	Varyans Şişirme Faktörü

GİRİŞ

21. yüzyılda vasat bulan savaşlar, iç çatışmalar, terör saldırıları, sınırı aşan göçler, salgınlar, çatışmaya dönüşme riski yüksek bölgesel ve küresel krizler hemen her çevrenin güvenlik politikaları ile savunma anlayışlarında değişim ve dönüşüm sürecini hızlandırmıştır. 2022 yılının Şubat ayında Rusya ile Ukrayna arasında başlayan savaş başta Avrupa ülkeleri olmak üzere olumsuz etkileri beraberinde getirmiş, savaşın beraberinde getirdiği krizlerin küresel ölçekte olumsuz yansımalarının olması enerji ve gıda arzı açısından alternatif tedarikçi arayışlarına hız kazandırdığı gibi aynı kapsamda hem Avrupa’da hem de küresel güvenlik anlayışı anlamında da ülkelerin politika değişikliğine gitmesine zemin hazırlamıştır. Bu anlamda uzun yıllar boyunca tarafsızlık politikası izleyen İsveç ve Finlandiya’nın NATO’ya katılması en somut örnek olarak gösterilebilmektedir. Konu sadece iki ülkenin çok uluslu bir yapıya katılmasıyla da sınırlı değildir. Öyle ki savaşın getirdiği etki ülkelerin savunma bütçelerine de yansımış özellikle de yine Avrupa’daki pek çok devlet bu kapsamda bütçe artışına gitmiş, zorunlu askerlik bulunmayan ülkeler bu konuyu tartışmaya açmıştır. Avrupa’ya paralel olarak küresel ölçekte de savunma yatırımları artmış ve silahlanma yarışı hız kazanmıştır. Bu gelişmeler yaşanırken çok uluslu bazı yapıların geçerliliği ve etkisinin azaldığı hatta bittiğine dair tartışmalar başlamış buna mukabil olarak da yeni güvenlik mimarisine olan ihtiyaç kendisini açık etmiştir. Özellikle NATO üyesi ülkelerin kendi aralarında yaşadıkları “güvenlik kaygısı” temelli problemlerle beraber yine ABD’nin üye ülkeler arasında ikircikli tavır takınması organizasyona olan güveni oldukça zedelemiştir. Örneğin; Yunanistan-Türkiye arasındaki gerilimlerde ABD’nin doğrudan Yunanistan yanlısı politikalar yürütmesi, NATO üyesi olmayan ve bölgede en büyük tehdit olarak Türkiye’yi gören Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nin silahlanmasının önünü açması bu durumun en somut örnekleri arasındadır. Bu şartlar altında pek çok alanda olduğu gibi savunma anlamında da küreselleşme yerini yerelleşmeye bırakmıştır.

Yaşanan bu gelişmeler, savunma harcamaları ve askerî stratejilerle beraber uluslararası ilişkilerin genel geçer işleyiş sistemini de etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Sovyetlerin dağılmasına kadar devam eden Soğuk Savaş’ın etkisiyle oluşan iki kutuplu sistemin yarattığı belirgin güvenlik mimarisi, giderek çok kutuplu, öngörülemez ve dinamik bir yapıya evrilmiştir. Günümüzde güç dağılımı sadece askerî

kapasite ile sınırlı kalmamaktadır. Artık ekonomik dayanıklılık, teknolojik gelişmişlik, diplomatik yaklaşımlar ve enerji arz güvenliği gibi konular da belirleyici bir konuma erişmiştir. Bununla beraber de uluslararası sistemde “güvenlik” kavramının kapsamı genişlemiş; alışlagelmiş tehditlerin yanında 21. yüzyılın gerçekliği olan dezenformasyonlar, siber saldırılar, gıda güvensizliği, enerji bağımlılığı, iklim krizi ve kitlesel göç hareketleri gibi unsurlar da güvenlik konusunun merkezine yerleşmiştir.

Özellikle 2019 tarihinde Çin’in Vuhan kentinde patlak veren COVID-19 pandemisinin bütün dünyayı etkisi altına alması, yaşanan sağlık krizlerinin sadece tıbbi anlamda sınırlı olmadığını ortaya koymuştur. Bu tarz krizlerin aynı zamanda sosyal, ekonomik ve stratejik boyutlarının da olduğu açıkça görülebilmektedir. Pandemiyle beraber vasat bulan tedarik zincirindeki kesintiler, enerji piyasası dalgalanmaları ve ayrıca toplumsal kırılganlıkların artması, devletlerin güvenlik politikalarına yeniden tanımlamasına zemin oluşturmıştır. Böylesi şartlar altında güvenlik; sınırların korunması kapsamında kısıtlı kalmayarak, toplumsal refah, sürdürülebilir çevre ve ekonomik direnci de kapsayan bir kavram haline gelmiştir. Bu anlamda devletlerin güvenlik politikaları, “sert güç” unsurlarının “yumuşak güç” ve “akıllı güç” unsurları ile tamamlandığı bir yapıya doğru yeniden şekillenmeye koyulmuştur.

Bu dönüşümün getirdiği şartlarla beraber Türkiye ve Türk dünyasının da güvenlik anlayışının yeniden yorumlanması zorunluluk haline gelmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı’nın (TDT) giderek daha kurumsal bir hal alması ve yapı içerisinde ortaya konan birlik ruhuyla beraber –ki TDT tarafından yayınlanan 2040 Vizyon Belgesi bu durumun en çarpıcı göstergesidir- güvenlik açısından yeni fırsatlar doğmuştur. Zira Türk coğrafyasının sahip olduğu yüksek avantaj, bölgenin tarih boyunca jeopolitik bir rekabet sahası olmasına sebep olmuştur. Bölgenin enerji, ticaret ve ulaşım hatlarının kesişim noktasında bulunması bu alanlardaki stratejik rolünü pekiştirmiştir. Bu sebepten bölgede yaşanan her gelişme küresel etkiler doğurmaktadır. Bu gerçeklikten hareketle TDT tarafından ortak bir güvenlik perspektifi geliştirmesi, bölgesel istikrarın sağlanmasıyla beraber küresel sistemde belirleyici, etkin ve aktif bir aktör konumuna erişilmesi açısından kritik öneme sahip olacaktır.

Bununla birlikte, mevcut küresel sistemin giderek daha parçalı bir yapıya bürünmesi hali hazırdaki ittifakların etkinliğini tartışılır hale getirmiştir. NATO

içerisinde son dönemde yaşanan gerilimler, Avrupa Birliği'nin özellikle de güvenlik anlamında daha bağımsız hale gelme arzusu, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün artan rolü ve BRICS'in giderek genişlemeye koyulması, mevcut küresel güvenlik sisteminin yeniden şekillenmeye başladığını göstermektedir. Bu anlamda yeni bir güvenlik mimarisine olan ihtiyacın giderek attığı anlaşılmaktadır. Böylesi bir dönemde ise devletlerin kendi güvenliklerini pekiştirmek için alternatif iş birlikleriyle yeni modelleri geliştirmeleri kaçınılmaz bir hal almıştır. Türkiye sahip olduğu coğrafi konumun stratejik avantajlarıyla beraber, tarihsel birikimi, diğer yandan da kapasitesi her geçen gün artan yerli ve milli savunma sanayisiyle bu dönüşüm sürecinin merkezinde yer alma potansiyeline sahiptir.

24 Mayıs 2022 tarihinde Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısında ifade ettiği Türkiye'nin, Türk dünyasının ve 57 İslam ülkesinin dahil olduğu Asya ve Ortadoğu Güvenlik Örgütü bu kapsamda oldukça dikkat çekici bir vizyon getirmiştir. MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin ortaya koyduğu bu yaklaşım, hali hazırdaki küresel güvenlik mimarisinin tek merkezli yapısına alternatif olarak, Asya ve Ortadoğu ekseninde çok taraflı, karşılıklı güvene dayalı bir güvenlik sisteminin inşa edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu husus, sadece Türk dünyası açısından değil, aynı zamanda Avrasya ve Orta Doğu'da süregelen istikrarsızlık döngüsünün kırılabilmesi açısından da stratejik bir gelişmedir. Yapının hayat geçtiği şartlar altında Batı merkezli güvenlik örgütlerinin özellikle de aynı örgütlerin kurucusu pozisyonundaki devletler kaynaklı oluşan dengesizlik dengelenmesiyle beraber daha adil, daha derin, daha kapsayıcı ve barış temelli bir küresel düzenin oluşumuna önemli katkılar sunabilecektir.

Küresel ölçekte güvenliğin giderek “bloklama” eğilimine girdiği bir dönemde, bölgesel güçlerin kendi aralarında yeni ittifaklar kurması kaçınılmaz görünmektedir. ABD ve Çin arasında yaşanan ticaret ve teknoloji rekabeti, Avrupa'nın enerji bağımlılığı ve Asya'daki güç dengelerinin yeniden şekillenmesi, uluslararası sistemi çok kutuplu bir yapıya sürüklemektedir. Bu yeni düzende, ne tek taraflı güvenlik ittifakları ne de tamamen ulusalcı savunma yaklaşımları yeterli olacaktır. Bu nedenle, ülkelerin hem bölgesel hem de tematik temelde iş birliği yapabilecek esnek mekanizmalara yönelmesi gerekmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı, bu açıdan, sadece

kültürel bir birlik değil, aynı zamanda stratejik bir güvenlik topluluğuna dönüşme potansiyeline sahiptir.

Savunma harcamalarının artışı, güvenlik anlayışındaki bu değişimin ekonomik boyutunu da gündeme getirmektedir. Birçok ülke, artan tehditler karşısında savunma bütçelerini genişletirken, aynı zamanda bu harcamaların sürdürülebilirliğini sağlamakta zorlanmaktadır. Çünkü savunma harcamaları, ekonomik büyümeyi doğrudan etkileyen bir maliyet unsuru olduğu kadar, uzun vadede inovasyon, teknoloji transferi ve sanayileşme açısından da önemli bir kaldıraç işlevi görebilir. Türkiye'nin savunma sanayiinde son yıllarda elde ettiği başarılar, bu dengenin mümkün olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerin savunma teknolojileri alanında ortak üretim, eğitim ve araştırma iş birlikleri geliştirmesi, bölgesel güvenlik kapasitesini artırmanın en maliyet etkin yollarından biri olacaktır.

Yeni güvenlik anlayışının bir diğer boyutu da “insan güvenliği” perspektifidir. Günümüzde devletlerin güvenliği, toplumlarının refahı, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunmasıyla doğrudan bağlantılı hale gelmiştir. Ekonomik krizler, gelir eşitsizliği, toplumsal kutuplaşma ve çevresel sorunlar, askerî olmayan ama stratejik sonuçlar doğuran tehdit alanları yaratmaktadır. Bu nedenle, savunma politikalarının yalnızca askerî boyutta değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik ve çevresel politikalarla birlikte ele alınması zorunludur. Türk Devletleri Teşkilatı, bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma, enerji verimliliği, eğitim, teknoloji ve iklim değişikliği konularında ortak vizyon geliştirebilirse, bölgesel güvenliğe çok daha kapsamlı bir katkı sunabilecektir.

Bütün bu gelişmeler, uluslararası güvenlik ortamının artık sabit bir dengeye sahip olmadığını, aksine dinamik ve kırılgan bir yapı kazandığını göstermektedir. Bu kırılganlık, sadece devletlerin askerî kabiliyetleriyle değil, aynı zamanda ekonomik dayanıklılıkları, toplumsal bütünlükleri ve diplomatik manevra kapasiteleriyle ölçülmektedir. Bu nedenle, yeni dönemde “güvenlik” kavramı, sadece tehditleri bertaraf etme çabası değil, aynı zamanda riskleri öngörme, krizleri yönetme ve dayanıklılık kapasitesini artırma yeteneğiyle tanımlanmalıdır.

Küresel güvenlik mimarisinin yeniden şekillendiği bir dönemde Türkiye ve Türk dünyası, tarihsel deneyimlerinden ve coğrafi konumlarından aldığı güçle yeni bir vizyon geliştirme potansiyeline sahiptir. Bu vizyon, sadece askerî güce değil; diplomasi, ekonomi, kültür ve teknoloji alanlarında çok yönlü bir stratejiye dayanmalıdır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın iş birliği çerçevesinde atılacak adımlar, hem bölgesel hem de küresel ölçekte barış, istikrar ve dayanışma temelinde yükselen yeni bir güvenlik mimarisinin inşasına katkı sağlayacaktır.

BÖLÜM 1: SAVUNMA KAVRAMINA TEORİK BAKIŞ

1.1. KAVRAMSAL OLARAK SAVUNMA

Savunma kavramı, yaradılıştan beri her canlı için büyük öneme haizken tarih boyunca devletlerin de kendini dışardan gelen tehditlere karşı koruma ve varlığını devam ettirmesi açısından en temel araçlardan biri olmuştur. Klasik bir yaklaşımla savunma, devlet veya siyasi otoritenin egemenlik hakları, toprak bütünlüğü ve vatandaşlarını dışardan gelen tehdit ve tehlikelere karşı koyma, koruma ve kollama kapasitesini ifade etmektedir (NATO, 2022). Bu açıdan savunma, sadece askeri faaliyetlerle sınırlı kalmadan diplomasi, istihbarat faaliyetleri, ekonomik revizyonlar ve düzenlemeler ile toplumsal mukavemet araçlarıyla bütünleşmiş bir süreci kapsamaktadır. Güvenlik anlayışının modernleşmesiyle beraber savunmanın kapsamı da genişlemiştir. Savunma, artık sadece savaş zamanlarının konusu değil aynı zamanda barış dönemlerinde de devletlerin güvenlik stratejileriyle beraber dış politika konusunun da merkezine yerleşmiştir (Sandler & Hartley, 1995).

Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 51. maddesinde yer alan “meşru müdafaa hakkı” savunmanın uluslararası hukuk açısından en önemli dayanağını oluşturmaktadır. BM Antlaşmasının 51. Maddesine göre bir devlet, silahlı saldırı ile karşı karşıya kaldığında bireysel ya da kolektif şekilde saldırıya karşı koyma ve savunma hakkını kullanabilir (United Nations, 1945). Yapılan düzenleme, savunmayı sadece askeri bir refleks olarak ele almayıp bununla beraber çerçevesi uluslararası hukukla belirlenmiş meşru bir hak olarak ifade etmektedir. 3 Kasım 1986'da Uluslararası Adalet Divanı'nın 94'e karşı 3 oyla aldığı Nicaragua v. United States kararına göre de savunmanın hukuka uygun olduğunun kabul edilebilmesi “gereklilik” ve “orantılılık” ilkelerine uyulmasına bağlıdır. (International Court of Justice [ICJ], 1986).

Teorik literatürde genellikle savunma ve caydırıcılık kavramları birlikte ele alınmaktadır. Glenn H. Snyder (1961) tarafından savunma, dışarıdan gelen saldırıları engelleyebilmek adına alınan askeri tedbirlerin tamamıyken, caydırma ise saldırı gerçekleşmeden vazgeçirme üzerine kurulu bir strateji olarak belirtilmektedir. Thomas C. Schelling (1966) kavramlar arasındaki ayrımı gücün kullanım şekilleri üzerinden tartışmış, savunmanın askeri kapasiteyi öne çıkarırken, caydırmanın ise yöneltilen

tehdidin inandırıcılığına yoğunlaştığını savunmuştur. Bu yaklaşımlara bakıldığında, savunmanın sadece taktiksel bir faaliyet değil, diğer yandan da devletler açısından stratejik bir araç olduğu anlaşılmaktadır.

Askerî doktrinler genel olarak savunmayı aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Düşman saldırılarına karşı ateş gücü kullanımı ve yine karşı taarruzlar aktif savunmanın kapsamına girerken; pasif savunma ise daha çok saldırıların etkisini azaltmaya yönelik yapılan faaliyetleri kapsamaktadır (U.S. Department of Defense, 2020). Sığınak yapımı, düşmanı aldatma taktiklerinin kullanılması, dağıtım sistemlerinin oluşturulması pasif savunma kapsamına girerken özellikle de İkinci Dünya Savaşı sırasında şişme tankların Almanya'ya karşı kullanılması pasif savunmaya en güzel örneklerden birisidir.

Günümüzde savunma kavramının kapsamı yalnızca askeri güç ve sınır güvenliği ile sınırlı kalmamakta; ekonomik dirençlilik, teknolojik yetkinlik, toplumsal bütünlük ve devlet kapasitesi gibi unsurları da içeren çok boyutlu bir yapıya dönüşmektedir. Ağır (2019), modern güvenlik anlayışının devlet merkezli tehdit algısından çıktıktan sonra birey ve toplum odaklı bir güvenlik yaklaşımına evrildiğini, bu nedenle savunmanın da yalnızca askeri değil siyasal, ekonomik ve toplumsal süreçlerin koordinasyonunu gerektirdiğini vurgular. Bu çerçevede savunma; kriz yönetimi, ekonomik istikrarın sağlanması, toplumun psikolojik dayanıklılığının artırılması ve stratejik iletişim gibi unsurlarla bağlantılı bir devlet fonksiyonu olarak ele alınmaktadır. Özellikle Türkiye gibi çok katmanlı tehditlere maruz kalan ülkelerde savunma, kamu kurumlarının, özel sektörün ve sivil toplumun eşgüdümünü gerektiren bütünlüklü bir ulusal kapasite olarak tanımlanmaktadır.

Balcı (2017) ve Kardaş (2020), savunma politikalarının yalnızca askeri gücün sevkî ile değil, aynı zamanda devletin uluslararası konumlanışı, bölgesel tehdit algısı ve iç siyasal istikrar dinamikleriyle belirlenen stratejik bir bütün olduğunu belirtir. Bu yaklaşıma göre savunma, hem dış kaynaklı askeri tehditleri bertaraf etmeyi hem de iç güvenliği güçlendiren kurumsal kapasiteyi tahkim etmeyi amaçlamaktadır. Siber saldırılar, enerji bağımlılığı, terörizm, düzensiz göç akımları ve kritik altyapı kırılganlıkları gibi yeni nesil tehditlerin artması, savunma kavramının kapsamını daha da genişletmiş ve çok sektörlü bir ulusal güvenlik yaklaşımını zorunlu hale getirmiştir.

Böylece savunma, sadece savaş dönemlerinde değil barış dönemlerinde de devletlerin ulusal çıkarlarını koruyan, önleyici ve sürdürülebilir politikaların ayrılmaz bir unsuru olarak değerlendirilmiştir.

Askeri sahaya kısıtlı olan savunma anlayışı son yıllarda bu sınırın dışına çıkmış ve genel savunma yaklaşımıyla genişlemeye başlamıştır. Avrupa ülkelerinden İsveç ve Finlandiya örneklerinde uygulanan model silahlı kuvvetlerle kısıtlı kalmayarak tüm toplumla beraber kamu kurumları ve özel sektörün de savunma sürecine dahil edilmesini öngörmektedir (Government of Finland, 2025). 2016 yılında Varşova’da gerçekleşen zirveyle beraber NATO da dayanıklılık kavramını yeniden tanımlayarak savunmanın ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamaya başlamış ve bu alandaki çok boyutlu niteliğe dikkat çekmiştir (NATO, 2016).

Literatüre bakıldığında savunma kavramının hukuki, stratejik ve toplumsal boyutta ele alındığı karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda bir değerlendirme yapıldığında; savunmanın sadece harp sahasıyla kısıtlandırılamayacak kadar geniş bir kavram olduğu bununla beraber de devletlerin uyguladıkları politikalar içerisindeki bütünleşik rolü anlaşılmaktadır.

1.2. SAVUNMA EKONOMİSİ

Savunma ekonomisi, devletlerin veya siyasi otoritelerin toprak, egemenlik hakkı ve vatandaşlarını dışardan gelen tehditler ya da saldırılara karşı koruyabilmek adına gerekli olan güvenlik gereksinimlerini temin edebilmek için yapılan askeri harcamaların, üretim faaliyetlerinin ve kaynak tahsislerinin ekonomik açıdan incelenmesini konu edinen hem kamu ekonomisi hem de uluslararası ekonomi ile doğrudan ilişkili olan alt bir disiplindir. Yapılan savunma harcamaları ilgili ülkenin güvenlik ve caydırıcılık kapasitesi açısından olumlu sonuçları beraberinde getirirken hem kamu bütçesi hem kaynak dağılımı hem de ekonomik büyümeye yönelik etkiler doğurmaktadır (Sandler & Hartley, 1995).

Gelişmekte olan ülkelerin askeri harcamalarının ekonomik büyüme açısından olumlu yansımaları olabileceği Benoit (1973) tarafından öne sürülmüş ve bu yaklaşım ilerleyen zaman içerisinde “askerî Keynesyen” tez olarak literatürdeki yerini almıştır.

Daha sonra yapılan çalışmalar ise bu harcamaların yarattığı yüksek fırsat maliyeti sebebiyle ekonomiyi olumsuz etkileyebileceğini vurgulamışlardır (Dunne, 1996).

Savunma ekonomisinin, konusu askeri harcama analizleri ile kısıtlı kalmayarak bu alandaki makroekonomik etkiler, silah ticareti, savunma sanayi politikaları, barış ekonomisi ve silahlanma yarışı gibi konuları da kapsamaktadır (Hartley & Sandler, 1990). Bu kapsamda değerlendirildiğinde savunma ekonomisi kapsamında mikroekonomik düzeyde savunma sanayi alanındaki verimlilik ve rekabet analizi yapılırken diğ er yandan da makroekonomik seviyede büyüme, işsizlik, devlet bütçesi, enflasyon ve dış ticaret üzerindeki etkiler incelenmektedir.

Klasik iktisatçıların tanımlamalarına göre savunma kamusal mal niteliği taşımaktadır. Yani savunma olanaklarından bir bireyin faydalanması diğ er bireylerin faydasını azaltmayacağı gibi yine bu kapsamda bir bireyin dışlanması da mümkün değildir (Samuelson, 1954). Savunmanın kamusal mal niteliği taşıyor olması devletlerin yapması gereken savunma harcaması miktarının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda da savunma ekonomisi optimal düzeydeki harcama tespitine yönelik teorik ve ampirik yaklaşımlar geliştirmiştir (Deger & Sen, 1995).

1.3. SAVUNMA HARCAMALARININ TANIMLANMASI

Ülkelerarası karşılaştırma yapılırken savunma kapsamında hangi kalemlerin değerlendirileceği konusunda farklı yaklaşımların bulunması, savunma harcamalarının tanımını uluslararası literatürde en çok tartışılan konular arasına sokmuştur. Savunma harcamalarının genel tanımı devletlerin güvenlik ve askeri kapasitelerini sürdürülebilir kılmak, geliştirmek ya da modernize etmek maksadıyla yapmış oldukları tüm kamu harcamaları olarak ifade edilmektedir (Sandler & Hartley, 1995). Fakat farklı kurumlar bu tanımı daha diğ iş ik kapsamlarda değerlendirmektedir.

Örneğin; NATO'ya göre savunma harcaması, ordunun işlevselliğini korumak ve geliştirmek maksadıyla yapılan tüm harcamaları kapsarken (NATO, 2023) IMF ve Dünya Bankası bu harcamaları kamu maliyesi istatistikleri kapsamında değerlendirmektedir. IMF savunma harcamalarını “silahlı kuvvetlerin ve savunma bakanlıklarının bütçeleri altında yapılan tüm giderler” olarak tanımlamaktadır (IMF,

2022). Dünya Bankası da benzer bir şekilde bu harcamaları silahlı kuvvetlerin finansmanı için yapılan tüm cari ve yatırım harcamaları olarak sınıflandırmaktadır (World Bank, 2023).

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) ise daha kapsamlı bir tanım yaparak silahlı kuvvetler, savunma bakanlığı ve paramiliter unsurların finansmanının sağlanması için yapılan tüm harcamalar olarak ifade etmektedir (SIPRI, 2024).

Savunma harcamalarının tanımlanmasına ilişkin bu farklılıklar, Türkçe literatürde de geniş bir tartışma alanı yaratmıştır. Çağlıyan (2018), savunma harcamalarının kapsamının yalnızca askeri personel giderleri veya ekipman modernizasyonu ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda savunma araştırma–geliştirme faaliyetleri, lojistik destek, güvenlikle ilişkili altyapı yatırımları, sınır güvenliği projeleri ve hatta bazı durumlarda iç güvenlik faaliyetlerini de kapsayabildiğini belirtmektedir. Bu nedenle ülkelerin savunma harcaması raporlarken kullandıkları idari sınıflandırmalar, ekonomik analizlerin sonuçlarını doğrudan etkileyebilmekte; özellikle de gelişmekte olan ülkelerde savunma ve güvenlik harcamalarının kamu bütçesinde iç içe geçmesi, uluslararası karşılaştırmaları daha da güçleştirmektedir. Türkçe literatür, bu nedenle savunma harcamalarının tanımlanmasında kurumlar arası farklılıkların mutlaka dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ergun’a (2019) göre Türkiye’de savunma harcamaları yalnızca Millî Savunma Bakanlığı bütçesi altında toplanmamakta; Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Savunma Sanayii Başkanlığı gibi kurumların faaliyetleri de kimi zaman dolaylı biçimde savunma kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle savunma harcamalarının tanımlanması, dar ya da geniş kapsamlı yaklaşımların tercih edilmesine bağlı olarak hem ekonomik çözümlemelerde hem de savunma politikalarının yorumlanmasında farklı sonuçlar yaratabilmektedir. Balcı (2017) ise savunma bütçesinin yapısının devletin güvenlik önceliklerini yansıttığını, bu nedenle savunma harcaması tanımında yapılacak her değişikliğin stratejik değerlendirmeleri doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede savunma harcamalarının doğru tanımlanması, hem ulusal güvenlik

stratejilerinin analizinde hem de uluslararası karşılaştırmalarda metodolojik bütünlüğün korunması açısından kritik önem taşımaktadır.

Yapılan tanımlamalar arasındaki farklılıklar karşılaştırmalı analizler açısından büyük bir öneme haizdir.

1.4. SAVUNMA HARCAMALARININ ÖZELLİKLERİ

Savunma harcamalarını diğer kamu harcamalarından ayıran birtakım özellikler bulunmaktadır. Savunma ekonomisi literatüründe sıklıkla tartışılan bu özellikler dört başlık üzerinden ele alınmıştır.

1.4.1. Kamusal Mal Niteliği

Klasik iktisatçıların tanımlamalarına göre savunma kamusal mal niteliği taşımaktadır. Yani savunma olanaklarından bir bireyin faydalanması diğer bireylerin faydasını azaltmayacağı gibi yine bu kapsamda bir bireyin dışlanması da mümkün değildir (Samuelson, 1954). Buradan da anlaşılabacağı üzere savunmanın sağlanması devletin temel görevleri arasında görülmektedir. Yani finansman merkezi kaynaklarla sağlanır.

1.4.2. Fırsat Maliyeti

Savunmaya yapılan harcamalar kamu kaynaklarının diğer alanlarda alternatif kullanımını engellemektedir. Örneğin, savunma için ayrılan kaynaklar eğitim, sağlık gibi alanlarda değerlendirilememektedir. Bu sebeple savunma harcamaları “fırsat maliyeti” çerçevesinde incelenmektedir (Deger & Sen, 1995).

1.4.3. Belirsizlik ve Esneklik Gereği

Savunma harcamalarının seviyesinin belirlenmesinde belirsiz güvenlik tehditleri belirleyici rol oynamaktadır. Öngörülemeyen gerilimler, terör saldırıları ve krizler gibi olaylar savunma için ayrılan bütçenin değişmesine sebep olmaktadır. Bu sebeple savunma harcamaları diğer kamu harcamalarının aksine daha esnek planlanmalıdır (Dunne, 1996).

1.4.4. Uluslararası Etkiler

Savunma harcamaları ulusal ekonomi üzerinde olduğu kadar uluslararası etkiler de yaratır. Örneğin yüksek savunma harcamaları komşu ülkelerdeki silahlanma hızını da artırabilir yani silahlanma yarışını tetikleyebilir. Bu durum savunma harcamalarının düzeyinin sadece ekonomik anlamda değil uluslararası boyutta stratejik ve politik anlamda da etkili olan bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir (Waltz, 1979).

1. 5. SAVUNMA HARCAMALARININ KAPSAMI

Savunma harcamalarının kapsamı, hangi kalemlerin bu başlık altında değerlendirileceği sorusunu gündeme getiren temel bir tartışma konusudur. Bu konuda NATO, IMF ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen farklı tanımlar bulunmaktadır. Her kurumun savunma harcamasına ilişkin yaklaşımı, kendi istatistiksel standartları ve veri toplama yöntemleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu farklılıklar, yalnızca akademik analizler açısından değil, aynı zamanda ülkeler arası karşılaştırmalı değerlendirmelerin doğruluğu ve küresel istatistiklerin güvenilirliği açısından da kritik önem taşımaktadır.

Genel kabul gören tanıma göre savunma harcamaları; silahlı kuvvetlerin personel giderlerini, askerî teçhizat ve silah sistemleri tedarikini, operasyonel ve bakım maliyetlerini, araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerini ve altyapı yatırımlarını kapsamaktadır (SIPRI, 2024). Bu tanım, savunma bütçesini yalnızca askerî harcamalarla sınırlamayıp, aynı zamanda savunma sanayisi ekosistemine yapılan tüm ekonomik katkıları da içerecek biçimde genişletmektedir. Dolayısıyla savunma harcamaları, devletin askerî kapasitesinin finansmanı kadar, teknolojik yenilik ve stratejik özerklik politikalarının da bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, kurumlar arasında tanımsal farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin NATO, savunma harcamalarını üye devletlerin askerî amaçlarla yaptığı tüm harcamalar şeklinde tanımlarken, IMF bu kapsamı mali istikrar çerçevesinde değerlendirerek bütçe kalemlerinin sınıflandırılmasına odaklanmaktadır. BM ise uluslararası karşılaştırmalarda şeffaflık ve istatistiksel uyumun sağlanmasını önceliklendirmektedir. Bu çeşitlilik, savunma ekonomisi alanındaki araştırmalarda veri

yorumlamasında dikkatli olunması gerektiğini göstermekte; farklı kurumların raporları arasında anlamlı kıyaslamalar yapabilmek için metodolojik bir ortak zemine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

1.5.1. NATO'nun Tanımı

NATO, üyesi olan ülkelerden savunma harcamalarına dair her yıl düzenli veriler toplamakta hatta üye ülkelerin GSYİH'nın en az yüzde kaçını bu alana ayırması gerektiğini de belirlemektedir. NATO'nun tanımına göre savunma harcamaları şunları içerir (NATO, 2023):

- Personel giderleri
- Askerî teçhizat alımları
- Araştırma ve geliştirme faaliyetleri
- Operasyonel ve bakım giderleri
- Askerî altyapı yatırımları

NATO ayrıca, iç güvenlikten sorumlu polis gibi birimler için yapılan harcamaları kapsam dışında tutmaktadır.

1.5.2. IMF'nin Tanımı

IMF, savunma harcamalarının kapsamını Government Finance Statistics Manual (2022) çerçevesinde yaptığı sınıflandırmada kamu maliyesi içerisinde ayrı bir kategori olarak ele almaktadır. IMF'e göre savunma harcamaları şunları içerir (IMF, 2022):

- Askeri yardımlar
- Barış koruma operasyonlarına katkılar
- Savunma bakanlığı bütçesi kapsamındaki harcamalar,
- Sivil savunma faaliyetleri,
- Silahlı kuvvetlerin finansmanı

1.5.3. Birleşmiş Milletlerin Tanımı

Birleşmiş Milletler, üye ülkelerden topladığı istatistikleri United Nations Statistics Division aracılığıyla yayımlamaktadır. BM'ye göre savunma harcamaları (UN, 2021):

- Silahlı kuvvetlerin personel ve operasyonel giderleri,
- Silah, mühimmat ve diğer teçhizat alımları,
- Savunma amaçlı AR-GE çalışmaları,
- Askerî tesisler ve altyapı,
- Askerî yardımlar.

BM'nin tanımı, IMF'ye benzer şekilde oldukça kapsayıcıdır ve uluslararası operasyonlara yönelik katkıları da içermektedir.

1.5.4. Tanımların Karşılaştırılması

Tablo 1.1. Harcama Kalemleri ve Uluslararası Kuruluşların Tanımlamalarındaki Varlıkları

Harcama Kalemi	NATO	IMF	BM
Personel Giderleri	+	+	+
Emeklilik ve sosyal güvenlik	+	+	+
Teçhizat ve silah alımları	+	+	+
AR-GE faaliyetleri	+	+	+
Operasyonel giderler	+	+	+

(Tablo 1.1. devamı)

Askerî altyapı yatırımları	+	+	+
Sivil savunma faaliyetleri	-	+	+
Barışı koruma operasyonları	-	+	+
Askerî yardımlar	-	+	+
Polis ve iç güvenlik harcamaları	-	-	-

Tabloya bakıldığında NATO'nun tanımın IMF ve BM'ye göre daha dar kapsamlı olduğu anlaşılmaktadır.

1.6. SAVUNMA HARCAMALARI İÇİN OPTİMAL DÜZEYİN TESPİT EDİLMESİ

Devletlerin sınırlı ekonomik kaynaklara sahip olması, savunma harcamalarının hangi düzeyde yapılmasının yeterli olacağı sorusunu uluslararası ekonomi-politik literatüründe önemli bir tartışma konusu haline getirmiştir. Savunma harcamaları, bir yandan ulusal güvenliğin sağlanması için vazgeçilmez bir araç niteliği taşıırken, diğer yandan sosyal harcamalar, altyapı yatırımları veya eğitim gibi kalkınma odaklı alanlardan kaynak çekerek fırsat maliyeti yaratmaktadır. Bu nedenle, savunma bütçesinin boyutu yalnızca güvenlik politikalarının değil, aynı zamanda bir ülkenin ekonomik büyüme stratejisinin de temel belirleyicilerinden biridir.

Savunma alanına ayrılacak kaynağın miktarı, devletlerin güvenlik algısına, coğrafi konumuna, uluslararası ilişkilerdeki konumuna ve tehdit düzeyine göre değişmektedir. Bu durum, savunma ekonomisi çalışmalarında hem teorik modeller hem de ampirik analizler aracılığıyla farklı şekillerde incelenmiştir. Bazı araştırmalar, savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi destekleyici etkiler yaratabileceğini savunurken; diğerleri, aşırı savunma harcamalarının üretken yatırımları dışlayarak uzun vadeli refah kayıplarına neden olabileceğini öne sürmektedir.

Bu çerçevede, savunma harcamaları için optimal seviyenin tespit edilmesi, ekonomik refah ile güvenlik ihtiyacı arasında hassas bir denge kurulması anlamına gelir. Optimal düzeyin altında kalan harcamalar caydırıcılığı zayıflatabilirken, aşırı düzeyde yapılan harcamalar kaynak israfına ve mali dengesizliklere yol açabilir. Dolayısıyla, devletlerin savunma bütçelerini belirlerken hem güvenlik önceliklerini hem de ekonomik sürdürülebilirliği dikkate almaları gerekir. Bu denge, ulusal güvenliğin uzun vadede korunması kadar, toplumsal refahın devamı açısından da kritik bir öneme sahiptir (Sandler & Hartley, 1995).

1.6.1. Güvenlik–Refah Dengesi

Savunma harcamaları, bir devletin ya da siyasi otoritenin güvenliğini sağlamak ve caydırıcılığını artırmak amacıyla yaptığı zorunlu harcama kalemlerinden biridir. Ancak bu tür harcamalar, aynı zamanda kamu bütçesi içinde eğitim, sağlık veya altyapı yatırımları gibi sektörlere aktarılabilecek kaynakların azalmasına yol açmaktadır. Bu durum, savunma harcamalarının ekonomik yapı üzerinde kaynak tahsisinde bir denge sorunu yarattığını göstermektedir.

Dolayısıyla savunma harcamaları, güvenlik kapasitesini artırırken toplumsal refah üzerinde maliyet oluşturan, literatürde “ikili etkili” kamu harcamaları olarak tanımlanmaktadır. Bu ikili etki, bir yandan devletin güvenlik düzeyini güçlendirirken, diğer yandan ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma için kullanılabilecek kaynakların azalmasına neden olmaktadır (Deger & Sen, 1995).

1.6.2. Teorik Modeller

Savunma alanında yapılacak olan harcamaların optimal düzeyinin tespiti üzerine farklı teorik modeller ortaya atılmıştır:

Kamu malı yaklaşımı: Samuelson’a (1954), savunmanın “kamusal mal” niteliğinde olması sebebiyle harcamaların optimal seviyesinin piyasa mekanizmasıyla belirlenemeyeceğini, devletin müdahale etmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Benzer şekilde Musgrave (1959) de savunmayı kamusal ihtiyaçlar kategorisi içinde değerlendirerek, piyasanın bu tür malları optimal düzeyde sunma kapasitesine sahip olmadığını vurgulamaktadır.

Güvenlik üretim fonksiyonları: Intriligator (1975), savunma harcamalarının oluşturacağı güvenlik seviyesini hesaplayabilmek için güvenliğini “üretim fonksiyonu”na benzer şekilde modellemiştir. Bu yaklaşımda güvenlik, savunma harcamaları başta olmak üzere askerî kapasite, teknoloji ve stratejik faktörlerin girdileriyle üretilen bir çıktı olarak ele alınmaktadır. Hirshleifer (1989), güvenliğin bu şekilde modellenmesinin, savunma harcamaları ile elde edilen güvenlik seviyesi arasındaki marjinal getiri ilişkisini analiz etmeye imkân sağladığını belirtmektedir. Bu çerçevede güvenlik üretim fonksiyonları, savunma harcamalarının etkinliği ve optimal düzeyi tartışmalarına analitik bir zemin sunmakta; güvenliğin yalnızca nicel harcama düzeyine değil, aynı zamanda kaynakların nasıl tahsis edildiğine de bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Silahlanma yarışı modelleri: Richardson (1960), iki ülke arasındaki savunma harcamalarının birbirini tetikleyen dinamiklerini matematiksel olarak açıklamış ve optimal dengenin genellikle istikrarsız olduğunu savunmuştur. Bu modelde ülkelerin savunma harcamaları, karşı tarafın askerî kapasitesine verilen tepkiler ile içsel güvenlik ihtiyaçlarının bir fonksiyonu olarak ele alınmaktadır. Brito ve Intriligator (1995), Richardson tipi silahlanma yarışı modellerinin, karşılıklı tehdit algılarının savunma bütçeleri üzerinde nasıl bir geri besleme mekanizması yarattığını ortaya koyduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede silahlanma yarışı, tarafların güvenliğini artırmayı amaçlarken toplam savunma harcamalarının kontrolsüz biçimde yükselmesine yol açabilmekte; istikrarlı bir dengeye ulaşılması ise çoğu durumda dışsal şoklara, ittifak yapılarına veya silah kontrolü anlaşmalarına bağlı hâle gelmektedir.

1.6.3. Ampirik Yaklaşımlar

Ampirik çalışmalar, savunma harcamalarının optimal düzeyini çoğunlukla GSYİH’ya oran veya kişi başına savunma harcaması üzerinden ölçmektedir. Bu göstergeler, ülkeler arası karşılaştırmalarda savunma yükünün ekonomik kapasiteyle ne ölçüde uyumlu olduğunu analiz etmeye imkân tanımaktadır. Dunne ve Perlo-Freeman (2003), savunma harcamalarının GSYİH içindeki payının, hem mali sürdürülebilirliği hem de güvenlik ihtiyaçlarının makroekonomik etkilerini yansıtan temel bir gösterge olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Sandler ve Hartley (2007), kişi başına savunma harcamasının askerî kapasite, teknolojik seviye ve ittifak yükümlülükleri gibi unsurları

dolaylı biçimde yansıttığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda ampirik literatür, optimal savunma harcaması tartışmalarını soyut teorik modellerden çıkararak ölçülebilir ve karşılaştırılabilir bir çerçeveye oturtmaktadır. Bununla birlikte, bu göstergelerin tek başına güvenlik çıktısını tam olarak yansıtamadığı ve kurumsal etkinlik ile tehdit algılarının da analize dâhil edilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Dunne & Nikolaidou, 2012). NATO, üyesi olan ülkeler için GSYİH'nın en az %2'sinin savunma harcamalarına ayrılmasını hedeflemektedir (NATO, 2023). Fakat belirlenen bu oran ülkelerin ekonomik durumları, jeopolitik konumları ve tehdit algılarına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, mevcut şartlar altında Rusya'nın oluşturduğu tehditler nedeniyle Doğu Avrupa ülkelerinin savunma harcamaları yüksekken, Latin Amerika ülkelerinkini daha düşük seviyelerdedir (SIPRI, 2024).

1.7. İKTİSADİ PERSPEKTİFTE SAVUNMA HARCAMALARI

Savunma harcamaları, ekonomide üretim, istihdam, yatırım, bütçe dengesi ve teknolojik gelişme gibi temel makroekonomik göstergeler üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkiler yaratan önemli bir unsurdur. Bu etkilerin yönü ve büyüklüğü, ülkelerin ekonomik yapısına, kalkınma düzeyine ve bütçe politikalarına göre değişiklik göstermektedir. İktisat literatüründe bu konuda iki temel teorik yaklaşım öne çıkmaktadır: Askerî Keynesyen Kuram ve Neo-Klasik Kuram.

Askerî Keynesyen Kuram, savunma harcamalarının özellikle durgunluk dönemlerinde toplam talebi artırarak ekonomik büyümeyi teşvik edebileceğini savunur. Bu yaklaşımda kamu harcamaları, istihdamı artırarak gelir akışını canlandırır ve ekonomik istikrarı destekler. Buna karşılık Neo-Klasik Kuram, savunma harcamalarının kaynakların verimsiz alanlara yönelmesine neden olduğunu ve özel yatırımları dışlayarak (crowding-out effect) uzun vadeli büyümeyi olumsuz etkilediğini ileri sürer. Dolayısıyla savunma harcamalarının ekonomiye katkısı, yalnızca harcama miktarına değil, bu harcamaların etkinliği ve sürdürülebilirliği düzeyine de bağlıdır.

1.7.1. Askerî Keynesyen Kuram

Askerî Keynesyen Kuramı, savunma harcamalarının ekonomik gelişmeyi desteklediğini savunur. Bu kuram, John Maynard Keynes'in kamu harcamalarının

toplam talep üzerindeki etkisine dair düşüncelerinden yola çıkılarak geliştirilmiştir. Özellikle kalkınmakta olan ülkelerde, devletin geniş çaplı askerî yatırımlar aracılığıyla istihdamı yükseltebileceği, talebi hareketlendirebileceği ve teknoloji aktarımı sağlayabileceği öne sürülmüştür (Benoit, 1973).

Bu yaklaşımın temel argümanları şu şekildedir:

- Savunma harcamaları kısa vadede genel talebi artırır ve ekonomik gelişmeyi tetikler.
- Savunma sanayi, diğer alanlara teknolojik yeniliklerin yayılmasına katkı sunar.
- Askerî harcamalar, özellikle iktisadi durgunluk süreçlerinde istihdam yaratıcı bir rol üstlenir (Keynes, 1936/2007).

Fakat eleştirmenler, bu etkinin daha çok kısa süreyle sınırlı olduğunu ve uzun dönemde fırsat maliyetinin yüksek olduğunu vurgulamaktadır (Dunne, 1996). Bunun yanı sıra, askerî harcamaların sivil sektörler aktarılamaması halinde ekonomik verimlilik düşük kalabilmektedir.

1.7.2. Neo-Klasik Kuram

Neo-klasik Kuram, savunma harcamalarının genellikle ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilediğini savunur. Bu anlayışa göre savunma Harcamaları, ekonomide kaynak dağılımını bozmakta, verimliliği azaltmakta ve sosyal refahı kısıtlamaktadır (Deger & Sen, 1995).

Neo-klasik kuramın başlıca tezleri şunlardır:

- Savunma harcamaları, eğitime, sağlık hizmetlerine ve altyapıya ayrılabilen olanakların fırsat maliyetini yükseltir.
- Askerî üretim, sivil alanlarla kıyasla daha az verimlidir; bu sebeple uzun dönemde büyüme üzerinde olumsuz etki yaratır (Sandler & Hartley, 1995).
- Savunma Harcamaları, dış ticaret dengesini bozabileceği gibi cari açıkları yükseltebilir.

Bu bakış açısına göre savunma harcamalarının optimal düzeyi çoğu kez mevcut oranın altında olmalıdır. Neo-klasik düşünürler, savunma sanayine aktarılan kaynakların sivil alanlara yönlendirilmesi hâlinde daha yüksek iktisadi büyüme ve toplumsal refah sağlanabileceğini ileri sürmektedir.

1.8. SAVUNMA HARCAMALARININ BELİRLEYİCİLERİ

Savunma harcamaları, devletlerin güvenlik politikalarının en kritik bileşenlerinden biri olmakla birlikte, tek boyutlu bir değişken olarak ele alınamaz. Bu harcamaların düzeyini belirleyen unsurlar; ekonomik kapasite, jeopolitik konum, rejim tipi, güvenlik tehditleri ve teknolojik gelişmişlik gibi bir dizi faktörün etkileşimiyle şekillenmektedir. Dolayısıyla savunma bütçeleri, yalnızca askerî gerekliliklerin değil, aynı zamanda devletlerin stratejik önceliklerinin, ekonomik imkânlarının ve dış politika yönelimlerinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Jeopolitik riskler, savunma harcamalarının en temel belirleyicilerinden biridir. Devletin bulunduğu coğrafi konum, komşu ülkelerle olan ilişkileri ve bölgesel güvenlik ortamı, savunma bütçesinin büyüklüğünü doğrudan etkiler. Örneğin, çatışma bölgelerine yakın ülkeler veya tarihsel olarak rekabet içinde bulunan devletler, caydırıcılığı koruyabilmek adına savunmaya daha fazla kaynak ayırma eğilimindedir. Bunun yanı sıra, iç güvenlik tehditleri ve terörizm gibi asimetrik riskler de savunma harcamalarının yönünü ve bileşimini belirleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Literatürde savunma harcamalarının belirleyicileri genel olarak şu başlıklar altında sınıflandırılmaktadır: ülkelerin jeopolitik konumu, ekonomik gelişmişlik düzeyi, güvenlik tehditlerinin niteliği, siyasi rejim tipi ve teknolojik kapasite. Demokratik rejimlerde savunma bütçeleri genellikle kamu denetimi altında daha şeffaf biçimde şekillenirken, otoriter sistemlerde bu bütçeler çoğu zaman iktidarın güvenliğini ve iç istikrarı koruma aracı olarak genişletilmektedir. Benzer şekilde, teknolojik olarak gelişmiş ülkeler Ar-Ge faaliyetlerine ve savunma sanayisinin modernizasyonuna daha fazla yatırım yaparken; gelişmekte olan ülkeler çoğunlukla ithalata dayalı bir savunma stratejisi izlemektedir (Dunne & Perlo-Freeman, 2003; SIPRI, 2024).

Ekonomik gelişmişlik seviyesi, savunma harcamalarının düzeyini belirleyen temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle yüksek gelirli ülkelerde savunma bütçeleri, ekonomik büyüklükle doğru orantılı biçimde artış göstermektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, küresel askerî varlığını sürdürebilmek ve teknolojik üstünlüğünü koruyabilmek amacıyla savunma harcamalarını uzun yıllardır yüksek düzeyde tutmaktadır. Buna karşılık Almanya ve Japonya gibi ülkelerde savunma harcamaları tarihsel deneyimler, anayasal sınırlamalar ve ittifak yükümlülükleri çerçevesinde daha temkinli bir seyir izlemekte; savunma bütçeleri çoğunlukla NATO veya ABD güvenlik şemsiyesi bağlamında şekillenmektedir (Sandler & Hartley, 2007; NATO, 2023).

Jeopolitik tehdit algısının yüksek olduğu ülkelerde ise savunma harcamalarının belirleyicisi doğrudan güvenlik kaygıları olmaktadır. Türkiye, coğrafi konumu, sınır ötesi güvenlik tehditleri ve terörle mücadele gereklilikleri nedeniyle savunma harcamalarını hem nicel hem de nitel açıdan artırma eğilimi göstermektedir. Benzer şekilde Çin, bölgesel güç projeksiyonu, Tayvan meselesi ve Güney Çin Denizi'ndeki stratejik rekabet bağlamında savunma bütçesini istikrarlı biçimde yükseltmektedir. Bu örnekler, savunma harcamalarının yalnızca ekonomik imkânlarla değil, aynı zamanda algılanan tehdit düzeyi, dış politika hedefleri ve bölgesel güç dengeleriyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Dunne & Nikolaidou, 2012; SIPRI, 2024).

1.8.1. Ülkelerin Jeopolitik Konumu

Savunma harcamalarını belirleyen en kritik unsurlardan birisi de jeopolitik konumdur. Stratejik boğazlar, ihtilaflı sınırlar, önemli enerji hatlarına sahip olan ya da tehditlere açık bölgelerde bulunan ülkeler daha yüksek savunma bütçeleri ayırma eğilimi gösterirler. Örneğin, Ortadoğu'daki ülkeler sahip oldukları petrol kaynakları ve doğal gaz zenginlikleriyle sürekli olarak güvenlik riskleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sebepten bu ülkelere bakıldığında dünya ortalamasının üzerinde savunma bütçesi oluşturdukları gözlemlenmektedir. (SIPRI, 2024). Benzer şekilde, Doğu Avrupa ülkeleri de Rusya'nın sahip olduğu askeri gücü tehdit olarak algıladıklarından NATO çerçevesinde savunma harcamalarını artırmışlardır (NATO, 2023).

1.8.2. Ülkelerin İktisadi Gelişmişlik Seviyesi

Ekonomik gelişmişlik seviyesi, savunma harcamalarının sürdürülebilirliği açısından belirleyici rol oynamaktadır. ABD, Fransa, Almanya gibi gelişmiş ülkeler daha yüksek seviyelerde mutlak harcamalar yapabilmekte; gelişmekte olan ülkeler ise çoğu zaman düşük mutlak harcama düzeyine rağmen GSYİH'ya oranla yüksek bütçeler ayırmaktadır. Hartley ve Sandler (1990), ekonomik büyümenin savunma harcamaları için hem kaynak sağladığını hem de harcamaların ekonomik büyümeyi etkilediğini ortaya koymaktadır.

1.8.3. Terör Etkeni ve Güvenlik Tehditleri

Terör, iç çatışma ve organize suç gibi güvenlik tehditleri özellikle de gelişmekte olan ülkelerin savunma harcamalarını artıran unsurların başında gelmektedir. 11 Eylül 2001'de ikiz kulelere yapılan saldırılar sonrasında ABD "Teröre Karşı Küresel Savaş" ilan etmiş, bu durum sadece ABD'nin değil diğer NATO müttefiklerinin de savunma bütçelerinde artışa gitmesine neden olmuştur (Sandler & George, 2016). Benzer bir şekilde Irak, Afganistan ve Türkiye gibi ülkelerdeki terör tehdidi, yüksek savunma bütçeleri oluşturulmasının temel nedenlerinden biridir.

1.8.4. Ülkelerin Siyasi Rejimleri ve Yönetim Şekilleri

Savunma bütçelerinin seviyesini etkileyen önemli faktörlerden biri de şüphesiz siyasi rejimlerdir. Kamuoyu baskısı nedeniyle demokratik rejimlerde savunma bütçeleri daha şeffaf olurken, otoriter rejimlerde ise savunma harcamaları genellikle yüksek seviyelerde tutulur ve denetim mekanizmaları sınırlıdır (Nordhaus, Oneal, & Russett, 2012). Ayrıca otoriter rejimlerde savunma harcamaları, rejimin kendi varlığını koruma ve iç düzeni denetim altında tutma aracı olarak da görüldüğü için, bu ülkelerde bütçeler genellikle daha geniş tutulur.

1.8.5. Ülkelerin Teknolojik Gelişmişlik Düzeyi

Bir ülkenin teknolojik kapasitesi, savunma harcamalarının kapsamını ve etkinliğini doğrudan etkilemektedir. İleri teknolojiye sahip devletler, AR-GE'ye yaptıkları yüksek yatırımlarla savunma sanayilerini modernleştirip yenilikçi sistemler

geliştirirken; geliştirmekte olan ülkeler çoğu zaman dış kaynaklı silah ve teçhizat alımlarına yönelmektedir. Örneğin, ABD, savunma bütçesinin büyük bir kısmını ileri teknolojiye sahip silah sistemleri ve yenilikçi projelere yönlendirirken; Afrika ülkelerinde savunma harcamalarının önemli bölümü personel giderlerinden oluşmaktadır (SIPRI, 2024). Bu farklılık, ülkelerin teknolojik gelişmişlik düzeylerinin savunma bütçelerinin yapısını belirleyen temel unsurlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır.

1.8.6. Komşu Ülkelerin Savunma Harcamaları ve Silahlanma Yarışı

Savunma harcamalarının düzeyi ve yönü, çoğu zaman ülkelerin içinde bulundukları bölgesel güvenlik ortamı ve jeopolitik dinamikler tarafından belirlenir. Komşu ülkelerin savunma harcamalarındaki artış, devletler arasında karşılıklı güvensizlik ortamı yaratarak “güvenlik ikilemi” durumunu derinleştirebilir ve sonuçta bölgesel bir silahlanma yarışını tetikleyebilir (Waltz, 1979). Örneğin, Hindistan ve Pakistan arasındaki uzun süredir devam eden stratejik rekabet, her iki ülkenin de savunma harcamalarını sürekli yüksek tutmasına neden olmuştur. Benzer biçimde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki tarihsel anlaşmazlıklar da iki tarafın savunma bütçelerinde karşılıklı artışlara zemin hazırlamıştır (Dunne & Nikolaidou, 2001).

1.9. SAVUNMA HARCAMALARININ İKTİSADİ GÖSTERGELER ÜZERİNE ETKİLERİ

Savunma harcamaları, bir ülkenin makroekonomik dengeleri üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkiler yaratan önemli bir kamu harcaması kalemidir. Bu etkilerin yönü ve büyüklüğü, ülkelerin ekonomik yapısına, bütçe politikalarına, güvenlik ihtiyaçlarına ve kalkınma düzeyine bağlı olarak farklılaşmaktadır. Savunma bütçeleri, bir yandan ekonomik büyümeyi destekleyici bir unsur olarak görülebilirken, diğer yandan kaynakların üretken sektörlerden askerî alanlara kaymasına neden olarak ekonomik verimliliği sınırlayabilir. Dolayısıyla savunma harcamalarının ekonomik etkisi, “güvenlik – refah dengesi” çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Literatürde, savunma harcamalarının enflasyon, istihdam, ödemeler dengesi, sanayileşme, milli gelir, teknoloji ve gelir dağılımı üzerindeki yansımaları geniş

biçimde incelenmiştir (Sandler & Hartley, 1995; Dunne, 1996). Savunma sanayisine yapılan yatırımlar, kısa vadede üretim hacmini ve istihdamı artırarak büyümeyi teşvik edebilir; ancak uzun vadede kamu borçlanmasını artırarak bütçe dengesini olumsuz etkileyebilir. Ayrıca savunma ithalatına dayalı ekonomilerde bu harcamalar, ödemeler dengesi açıklarının artmasına ve dış borç yükünün yükselmesine yol açabilir. Buna karşın yerli savunma sanayisini geliştiren ülkelerde, teknoloji transferi ve sanayi kapasitesinin güçlenmesi gibi olumlu dışşallıklar da gözlenebilmektedir.

Savunma yatırımlarının önemli bir kısmının döviz cinsinden yapılması, kur oynaklığı ve dış borçlanma maliyetlerini artırarak kamu finansman dengesini kırılganlaştırabilmektedir. Buna ek olarak, Türkiye gibi savunma ithalatının yüksek olduğu ülkelerde savunma harcamaları; cari açık, faiz ödemeleri ve borçlanma gereksinimi gibi kritik göstergeler üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Günlük-Şenesen, 2004).

Savunma harcamalarının ekonomik etkisi, AR-GE kapasitesinin gelişmişlik düzeyi ve savunma sanayinin yerlilik oranı ile doğrudan ilişkilidir; sürdürülebilir bir etki yaratabilmesi için harcamaların stratejik sektörlerle entegrasyonunun güçlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla savunma harcamaları, hem mali disiplin hem de kalkınma odaklı sanayi politikaları açısından bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gereken bir değişkendir (Tüfekçi, 2017).

Tüm bunlara bakıldığında; savunma harcamalarının çift yönlü bir ekonomik etkiye sahip olduğu anlaşılabilmektedir. Bu harcamalar güvenlik ve caydırıcılık açısından zorunlu olmakla birlikte, aşırıya kaçtığında ekonomik kalkınmayı sınırlandırabilir. İşte bu nedenle devletlerin temel hedefi, güvenlik gereksinimi ile ekonomik sürdürülebilirlik arasında optimal bir denge kurmak olmalıdır.

1.9.1. Savunma Harcamalarının Enflasyona Etkisi

Savunma harcamalarının enflasyon üzerindeki yansıması, genellikle kamu harcamalarının toplam istek üzerindeki tesiriyle açıklanmaktadır. Askerî giderler özellikle kriz zamanlarında kamu bütçesini artırarak talep kaynaklı enflasyona sebep olabilir (Keynes, 1936/2007). Ayrıca savunma endüstrisi yatırımlarının finansmanı için

gerçekleştirilen yüksek kamu borçlanmaları, para miktarını artırarak fiyat dengesini bozabilir (Deger & Sen, 1995). Örneğin, ABD'nin Vietnam Savaşı sürecinde yükselen savunma harcamaları, 1970'lerde yüksek enflasyonist baskılara katkı sağlamıştır (Barro, 1981).

1.9.2. Savunma Harcamalarının Ödemeler Dengesine Etkisi

Savunma harcamaları, özellikle ithal silah ve teçhizat alımları aracılığıyla cari açığı yükseltebilir. Kalkınmakta olan ülkeler, savunma gereksinimlerini karşılamak amacıyla çoğunlukla ithalata bağımlıdır ve bu durum ödemeler dengesi üzerinde negatif sonuçlar yaratmaktadır (Dunne & Perlo-Freeman, 2003). Buna karşın savunma endüstrisi gelişmiş ülkeler (örneğin ABD, Fransa ve Rusya) için silah ihracatı cari fazla üreten bir unsur olabilmektedir (SIPRI, 2024).

1.9.3. Savunma Harcamalarının İstihdama Etkisi

Askerî Keynesyen görüşe göre, savunma harcamaları özellikle durgunluk zamanlarında istihdam oluşturunca bir etkiye sahiptir (Benoit, 1973). Savunma endüstrisinde yapılan yatırımlar, yan alanlar aracılığıyla çarpan tesiri yaratmaktadır. Fakat Neo-klasik bakış açısına göre, bu istihdam artışı çoğunlukla verimsiz olup, kaynakların sivil alanlardan askerî alanlara kayması uzun dönemde işgücü piyasasında verimliliği azaltmaktadır (Sandler & Hartley, 1995).

1.9.4. Savunma Harcamalarının GSYİH'ya Etkisi

Savunma harcamalarının GSYİH üzerindeki yansıması literatürde oldukça tartışmalıdır. Benoit (1973) kalkınmakta olan ülkelerde savunma harcamalarının büyümeyi artırdığını öne sürerken, sonraki incelemeler bu ilişkinin negatif veya önemsiz olabileceğini göstermiştir (Dunne, Smith, & Willenbockel, 2005). Genel olarak, yansımaların ülke koşullarına ve harcamanın içeriğine bağlı olduğu kabul edilmektedir.

1.9.5. Savunma Harcamalarının Sanayileşmeye Etkisi

Savunma endüstrisine yapılan yatırımlar, ileri teknoloji alanlarının gelişmesine katkı sunabilmektedir. ABD'de savunma araştırmalarının ortaya çıkardığı teknolojik

yenilikler (internet, GPS vb.), sivil alanlara da yayılmıştır (Mowery, 2010). Ancak kalkınmakta olan ülkelerde savunma Harcamaları çoğunlukla personel ve cari masraflara dayandığı için sanayileşmeye sınırlı fayda sağlamaktadır.

1.9.6. Savunma Harcamalarının Teknolojik İlerlemeye Etkisi

Savunma AR-GE harcamaları, inovasyonun önemli bir kaynağıdır. Bilhassa ABD ve Avrupa’da savunma projeleri, yüksek teknoloji imalatın öncüsü konumdadır (Ruttan, 2006). Fakat kalkınmakta olan ülkelerde bu tarz yatırımların düşük olması, teknolojik ilerleme üzerinde olumlu yansımanın sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

1.9.7. Savunma Harcamalarının Kaynak Paylaşımına Etkisi

Savunma harcamaları, ekonomide kaynak paylaşımını değiştirmektedir. Kamu olanaklarının eğitim, sağlık veya altyapıdan ziyade savunmaya yönlendirilmesi, fırsat maliyetini artırmaktadır (Deger & Sen, 1995). Bu durum özellikle kalkınmakta olan ülkelerde gelişme hedefleri üzerinde baskı yaratmaktadır.

1.9.8. Savunma Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi

Savunma harcamalarının gelir paylaşımı üzerindeki yansıması karmaşıktır. Askerî yatırımlar çoğunlukla büyük ölçekli firmaları ve yüksek vasıflı işgücü gruplarını desteklerken, düşük gelir kesimlerine daha sınırlı yarar sağlamaktadır (Smith & Dunne, 2008). Bu sebeple literatürde savunma harcamalarının gelir paylaşımını bozucu etkilere sahip olabileceği ileri sürülmektedir.

BÖLÜM 2: TEHDİT KAVRAMINA TEORİK BAKIŞ

2.1.KAVRAMSAL OLARAK TEHDİT

Günümüzde tehdit kavramı, yalnızca askerî tehlikeleri değil, çok boyutlu ve birbirine bağlı risk alanlarını da kapsayacak biçimde genişlemiştir. Soğuk Savaş döneminde tehditler daha çok devletler arası askerî güç mücadelesiyle ilişkilendirilirken, çağdaş dönemde tehdit algısı daha karmaşık ve çok katmanlı bir nitelik kazanmıştır. Terörizm, siber saldırılar, iklim değişikliği, enerji krizi ve pandemiler gibi yeni tehdit türleri, hem ulusal hem de küresel güvenlik politikalarının merkezine yerleşmiştir. Bu durum, güvenliğin artık yalnızca savaş ve caydırıcılıkla açıklanamayacağını, ekonomik, çevresel ve toplumsal risklerin de uluslararası istikrar üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, çağdaş güvenlik literatürü tehdit kavramını askerî, ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutları içeren bütüncül bir yapı olarak ele almaktadır. Devletlerin güvenlik stratejileri artık yalnızca sınırların korunmasıyla sınırlı değildir; finansal istikrar, enerji arz güvenliği, çevresel sürdürülebilirlik ve halk sağlığı da güvenlik politikalarının ayrılmaz parçaları haline gelmiştir. Bu dönüşüm, uluslararası sistemde tehditlerin asimetrik ve sınır aşan nitelik kazanmasıyla daha da hızlanmıştır.

Güvenlik literatüründe tehdit, bir devletin veya toplumun varlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve temel çıkarlarını tehlikeye atan mevcut veya potansiyel riskler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, tehditlerin yalnızca fiilî saldırılardan ibaret olmadığını; aynı zamanda geleceğe yönelik olası riskleri de kapsadığını ortaya koyar (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998). Tehditlerin bu geniş tanımı, güvenliğin proaktif ve önleyici bir biçimde ele alınması gerekliliğini de beraberinde getirmiştir.

Tehdit algısı aynı zamanda nesnel ve öznel olmak üzere iki boyutta incelenir. Nesnel boyut, somut riskler ve fiilî saldırılar gibi fiziksel tehlikelere odaklanırken; öznel boyut, devletlerin veya toplumların bu tehditleri nasıl algıladığına ve yorumladığına ilişkindir (Walt, 1991). Bu nedenle aynı olay, farklı devletler tarafından farklı düzeylerde tehdit olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla güvenlik politikalarının

şekillenmesinde, yalnızca nesnel riskler değil, algısal ve psikolojik unsurlar da belirleyici bir rol oynamaktadır.

Modern tehditler sadece askeri nitelikte sınırlı değildir. Ekonomik kırılganlıklar, toplumsal hareketlilik, terör tehditleri, enerji bağımlılığı ve siber riskler ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Türkiye gibi jeopolitik açıdan hassas bölgelerde yer alan ülkelerde tehdit algısı, bölgesel krizlerin yoğunluğu nedeniyle daha geniş bir perspektifle değerlendirilmekte; sınır aşan tehditler, devlet dışı aktörlerin yükselişi ve hibrit saldırı yöntemleri güvenlik politikalarını doğrudan şekillendirmektedir Kaya (2015). Bu bağlamda tehdit, yalnızca askeri kaynaklı değil; çok boyutlu, dinamik ve sürekli değişen bir kavramsal çerçeve olarak görülmektedir.

2.1.1. Asimetrik Tehdit

Asimetrik tehdit, güçlü bir devletin veya aktörün geleneksel askerî üstünlüğüne karşı, görece zayıf aktörlerin dengeyi bozmak amacıyla geliştirdiği alışılmadık ve orantısız yöntemleri ifade eder. Terör eylemleri, siber saldırılar, hibrit savaş stratejileri ve kitle imha silahlarının yayılması bu tehdit türünün başlıca örnekleri arasında yer almaktadır (Metz & Johnson, 2001).

Örneğin, El Kaide ve IŞİD gibi terör örgütlerinin küresel ölçekli eylemleri, devletleri geleneksel güvenlik stratejilerinin sınırlarını aşarak yeni ve çok boyutlu güvenlik politikaları geliştirmeye yöneltmiştir. Benzer biçimde, Rusya'nın 2014 sonrasında Ukrayna'ya karşı yürüttüğü operasyonlarda kullandığı hibrit savaş unsurları (dezenformasyon kampanyaları, siber saldırılar ve vekil unsurların devreye sokulması) asimetrik tehditlerin günümüz güvenlik ortamında ne denli etkili ve belirleyici bir unsur hâline geldiğini ortaya koymaktadır. (Hoffman, 2007).

2.1.2. Dünden Bugüne Tehdit Algılamaları

Tehdit algıları, uluslararası sistemin dinamikleri ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak tarihsel süreç içinde önemli dönüşümler geçirmiştir.

- **Soğuk Savaş dönemi:** Güvenlik anlayışı büyük ölçüde nükleer caydırıcılık ve iki kutuplu güç dengesi çerçevesinde şekillenmiştir (Waltz, 1979).

- **Soğuk Savaş sonrası dönem:** Devletler arası savaş olasılığı azalırken, etnik çatışmalar, iç savaşlar ve bölgesel krizler güvenlik gündeminin merkezine yerleşmiştir (Kaldor, 1999).
- **11 Eylül sonrası dönem:** Terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve radikalleşme, özellikle Batı dünyasının güvenlik stratejilerinde öncelikli tehdit unsurları hâline gelmiştir (Sandler & Enders, 2004).
- **21. yüzyıl:** Siber güvenlik, enerji arzı, iklim değişikliği ve kitlesel göç gibi askerî olmayan tehditler, güvenlik kavramının kapsamını genişletmiştir (Brauch, 2008).

Sonuç olarak, tehdit algısı durağan bir olgu değil; uluslararası sistemdeki güç dengeleri, teknolojik yenilikler ve küresel sorunlar doğrultusunda sürekli olarak yeniden tanımlanan dinamik bir kavramdır.

2.1.3. Küresel Güvenlik Tehditleri

Günümüzde uluslararası güvenlik ortamı, yalnızca askerî tehditlerle değil; ekonomik, çevresel, teknolojik ve toplumsal unsurlarla da şekillenmektedir. Bu çerçevede küresel düzeyde öne çıkan başlıca tehdit kategorileri şu şekilde sıralanabilir:

- **Terörizm:** Küresel ölçekte örgütlenen yapılar, ideolojik radikalleşme süreçleri ve sınır aşan terör eylemleri, devletlerin iç ve dış güvenlik dengelerini zedelemektedir.
- **Siber Tehditler:** Devletler ile devlet dışı aktörlerin kritik altyapılara, bilgi sistemlerine ve kamu hizmetlerine yönelik saldırıları, modern güvenliğin en kırılgan alanlarından birini oluşturmaktadır.
- **Kitle İmha Silahları:** Nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların yayılma olasılığı, küresel barış ve istikrara yönelik ciddi bir tehdit olmaya devam etmektedir.

- **İklim Değişikliği:** Artan doğal afetler, su ve gıda güvenliğine ilişkin krizler, çevresel tehditlerin artık doğrudan güvenlik politikalarının bir parçası hâline geldiğini göstermektedir (Dalby, 2009).
- **Pandemiler:** COVID-19 deneyimi, sağlık güvenliğinin ulusal sınırları aşan stratejik bir mesele olduğunu açık biçimde ortaya koymuştur.
- **Göç ve Zorunlu Yer Değiştirme:** Silahlı çatışmalar, ekonomik dengesizlikler ve çevresel yıkımlar nedeniyle artan kitlesel göç hareketleri, hem insani hem de güvenlik yönleriyle uluslararası gündemin ön sıralarına yerleşmiştir (Betts, 2011).

Bu gelişmeler, güvenliğin yalnızca askerî güçle sağlanamayacağını; aksine, “genişletilmiş güvenlik gündemi” anlayışı çerçevesinde ekonomik, toplumsal, çevresel ve teknolojik boyutların da dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

2.2.KAVRAMSAL OLARAK GÜVENLİK

Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi literatürünün en temel kavramlarından biri olan güvenlik, tanımlanması güç, çok boyutlu bir olgudur. Kavram, hem birey hem de devlet düzeyinde farklı anlamlar taşımakla birlikte, genel olarak bir devletin veya toplumun varlığını, egemenliğini, temel değerlerini ve hayati çıkarlarını tehdit eden unsurlardan korunması ve bu tehditlere karşı kendini emniyette hissetmesi durumu olarak tanımlanır (Buzan, 1991). Güvenlik, yalnızca dış tehditlerin bertaraf edilmesiyle değil, aynı zamanda iç istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir bir düzenin oluşturulmasıyla da ilgilidir.

Güvenlik olgusunun iki temel boyutu bulunmaktadır: nesnel ve öznel boyutlar. Nesnel güvenlik, bir aktörün karşı karşıya olduğu fiilî tehditlerin ortadan kaldırılmasını veya kontrol altına alınmasını ifade ederken; öznel güvenlik, bireylerin ya da devletlerin kendilerini tehdit altında hissedip hissetmediklerine ilişkin algısal bir duruma karşılık gelir (Wolfers, 1952). Bu ikili yapı, güvenliğin hem somut hem de psikolojik bir boyut içerdiğini göstermekte, güvenliğin yalnızca askerî veya fiziksel tedbirlerle sağlanamayacağını ortaya koymaktadır.

Soğuk Savaş döneminde, güvenlik anlayışı büyük ölçüde askerî tehditler ve devletin korunması kavramı etrafında şekillenmiştir. Bu dönemde uluslararası güvenlik, iki kutuplu sistemdeki güç dengesi, nükleer caydırıcılık ve askerî ittifaklar temelinde ele alınmıştır. Ancak bu yaklaşım, bireylerin güvenliği, ekonomik istikrar ve çevresel sürdürülebilirlik gibi alanları göz ardı etmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında ise uluslararası sistemde yaşanan dönüşümler, güvenlik anlayışında köklü bir değişime yol açmıştır. Küreselleşme, çevresel sorunlar, etnik çatışmalar, ekonomik krizler ve insani felaketler gibi yeni tehdit türleri, güvenliğin kapsamını genişletmiştir. Bu bağlamda, güvenlik artık yalnızca askerî güçle sağlanan bir olgu olmaktan çıkmış; ekonomik dayanıklılık, çevresel sürdürülebilirlik, toplumsal refah ve insan güvenliği gibi boyutları da içeren bütüncül bir kavram haline gelmiştir (Buzan et al., 1998).

Modern dönemde güvenlik artık yalnızca askerî güçle sınırlı bir olgu olmaktan çıkmış; ekonomik kırılganlıklar, enerji bağımlılığı, kimlik çatışmaları, terör tehditleri, bölgesel istikrarsızlık ve çevresel risklerin ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası haline geldiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda güvenlik, devlet merkezli dar bir çerçeveden çıkarılmış, ekonomik ve toplumsal yapılarla birlikte değerlendirilmesi gereken çok katmanlı bir süreç olarak ele alınmıştır. Türkiye gibi stratejik konuma sahip ülkelerde bu dönüşüm daha görünür olmakta ve güvenlik algısı küresel ve bölgesel gelişmelere paralel olarak genişlemektedir (Aydın, 2003).

Günümüzde güvenlik, askeri kapasite kadar ekonomik dayanıklılık, diplomatik etkinlik, enerji arz güvenliği, toplumsal bütünlük ve demokratik istikrar gibi bileşenlere de dayanmaktadır. Güvenliğin bu şekilde çok boyutlu hale gelmesi, devletlerin “bütüncül güvenlik” yaklaşımını benimsemesini gerektirmekte; tehditlere yalnızca tepki veren geleneksel yöntemlerin ötesine geçilerek proaktif, risk yönetimi odaklı bir güvenlik mimarisi oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır (Erhan, 2012).

2.2.1. Uluslararası Güvenlik

Uluslararası güvenlik, devletler arası ilişkilerde güvenlik sorunlarını inceleyen ve uluslararası sistemde istikrarın nasıl sağlanacağını tartışan bir alandır. Klasik

anlamda uluslararası güvenlik, savaşların önlenmesi, saldırıların caydırılması ve güç dengesinin korunması üzerine kuruludur (Mearsheimer, 2001). Realist yaklaşım, uluslararası güvenliği devletlerin askerî kapasiteleri ve güç rekabeti üzerinden tanımlar.

Soğuk Savaş boyunca uluslararası güvenlik, iki kutuplu sistem içinde nükleer caydırıcılık üzerinden yürütülmüştür. 1990’lardan itibaren ise uluslararası güvenlik gündemine barışı koruma operasyonları, terörle mücadele, silahların yayılmasının önlenmesi, enerji güvenliği ve iklim değişikliği gibi yeni konular eklenmiştir (SIPRI, 2024).

Uluslararası güvenlik, yalnızca ulusal politikalarla değil, aynı zamanda kolektif güvenlik anlayışıyla da yakından bağlantılıdır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası örgütler, barışın korunması ve çatışmaların önlenmesi amacıyla çeşitli kurumsal mekanizmalar ve işbirliği düzenlemeleri oluşturmuştur (Baylis, 2008).

2.2.2. Ulusal Güvenlik

Ulusal güvenlik, bir devletin egemenliğini, toprak bütünlüğünü, anayasal düzenini ve vatandaşlarının güvenliğini iç ve dış tehditlere karşı koruma kapasitesi olarak tanımlanır. ABD’nin 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası (National Security Act), ulusal güvenliği “ülkenin bütünlüğünün ve refahının korunması” biçiminde tanımlamıştır.

Bu kavram üç temel boyutta ele alınabilir:

1. **Askerî Güvenlik:** Devletin sınırlarının ve vatandaşlarının dış tehditlere karşı savunulması.
2. **Ekonomik Güvenlik:** Ülkenin ekonomik yapısının, enerji arzının ve stratejik sektörlerinin sürdürülebilir biçimde korunması.
3. **Toplumsal ve Siyasal Güvenlik:** Kamu düzeninin, siyasal istikrarın ve toplumsal bütünlüğün sürdürülmesi (Buzan, 1991).

Soğuk Savaş döneminde ulusal güvenlik, büyük ölçüde askerî tehditlere karşı savunma politikalarıyla özdeşleşmişti. Ancak günümüzde kavram, siber güvenlik, terörizm, enerji arzı güvenliği, iklim değişikliği ve küresel salgınlar gibi çok boyutlu tehditleri de içerecek şekilde genişlemiştir (Brauch, 2008).

2.3. ULUSLARARASI GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Uluslararası güvenlik çalışmaları, Soğuk Savaş döneminden günümüze kadar geçen süreçte önemli bir teorik ve kavramsal dönüşüm geçirmiştir. Bu alan, yalnızca devletlerin askerî güç dengelerini inceleyen dar bir perspektiften çıkmış; güvenliğin ekonomik, çevresel, toplumsal ve insani boyutlarını da kapsayan çok yönlü bir disipline dönüşmüştür. Her dönem, uluslararası sistemin yapısına, güç dengelerine ve küresel tehditlerin niteliğine bağlı olarak farklı teorik yaklaşımların öne çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bu çerçevede uluslararası güvenlik literatürü, güvenliğin ne olduğu, nasıl sağlanacağı ve hangi unsurların tehdit olarak algılanacağı konularında birbirinden farklı bakış açıları geliştiren çeşitli kuramsal yaklaşımlar etrafında şekillenmiştir. Realist yaklaşım, güvenliği devlet merkezli bir olgu olarak ele alır ve askerî güç ile caydırıcılığa vurgu yapar. Liberal yaklaşım, iş birliği, uluslararası kurumlar ve karşılıklı bağımlılık yoluyla güvenliğin sağlanabileceğini savunur. Konstrüktivist yaklaşım, güvenlik anlayışının maddi unsurlardan çok, aktörlerin kimlikleri, söylemleri ve algıları tarafından inşa edildiğini öne sürer. Eleştirel güvenlik çalışmaları, geleneksel yaklaşımların devlet merkezli ve askerî odaklı bakışını sorgulayarak, birey güvenliği ve özgürleşme kavramlarını ön plana çıkarır. Marksist yaklaşım ise güvenliği, küresel kapitalist sistemin yarattığı ekonomik eşitsizlikler, sömürü ilişkileri ve sınıfsal çatışmalar bağlamında değerlendirir.

Dolayısıyla, uluslararası güvenlik çalışmaları günümüzde tek bir paradigma ile açıklanamayacak kadar geniş ve çok boyutlu bir niteliğe ulaşmıştır. Her teorik yaklaşım, güvenliğin anlamını farklı biçimlerde yorumlayarak, uluslararası ilişkilerdeki tehditleri, çıkarları ve iş birliği biçimlerini kendine özgü bir çerçevede tanımlamaktadır.

2.3.1. Realist Güvenlik

Realizm, uluslararası ilişkiler teorileri arasında en eski ve en etkili yaklaşımlardan biridir. Bu teoriye göre uluslararası sistem, hiyerarşik bir otoritenin bulunmadığı anarşik bir düzene sahiptir ve bu ortamda devletler, kendi güvenliklerini sağlamakla yükümlü temel aktörlerdir. Realist düşünce, güvenliğin ancak askerî kapasitenin güçlendirilmesi ve caydırıcılığın artırılması yoluyla korunabileceğini savunur (Waltz, 1979).

Realist perspektife göre:

- Devletler, hayatta kalabilmek için sürekli bir güç biriktirme çabası içindedir.
- Uluslararası kurumlar ve normlar, devletlerin çıkarlarını sınırlayacak güce sahip değildir.
- Uluslararası güvenliğin temeli, güç dengesi ve karşılıklı caydırıcılığa dayanır (Mearsheimer, 2001).

Bu nedenle realizm, uluslararası siyaseti güç mücadelesi olarak görür ve güvenliği, bu mücadelenin bir sonucu olarak açıklar. Soğuk Savaş dönemi, ABD ve Sovyetler Birliği arasında oluşan nükleer denge ve caydırıcılık politikalarıyla, realist güvenlik anlayışının en görünür şekilde hayata geçtiği tarihsel dönem olmuştur.

2.3.2. Liberal Güvenlik

Liberal güvenlik yaklaşımı, uluslararası ilişkilerde iş birliği, karşılıklı bağımlılık ve kurumların rolünü ön plana çıkaran bir perspektiftir. Realistlerin aksine liberaller, uluslararası sistemin yalnızca rekabet ve çatışmadan ibaret olmadığını; aynı zamanda barışçıl iş birliği ve karşılıklı çıkar temelinde istikrarlı ilişkiler kurulabileceğini savunurlar. Bu anlayışa göre güvenlik, sadece askerî kapasiteyle değil, diplomasi, ekonomik entegrasyon, uluslararası hukuk ve örgütler aracılığıyla da sağlanabilir (Keohane & Nye, 1977).

Liberal güvenlik yaklaşımının temel unsurları şu şekilde özetlenebilir:

- **Kolektif Güvenlik:** Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler aracılığıyla devletlerin ortak tehditlere karşı dayanışma göstermesi ve barışı korumak için birlikte hareket etmesi.
- **Demokratik Barış Tezi:** Demokratik yönetim biçimlerine sahip devletlerin birbirleriyle savaşma olasılığının düşük olması, çünkü bu ülkelerde halkın ve kurumların savaş kararlarını denetlemesi (Doyle, 1983).
- **Ekonomik Karşılıklı Bağımlılık:** Uluslararası ticaret, yatırım ve ekonomik bütünleşmenin, devletler arasında çıkar ortaklığı yaratarak çatışma yerine iş birliğini teşvik etmesi.

Liberal güvenlik anlayışı, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde önem kazanmış; küreselleşmenin hızlanması, uluslararası örgütlerin etkinliğinin artması ve Avrupa Birliği'nin bütünleşme süreciyle birlikte somut bir uygulama alanı bulmuştur. Bu bağlamda liberal yaklaşım, güvenliği sadece askerî tehditlerin yokluğu olarak değil, karşılıklı bağımlılığa dayalı kalıcı barışın inşası olarak görmektedir.

2.3.3. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı

Eleştirel güvenlik yaklaşımı, uluslararası güvenlik çalışmalarında uzun süre egemen olan devlet-merkezli ve askerî odaklı anlayışa karşı bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, güvenliğin yalnızca devletin varlığını koruma meselesi olmadığını; aynı zamanda bireylerin, toplumların ve hatta insanlığın bütününün refahını ve özgürlüğünü kapsayan çok boyutlu bir kavram olduğunu vurgular. Ken Booth, Richard Wyn Jones ve Andrew Linklater gibi eleştirel teorisyenler, güvenliğin nihai amacının “özgürleşme” (emancipation) olması gerektiğini savunur; yani insanların korkudan ve baskıdan arınmış bir yaşam sürebilme hakkını güvenliğin merkezine yerleştirirler (Booth, 2005).

Eleştirel güvenlik anlayışının temel vurguları şu şekilde özetlenebilir:

- **Güvenlik çok boyutludur:** Yalnızca askerî tehditlerle sınırlı değildir; toplumsal, ekonomik, çevresel ve insani unsurları da kapsar.

- **Birey merkezli bir perspektif benimsenir:** Devlet değil, insan güvenliğin temel öznesi olarak kabul edilir; özgürlükler ve temel haklar güvenliğin ayrılmaz bir parçasıdır.
- **Güvenlik politikaları eleştirel bir analiz gerektirir:** Mevcut güvenlik stratejileri, iktidar ilişkileri, ideolojik yapılar ve toplumsal eşitsizlikler çerçevesinde sorgulanmalıdır.

Eleştirel yaklaşım, böylece güvenliği yalnızca “tehditlerden korunma” olarak değil, aynı zamanda insanların korkudan ve yoksunluktan kurtulması olarak yeniden tanımlar. Bu yönüyle eleştirel güvenlik kuramı, geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak, güvenlik kavramını normatif, insani ve özgürleştirici bir çerçevede ele alır; uluslararası ilişkilerde daha adil, kapsayıcı ve etik bir güvenlik anlayışının inşasını hedefler.

2.3.4. Konstrüktivist Güvenlik Yaklaşımı

Konstrüktivizm, uluslararası ilişkilerde aktörlerin davranışlarını belirleyen çıkarların ve kimliklerin doğuştan var olmadığını, aksine sosyal etkileşimler ve söylemler yoluyla inşa edildiğini ileri sürer. Bu bakış açısına göre güvenlik, yalnızca askerî veya ekonomik güç dengelerinin bir sonucu değil, aynı zamanda devletlerin kimlikleri, değerleri ve karşılıklı algıları tarafından şekillenen bir olgudur (Wendt, 1992).

Konstrüktivist güvenlik anlayışı, uluslararası sistemin doğasının sabit olmadığını, aktörlerin birbirlerini nasıl tanımladıklarına ve nasıl anlamlandırdıklarına bağlı olarak değiştiğini vurgular. Dolayısıyla, tehdit algıları da nesnel gerçeklikler değil, sosyal olarak inşa edilmiş anlamlardır. Aynı askerî kapasiteye sahip iki devlet, birbirlerini müttefik veya düşman olarak algıladıklarında tamamen farklı güvenlik politikaları geliştirebilir.

Bu yaklaşımın temel ilkeleri şöyle özetlenebilir:

- **Tehditler sosyal olarak inşa edilir:** Güvenlik tehditleri, nesnel olmaktan ziyade aktörlerin karşılıklı algıları ve söylemleri üzerinden şekillenir.

- **Kimlik ve normlar belirleyicidir:** Devletlerin güvenlik politikaları, sahip oldukları kimlikler, değer sistemleri ve uluslararası normatif çerçeveler tarafından yönlendirilir.
- **Kolektif kimlik önemlidir:** NATO gibi uluslararası örgütler, yalnızca askerî güç paylaşımının sonucu değil; aynı zamanda ortak kimlik, değer ve güven algısının kurumsallaşmış birer yansımasıdır.

Sonuç olarak, konstrüktivist güvenlik yaklaşımı güvenliği, yalnızca güç ve çıkar temelli realist veya liberal modellerin ötesinde, anlam, kimlik ve algı inşası süreçleriyle açıklamaktadır. Bu yönüyle, güvenlik çalışmalarına kültürel, ideolojik ve söylemsel bir boyut kazandırarak, uluslararası ilişkilerde kimliğin ve algının güvenlik politikalarındaki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır.

2.3.5. Marksist Güvenlik

Marksist güvenlik yaklaşımı, uluslararası güvenliği ekonomik sistemin yapısal temelleri ve sınıfsal güç ilişkileri üzerinden açıklayan bir bakış açısı sunar. Bu yaklaşıma göre güvenlik, kapitalist üretim biçiminin yarattığı ekonomik bağımlılıklar, eşitsizlikler ve sömürü ilişkileri sonucunda şekillenir (Cox, 1981).

Marksist düşünürler, güvenlik sorunlarının kökeninde küresel kapitalist sistemin bulunduğunu ileri sürerler. Marksistlere göre:

- Kapitalist düzen, ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirerek güvensizlik ortamı yaratmaktadır.
- Savaşlar, çoğu durumda güçlü devletlerin ekonomik çıkarlarını koruma ve sermaye birikimini sürdürme aracı hâline gelmektedir.
- Artan savunma harcamaları, ekonomik çıkarları önceleyen askerî-sanayi yapısının etkisiyle yönlendirilmektedir (Melman, 1974).

Bu perspektif, güvenliği yalnızca askerî güç dengeleriyle değil, aynı zamanda ekonomik adaletsizlikler ve yapısal bağımlılıklar bağlamında ele alır. Dolayısıyla Marksist güvenlik anlayışı, uluslararası güvenliği küresel kapitalist sistemin doğurduğu

sömürü ilişkileri, eşitsizlikler ve sınıf temelli çıkar mücadeleleri üzerinden değerlendiren eleştirel bir yaklaşım sunar.

2.4. KOPENHAG OKULU VE GÜVENLİKLEŞTİRME KURAMI

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenlik çalışmalarında uzun yıllar egemen olan devlet-merkezli ve askerî odaklı yaklaşımlar sorgulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde güvenlik kavramı, yalnızca askerî tehditleri değil; ekonomik, çevresel, toplumsal ve insani unsurları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu dönüşüm sürecinde en dikkat çekici katkılardan biri, Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap de Wilde tarafından geliştirilen Kopenhag Okulu ve onun temel kuramsal çerçevesini oluşturan güvenlikleştirme (securitization) kuramıdır (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998).

Kopenhag Okulu'nun yaklaşımı, güvenliği sabit bir olgu olarak değil, siyasi ve söylemsel bir süreç olarak ele alır. Buna göre bir konu, aktörler tarafından “güvenlik tehdidi” olarak tanımlanıp kamuoyuna bu şekilde sunulduğunda, normal siyasetin dışına taşarak “güvenleştirilmiş” bir mesele hâline gelir. Böylece, devlet ya da karar alıcılar, bu tehdidi ortadan kaldırmak için olağanüstü önlemleri meşrulaştırabilir.

Bu kuram, güvenliğin yalnızca maddi koşullarla değil, aynı zamanda dil, söylem ve algı üzerinden inşa edildiğini savunarak, güvenlik çalışmalarına yeni bir yorum kazandırmıştır. Kopenhag Okulu, bu yönüyle güvenliği toplumsal ve siyasal bir inşa süreci olarak tanımlayarak, güvenlik kavramını dinamik, çok boyutlu ve bağlama duyarlı bir çerçevede yeniden yorumlamıştır.

2.4.1. Kopenhag Okulu'nun Yaklaşımı

Kopenhag Okulu, güvenlik kavramını yalnızca askerî tehditlerle sınırlandırmayan, daha geniş bir analiz çerçevesine oturtan bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu okulun en önemli katkılarından biri, güvenliği farklı boyutlarda inceleyerek kavramı çok yönlü bir yapıya kavuşturmasıdır. Güvenlik, bu yaklaşıma göre beş temel sektörde ele alınmaktadır:

1. **Askerî Güvenlik** – Devletlerin dış saldırılar ve silahlı tehditlere karşı korunması, caydırıcılık politikalarının sürdürülmesi.

2. **Siyasi Güvenlik** – Devletlerin ideolojik kimliği, siyasi bağımsızlığı ve meşruiyetinin korunması.
3. **Ekonomik Güvenlik** – Kaynakların, üretim ağlarının, pazarların ve finansal sistemin istikrarının güvence altına alınması.
4. **Toplumsal Güvenlik** – Toplumların kimliğinin, kültürel değerlerinin ve kolektif aidiyet duygusunun muhafaza edilmesi.
5. **Çevresel Güvenlik** – Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, ekolojik sistemlerin korunması ve çevre krizlerinin önlenmesi (Buzan, 1991).

Bu beş boyutlu sınıflandırma, güvenlik çalışmalarında yalnızca askerî tehditlere odaklanan geleneksel anlayışı aşarak, kavramın çok boyutlu ve bütüncül bir biçimde ele alınmasına öncülük etmiş; böylece literatürde önemli bir paradigma değişimi yaratmıştır.

Kopenhag Okulu yaklaşımı, güvenlik kavramının anlamını genişlettiği kadar, onu esnek ve bağlama duyarlı bir analiz alanı haline getirmiştir. Kopenhag Okulu'nun temel katkısı, güvenliğin sabit bir olgu değil, toplumsal süreçler ve siyasi söylemler yoluyla inşa edilen bir kavram olduğunu vurgulamasıdır. Bu çerçevede güvenlik, maddi tehditlerin ötesine geçerek, algı, kimlik ve temsil biçimleri üzerinden şekillenen bir olgu olarak ele alınmıştır.

Okulun geliştirdiği bu kuramsal çerçeve, güvenlik politikalarının yalnızca askerî güç ya da ekonomik kapasiteyle değil, aynı zamanda toplumsal kabul, siyasi söylem ve kültürel kimliklerle nasıl belirlendiğini açıklamaya çalışır. Güvenlik politikalarının uygulanma biçimleri, toplumların tehdit algılarıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle Kopenhag Okulu, güvenliği anlamak için güç dengesi analizlerinin yanı sıra, söylem çözümlemesi ve kimlik politikalarının da dikkate alınması gerektiğini ileri sürmüştür.

Bu okul, güvenlik çalışmalarında köklü bir dönüşüm yaratarak, kavramın sınırlarını yeniden tanımlamış ve güvenliğin sosyal, siyasal ve kültürel dinamiklerle şekillenen çok katmanlı doğasına dikkat çekmiştir. Böylece Kopenhag Okulu, güvenliği yalnızca tehditlere karşı bir savunma mekanizması olarak değil, toplumsal anlamların üretildiği

bir süreç olarak konumlandırmış; bu yönüyle uluslararası güvenlik literatüründe kalıcı bir iz bırakmıştır.

2.4.2. Güvenlikleştirme Kuramı

Güvenlikleştirme kuramı, güvenliğin yalnızca nesnel bir olgu değil, aynı zamanda söylem yoluyla inşa edilen bir süreç olduğunu ileri sürer. Ole Wæver tarafından geliştirilen bu kuram, bir konunun “güvenlik meselesi” haline gelmesinin, onu tanımlayan aktörün söylemiyle mümkün olduğunu vurgular. Buna göre bir mesele, varoluşsal bir tehdit olarak sunulduğunda, siyasal gündemin dışına çıkar ve olağanüstü önlemlerle ele alınır (Wæver, 1995).

Kuramın temel mantığı üç aşamadan oluşur:

1. Söylem: Devlet, lider veya kurum gibi bir aktör, belirli bir konuyu varoluşsal bir tehdit olarak tanımlar.
2. Kabul Süreci: Bu söylem, kamuoyu, medya veya karar alıcılar tarafından meşru bir tehdit olarak kabul edilir.
3. Olağanüstü Önlemler: Konu artık güvenlik alanına taşındığından, normal siyasal mekanizmaların dışında kalan yöntemlerle — örneğin askerî operasyonlar, olağanüstü hâl veya özel yasalarla — ele alınır.

Bu sürecin çarpıcı bir örneği, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD’de terörizmin “varoluşsal bir tehdit” olarak çerçevelenmesidir. Bu söylem, toplumda geniş kabul görmüş ve Patriot Act gibi olağanüstü düzenlemelerin yürürlüğe girmesine yol açmıştır. Bu durum, güvenliğin yalnızca somut tehditlerle değil, söylem ve algı yoluyla da şekillendiğini açık biçimde ortaya koymaktadır (Balzacq, 2011).

Güvenlikleştirme kuramı, güvenliğin nasıl inşa edildiğini açıklamada önemli bir kuramsal araç olsa da, çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, kuramın açıklama gücünü sınırlayan bazı metodolojik ve kavramsal zayıflıklara işaret etmektedir.

İlk olarak, kuramın aşırı söylem odaklı olduğu eleştirisi öne çıkmaktadır. Eleştirmenler, güvenliğin yalnızca dilsel süreçlerle açıklanamayacağını, maddi

tehditlerin ve güç unsurlarının da güvenlik politikalarının oluşumunda belirleyici rol oynadığını vurgulamaktadır (McDonald, 2008).

İkinci olarak, kuramın Batı-merkezli bir bakış açısına sahip olduğu ifade edilmiştir. Güvenikleştirme yaklaşımı, özellikle Avrupa merkezli güvenlik pratiklerine dayanmakta; Asya, Afrika veya Orta Doğu gibi farklı sosyo-politik bağlamlarda geçerliliğini sınırlamaktadır (Acharya, 2001).

Son olarak, güvenlikleştirme sürecinin uygulama boyutuna ilişkin sorunlar da dile getirilmiştir. Her söylemin otomatik olarak güvenlikleştirme yaratmadığı; bu sürecin dinleyici kitlenin kabulüne, siyasi bağlama ve toplumsal algıya bağlı olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle kuramın, söylem kadar kabul sürecine de yeterli önem vermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

2.5. YENİ/DEĞİŞEN GÜVENLİK ANLAYIŞI

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası güvenlik çalışmalarında önemli bir paradigma değişimini beraberinde getirmiştir. Uzun yıllar boyunca güvenlik, devletin askerî kapasitesiyle ve dış tehditlere karşı korunmasıyla özdeşleştirilmişti. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren bu dar tanım yerini, güvenliği çok boyutlu biçimde ele alan daha kapsamlı bir anlayışa bırakmıştır.

Yeni güvenlik anlayışının dönüşümü, özellikle devlet merkezli dar güvenlik yaklaşımının yerini daha kapsamlı ve çok boyutlu bir çerçeveye bırakması üzerinden ele alınmaktadır. Bu genişleme, devletlerin güvenlik politikalarını sadece askerî kapasiteye dayandırmasını yetersiz kılmakta; bunun yerine diplomasi, ekonomik entegrasyon, bölgesel iş birliği ve kriz yönetimi gibi araçların ön plana çıktığı daha esnek ve kapsamlı bir güvenlik mimarisine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Aydın, 2003).

Yeni dönemde güvenlik, sadece devletlerarası güç rekabetiyle değil, aynı zamanda bireylerin refahı, çevresel istikrar, ekonomik sürdürülebilirlik ve toplumsal bütünlük gibi unsurlarla da ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bu değişim, güvenliğin yalnızca askerî önlemlerle sağlanamayacağını, aynı zamanda insani, ekonomik ve çevresel politikalarla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu kapsamda gelişen insan güvenliği yaklaşımı, bireylerin fiziksel güvenliğinin yanı sıra ekonomik, toplumsal ve çevresel tehditlerden korunmasını da içermektedir. Böylece güvenlik anlayışı, devlet merkezli bir perspektiften çıkarak insan odaklı, çok boyutlu ve küresel ölçekte etkileşimli bir çerçeveye evrilmiştir (Paris, 2001).

İnsan güvenliği perspektifi, güvenliği devlet değil birey merkezli ele almakta; bireylerin siyasal şiddetten korunmasının yanında ekonomik güvenceden çevresel sürdürülebilirliğe kadar geniş bir yelpazede tehditlerin azaltılmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda yeni güvenlik yaklaşımı, yalnızca tehditlere tepki veren bir yapı olmaktan çıkarak risklerin erken tespiti, krizlerin önlenmesi ve toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesini merkeze alan proaktif bir stratejik anlayışa dönüşmüştür (Kut, 2005). Böylece güvenlik, günümüz uluslararası düzeninde askerî gücün ötesine geçerek ekonomik, çevresel ve toplumsal alanlarda bütünleşik politika geliştirmeyi zorunlu hâle getirmiştir.

Ayrıca, yeni güvenlik paradigması devletlerarası iş birliğini zorunlu kılan kolektif güvenlik anlayışını da güçlendirmiştir. Terörizm, salgın hastalıklar, iklim değişikliği ve siber tehditler gibi sınır aşan riskler, hiçbir devletin tek başına üstesinden gelemeyeceği ölçekte küresel sorunlar haline gelmiştir. Bu nedenle çok taraflı kurumlar, bölgesel güvenlik örgütleri ve uluslararası anlaşmalar, yeni güvenlik düzeninin sürdürülebilirliği için temel araçlar haline gelmiştir.

Yeni güvenlik anlayışı güvenliği insan merkezli, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir vizyon çerçevesinde yeniden tanımlamıştır. Bu vizyon, sadece krizlere tepki vermeyi değil, aynı zamanda riskleri önceden öngörmeyi ve yönetmeyi hedeflemektedir. Günümüz dünyasında güvenlik, artık yalnızca askerî tehditlere karşı bir savunma mekanizması değil; aynı zamanda barışın, kalkınmanın ve toplumsal istikrarın sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik proaktif bir stratejik yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

2.5.1. Geleneksel Güvenlikten Yeni Güvenliğe Geçiş

Klasik güvenlik anlayışı, uluslararası sistemin anarşik yapısı ve güç dengesi ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Bu yaklaşımda güvenlik, devletin askerî kapasitesiyle ölçülür ve

temel amaç, dış tehditlere karşı caydırıcılık sağlamak olarak görülür (Waltz, 1979). Dolayısıyla güvenlik, büyük ölçüde devletin varlığını ve egemenliğini koruma çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bu dar ve devlet merkezli bakış açısının, yeni tehdit türlerini açıklamakta yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Yeni güvenlik anlayışı, devlet dışı aktörlerin (terör örgütleri, ulus ötesi şirketler, sivil toplum örgütleri) etkisini dikkate alır; güvenliği yalnızca askerî tehditlerle sınırlamaz, ekonomik, çevresel ve toplumsal unsurları da kapsar. Bununla birlikte birey ve toplum, güvenliğin merkezine taşınarak uluslararası güvenliğin insani boyutu ön plana çıkarılmıştır (Hampson, 2008).

2.5.2. İnsan Güvenliği Yaklaşımı

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 1994 tarihli *İnsani Gelişme Raporu* ile öne çıkan insan güvenliği yaklaşımı, güvenliği devlet merkezli bir anlayıştan çıkararak birey odaklı bir çerçevede tanımlar. Bu yaklaşıma göre gerçek güvenlik, yalnızca sınırların korunmasıyla değil, bireylerin onurlu, özgür ve korkudan uzak bir yaşam sürdürebilmesiyle mümkündür (UNDP, 1994).

İnsan güvenliği kavramı, güvenliği yedi temel boyut üzerinden değerlendirir:

- **Ekonomik Güvenlik:** Yoksulluk ve işsizlikle mücadele, gelir istikrarının sağlanması.
- **Gıda Güvenliği:** Beslenme hakkı ve yeterli gıdaya erişimin güvence altına alınması.
- **Sağlık Güvenliği:** Bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve sağlık hizmetlerine erişimin artırılması.
- **Çevresel Güvenlik:** Doğal felaketler, iklim değişikliği ve çevresel bozulmaların önlenmesi.
- **Kişisel Güvenlik:** Şiddet, suç ve terör gibi bireysel tehditlerden korunma.

- **Toplumsal Güvenlik:** Kimliğin, kültürel değerlerin ve toplumsal aidiyetin korunması.
- **Siyasi Güvenlik:** Temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması.

Bu yaklaşım, özellikle gelişmekte olan ülkelerde barış, kalkınma ve toplumsal istikrarın güçlendirilmesi açısından önemli bir teorik çerçeve sunmakta; güvenlik kavramını devlet sınırlarının ötesine taşıyarak insan refahı ve insani kalkınma kavramlarıyla bütünleştirmektedir.

2.5.3. Çevresel Güvenlik Ve İklim Krizi

21.yüzyılda güvenlik tartışmalarında öne çıkan en önemli konulardan biri çevresel güvenlik olmuştur. İklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, su ve enerji kıtlığı gibi çevresel sorunlar, artık yalnızca ekolojik bir mesele değil, aynı zamanda ulusal güvenlik açısından da kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Dalby, 2002). Bu durum, çevresel bozulmaların ekonomik istikrarı, toplumsal düzeni ve uluslararası ilişkileri doğrudan etkileyebileceğini göstermektedir.

Afrika'daki su kaynaklarının azalması ve Orta Doğu'daki enerji temelli rekabet, çevresel faktörlerin bölgesel çatışmaları tetikleyebileceğinin somut örnekleridir. Dolayısıyla çevresel güvenlik, yalnızca doğayı koruma meselesi olmaktan çıkmış; kaynak yönetimi, iklim adaleti ve sürdürülebilir kalkınma gibi unsurları da içeren geniş kapsamlı bir güvenlik alanına dönüşmüştür.

2.5.4. Küreselleşmenin Etkisi

Küreselleşme, güvenlik anlayışını derinlemesine dönüştürerek daha karmaşık, çok katmanlı ve karşılıklı bağımlı bir yapıya büründürmüştür. Ekonomik entegrasyonun, dijital iletişimin ve uluslararası hareketliliğin artması, tehditlerin de sınır aşan bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda finansal krizler, göç dalgaları, pandemiler (örneğin COVID-19) ve siber saldırılar, artık yalnızca tek bir ülkenin değil, küresel sistemin bütününe etkileyen güvenlik sorunları haline gelmiştir (Held & McGrew, 2002).

Bu gelişmeler, güvenliğin ulusal sınırlar içinde yönetilemeyeceğini; dolayısıyla çok taraflı iş birliği, uluslararası kurumlar ve kolektif güvenlik mekanizmaları aracılığıyla ele alınması gerektiğini göstermektedir. Küreselleşme süreci, güvenlik politikalarının yalnızca askerî caydırıcılığa değil, aynı zamanda ekonomik dayanıklılık, dijital güvenlik ve küresel yönetim unsurlarına da dayanması gerektiğini ortaya koymuştur.

2.5.5. Yeni Güvenlik Anlayışının Özellikleri

Soğuk Savaş sonrası dönemde şekillenen yeni güvenlik paradigması, klasik devlet-merkezli ve askerî tehdit odaklı anlayışın ötesine geçerek çok boyutlu bir çerçeveye oturmuştur. Bu yaklaşım, güvenliğin yalnızca askerî tehditlerden ibaret olmadığını, ekonomik, çevresel, toplumsal ve teknolojik unsurların da güvenlik politikalarının ayrılmaz bir parçası haline geldiğini vurgular.

Yeni güvenlik anlayışının temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- **Çok Boyutluluk:** Güvenlik artık askerî risklerin yanı sıra ekonomik krizler, çevresel tehditler ve toplumsal istikrarsızlık gibi farklı faktörleri de kapsar.
- **Devlet Dışı Aktörlerin Yükselişi:** Terör örgütleri, siber korsan grupları ve organize suç ağları, ulusal güvenliğı tehdit eden önemli aktörler haline gelmiştir.
- **İnsan Odaklı Yaklaşım:** Bireylerin yaşam kalitesi, temel hakları ve insani güvenliğı, güvenlik politikalarının merkezine yerleşmiştir.
- **Önleyici Güvenlik:** Amaç, krizleri ortaya çıktıktan sonra yönetmekten ziyade, potansiyel tehditleri erken aşamada tespit ederek engellemektir.

Bu yeni paradigma, güvenliğin yalnızca korunma değil, aynı zamanda sürdürülebilir istikrar ve insani kalkınma ile de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

2.6. 21. YÜZYILDAKİ YENİ GÜVENLİK TEHDİTLERİ

21.yüzyıl, güvenlik kavramının kapsamının genişlediğı ve klasik tehdit algılarının ötesine geçen karmaşık, çok boyutlu risklerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemdeki güç dengeleri yeniden

şekillenmiş, küreselleşmenin hızlanması ve teknolojik yeniliklerin yaygınlaşmasıyla güvenlik alanı sadece askerî boyutla sınırlı olmaktan çıkmıştır (Kaldor, 2012). Bu dönemde güvenlik, ekonomik, toplumsal ve çevresel faktörlerin etkisiyle daha dinamik ve kırılgan bir yapıya bürünmüştür.

Küresel ölçekte yaşanan bu dönüşüm, tehditlerin niteliğini de değiştirmiştir. Geleneksel savaşların yerini asimetrik tehditler, devlet dışı aktörlerin yükselişi ve siber güvenlik riskleri almıştır. Aynı zamanda iklim değişikliği, enerji kaynaklarına erişim, gıda güvenliği ve pandemiler gibi konular, uluslararası güvenliğin ayrılmaz parçaları hâline gelmiştir. Bu çeşitlilik, güvenliği yalnızca askerî stratejilerle yönetilemeyecek kadar kapsamlı bir meseleye dönüştürmüştür.

Bu yeni dönemde güvenlik, ulusal sınırların ötesine taşan bir karakter kazanmıştır. Siber saldırılar, uluslararası terörizm ve kitlesel göç hareketleri gibi sorunlar, devletlerin tek başına çözüm üretemeyeceği ölçüde karmaşık hâle gelmiştir. Bu durum, güvenlik politikalarında çok taraflı iş birliği, bölgesel dayanışma ve uluslararası kurumların rolünü daha da önemli kılmıştır.

Günümüzde tehditlerin askeri güç kullanımından ziyade bilişim teknolojileri, iletişim ağları ve ekonomik bağımlılıklar üzerinden şekillendiği; bu nedenle ulusal güvenlik politikalarının dijital kapasite, veri güvenliği ve kritik altyapıların korunması gibi yeni alanlara kaydığı vurgulanmaktadır (Karabulut, 2018). Bu kapsamda siber saldırılar, dezenformasyon kampanyaları ve finansal manipülasyon gibi araçlar, devletlerin istikrarını doğrudan hedef alan yeni nesil tehditler arasında yer almaktadır.

Çevresel risklerin artık yalnızca ekolojik bir sorun olmadığı; kitlesel göç hareketleri, gıda krizleri ve ekonomik istikrarsızlık gibi zincirleme etkiler yaratarak ulusal ve uluslararası güvenliği derinden etkilediği ifade edilmektedir. Bu nedenle 21. yüzyıl güvenlik tehditlerinin yönetimi, askeri kapasiteyi güçlendirmekten çok daha fazlasını gerektirmekte; sürdürülebilir çevre politikaları, bölgesel iş birliği ve enerji arz güvenliği gibi alanlarda çok boyutlu stratejiler geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Demir, 2020).

21. yüzyılın güvenlik ortamı, çok katmanlı ve küresel ölçekte etkileşimli bir yapı kazanmıştır. Devletlerin ve uluslararası örgütlerin karşı karşıya olduğu yeni tehditler,

yalnızca askerî araçlarla değil; diplomasi, teknoloji, sürdürülebilir kalkınma ve insani iş birliği mekanizmalarıyla ele alınması gereken bütüncül bir güvenlik anlayışını zorunlu hale getirmektedir.

2.6.1. Uluslararası Terörizm

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde tehdit algıları önemli bir dönüşüm geçirmiş, uluslararası terörizm küresel güvenliğe yönelik en ciddi risklerden biri haline gelmiştir. Devlet merkezli geleneksel tehditlerin yerini giderek devlet dışı aktörlerin neden olduğu risklerin alması, güvenlik anlayışını kökten değiştirmiştir. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları, terörizmin yalnızca bölgesel bir güvenlik sorunu olmaktan çıkarak, devletlerin egemenliğini ve küresel düzeni tehdit eden varoluşsal bir unsur haline geldiğini açıkça ortaya koymuştur. Bu olay, hem ulusal hem de uluslararası güvenlik stratejilerinin yeniden tanımlanmasına yol açmış, terörle mücadelenin yalnızca askerî bir mesele olmaktan çıkıp çok boyutlu bir politika alanına dönüşmesini sağlamıştır.

El Kaide, DEAŞ (İŞİD) ve benzeri radikal örgütler, asimetrik savaş tekniklerini ve dijital iletişim ağlarını etkin biçimde kullanarak küresel güvenlik yapısında derin sarsıntılar yaratmıştır. Bu örgütlerin sınır aşan faaliyetleri, özellikle Orta Doğu, Afrika ve Güney Asya gibi kırılgan bölgelerde devlet otoritelerini zayıflatmış, toplumsal düzenin bozulmasına ve kitlesel göç hareketlerine neden olmuştur. Terörizmin bu yeni formu, yalnızca fiziksel şiddet yoluyla değil; aynı zamanda ideolojik propaganda, radikalleşme ve psikolojik etki mekanizmaları aracılığıyla da uluslararası istikrarsızlığı beslemiştir (Cronin, 2003).

Günümüzde terörle mücadele, sadece askerî operasyonlara dayalı bir güvenlik stratejisi olarak değerlendirilememektedir. Etkili bir terörle mücadele politikası; diplomasi, istihbarat paylaşımı, radikalleşmenin önlenmesi, sosyal entegrasyon ve ekonomik kalkınma gibi unsurları bir arada içeren kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu bağlamda uluslararası iş birliği, çok taraflı kuruluşların desteği ve bölgesel koordinasyon mekanizmaları, terörizmin küresel etkilerini azaltmak açısından hayati öneme sahiptir.

Terörizm günümüzde asimetrik tehditlerin en belirgin örneklerinden biri olarak uluslararası güvenlik gündeminin merkezinde yer almaktadır. Devletlerin, terör örgütlerinin finansman ağlarını, propaganda kanallarını ve dijital yapılanmalarını hedef alan politikalar geliştirmesi, yalnızca askerî caydırıcılığı değil; toplumsal direnci ve demokratik kurumların güçlendirilmesini de kapsayan çok boyutlu bir güvenlik yaklaşımını zorunlu kılmaktadır.

2.6.2. Siber Güvenlik Tehditleri

Dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, siber güvenlik 21. yüzyılın en kritik güvenlik alanlarından biri haline gelmiştir. Devletler, özel sektör kuruluşları ve bireyler dijital sistemlere her geçen gün daha fazla bağımlı hale geldikçe, bu sistemlere yönelik siber saldırılar hem ekonomik hem de ulusal güvenlik açısından ciddi tehditler doğurmaktadır. Özellikle enerji, ulaşım, iletişim ve finans gibi kritik altyapılara yönelik saldırılar, devletlerin yönetim kapasitesini zayıflatmakta ve toplumsal istikrarı tehlikeye atmaktadır. Bu gelişmeler, güvenliğin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda dijital alanın korunmasını da kapsadığını göstermektedir.

Siber tehditler günümüzde yalnızca teknik bir sorun olarak değil, jeopolitik rekabetin yeni bir cephesi olarak değerlendirilmektedir. Devlet destekli siber saldırılar, bilgi hırsızlığı, casusluk faaliyetleri ve dezenformasyon kampanyaları, uluslararası ilişkilerde güç mücadelesinin yeni araçları haline gelmiştir. Bu saldırılar, özellikle seçim süreçleri, enerji tedarik zincirleri ve kamu kurumları üzerinde istikrarsızlaştırıcı etkiler yaratmaktadır. Dolayısıyla siber güvenlik, ulusal egemenliğin ve stratejik istikrarın temel unsurlarından biri haline gelmiştir.

Bu kapsamda NATO ve Avrupa Birliği, siber tehditleri 21. yüzyılın en öncelikli güvenlik gündemlerinden biri olarak tanımlamakta ve kolektif savunma stratejilerine dijital güvenliği dâhil etmektedir (NATO, 2021). Günümüzde siber güvenlik politikaları, yalnızca teknolojik önlemlerle sınırlı kalmayıp, uluslararası hukuk, diplomasi, istihbarat paylaşımı ve kamu-özel sektör iş birliği gibi çok katmanlı mekanizmaları da içermektedir. Bu yönüyle siber güvenlik, hem ulusal güvenlik stratejilerinin hem de küresel istikrarın sürdürülebilmesi için kritik bir alan olarak öne çıkmaktadır.

2.6.3. Kitle İmha Silahlarının Yayılması

Kitle imha silahları (KİS) — nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar — modern uluslararası güvenliğin en yıkıcı ve en karmaşık tehditlerinden birini oluşturmaktadır. Bu silahların kontrolsüz biçimde yayılması, özellikle jeopolitik rekabetin yoğun olduğu bölgelerde hem ulusal hem de bölgesel güvenliğı doğrudan tehdit etmektedir. Kitle imha silahlarının doğası gereğı oluşturduğu yıkım kapasitesi, yalnızca askerî sonuçlar doğurmakla kalmaz; aynı zamanda diplomatik dengeleri, ekonomik istikrarı ve insani güvenliğı de derinden etkiler. Bu nedenle, söz konusu silahların yayılması, uluslararası güvenlik politikalarının merkezinde yer alan bir konudur.

Bu silahların geliştirilmesi veya edinilmesi, sadece bir ülkenin caydırıcılık kapasitesini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda bölgesel güç dengelerini bozmakta ve silahlanma yarışını körüklemektedir. Özellikle Ortadoğı ve Asya gibi stratejik bölgelerde yaşanan nükleer gerilimler, devletlerin güvenlik algılarını radikalleştirmekte ve diplomatik çözüm kanallarını daraltmaktadır. Bu durum, uluslararası toplumun istikrarsızlık risklerini azaltmak amacıyla daha kapsamlı denetim ve doğrulama mekanizmalarına yönelmesini zorunlu kılmaktadır.

Ayrıca kitle imha silahları kaynakları tehditler teknolojik gelişmelerle daha da çeşitlenmektedir. Demir (2021), insansız hava araçları, yapay zekâ tabanlı silah sistemleri ve gelişmiş füze teknolojilerinin, nükleer veya kimyasal başlıklarla birleştğinde tehdit düzeyini katlayarak artırdığını belirtmektedir. Bu nedenle modern güvenlik politikalarının yalnızca silahların yayılmasını değil, aynı zamanda bu silahların taşıyıcı sistemlerinin kontrolünü de kapsaması gerektiğı ifade edilmektedir. Böylece KİS tehdidi, teknolojik kapasite, askeri strateji ve uluslararası hukuk alanlarının kesişiminde çok boyutlu bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilmektedir (Demir, 2021).

Kuzey Kore'nin nükleer programı ile İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetleri, kitle imha silahlarının yayılmasına ilişkin en güncel örnekler arasında yer almaktadır. Bu ülkelerin yürüttüğü programlar, yalnızca bölgesel güvenlik ortamını değil, küresel istikrarı da tehdit etmektedir. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) denetimleri ve Birleşmiş Milletler yaptırımları gibi diplomatik girişimlere rağmen, bu tür faaliyetlerin

sürdürülmesi, uluslararası toplumda caydırıcılığın etkinliği konusundaki tartışmaları derinleştirmiştir (SIPRI, 2022).

Diğer yandan terör örgütlerinin kimyasal veya biyolojik maddelere erişim girişimleri, klasik askeri tehditlerin ötesinde yeni ve öngörülemez riskler yaratmaktadır. Bu nedenle KİS'lerin kontrolü yalnızca devletlerarası mekanizmalarla sınırlı kalmamalıdır. Bu durum, sınır kontrollerinin güçlendirilmesini, laboratuvar ve tesis güvenliğinin artırılmasını ve istihbarat paylaşımının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Aydın, 2014).

Kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek, yalnızca teknik denetim mekanizmalarıyla değil; çok taraflı diplomasi, bölgesel güvenlik iş birlikleri ve caydırıcılık stratejilerinin eşgüdümlü biçimde uygulanmasıyla mümkündür. Aksi takdirde bu silahların yayılması, bölgesel krizlerin tırmanmasına, güvenlik mimarisinin zayıflamasına ve uluslararası barışın uzun vadede sürdürülemez hale gelmesine yol açabilir. Bu nedenle, KİS'lerin kontrolü ve ortadan kaldırılması, küresel güvenlik politikalarının öncelikli hedefi olarak önemini korumaktadır.

2.6.4. İklim Değişikliği Ve Çevresel Tehditler

İklim değişikliği, günümüzde yalnızca çevresel bir problem olmaktan çıkarak küresel güvenlik gündeminin merkezine yerleşmiştir. Artan sıcaklıklar, kuraklık, su ve gıda kıtlığı, deniz seviyesinin yükselmesi ve doğal afetlerin sıklığındaki artış, devletlerin ekonomik kalkınmasını, toplumsal istikrarını ve politik düzenini doğrudan tehdit etmektedir. Bu süreç özellikle tarıma dayalı ekonomilere sahip bölgelerde iç göçleri tetiklemekte ve kaynak paylaşımı üzerinden yeni bölgesel gerilim alanları yaratmaktadır. Dolayısıyla iklim değişikliği, yalnızca ekolojik bir mesele değil, aynı zamanda uluslararası güvenliğin sürdürülebilirliği açısından da stratejik bir öncelik haline gelmiştir.

İklim temelli tehditler, küresel düzeyde enerji rekabetini, göç hareketlerini ve sosyoekonomik kırılganlıkları da derinleştirmektedir. Su ve enerji kaynaklarının azalması, devletler arasında iş birliği yerine rekabeti teşvik ederken, kitlesel göç hareketleri hem insani hem de güvenlik boyutlarıyla yeni risk alanları oluşturmaktadır.

Bu durum, güvenlik politikalarının doğrudan iklim faktörlerini dikkate almasını zorunlu kılmakta ve çevresel tehditlerle mücadeleyi ulusal güvenlik stratejilerinin ayrılmaz bir parçası haline getirmektedir.

Bu kapsamda Birleşmiş Milletler (UN), iklim değişikliğini 21. yüzyılın en ciddi ve çok boyutlu güvenlik tehditlerinden biri olarak tanımlamaktadır (UN, 2019). Çevresel güvenlik, artık yalnızca ekolojik sürdürülebilirliği değil; barış, toplumsal istikrar, ekonomik dayanıklılık ve insan güvenliği unsurlarını da kapsamaktadır. İklim değişikliğinin etkileri, gelecekte güvenlik politikalarının askerî stratejilerden çok sürdürülebilir kaynak yönetimi ve uluslararası iş birliği ekseninde şekilleneceğini göstermektedir.

2.6.5. Göç ve Mülteci Krizleri

Küresel ölçekte artan savaşlar, ekonomik eşitsizlikler, iklim değişikliği ve siyasi istikrarsızlık, kitlesel göç hareketlerini tarih boyunca görülmemiş düzeylere ulaştırmıştır. Zorunlu yer değiştirmeler artık yalnızca insani bir sorun değil, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası güvenliği etkileyen stratejik bir olgu haline gelmiştir. Özellikle 2015 yılında yaşanan Avrupa mülteci krizi, göçün sınır güvenliği, toplumsal istikrar ve uluslararası dayanışma üzerindeki etkilerini açık biçimde ortaya koymuştur. Bu süreç, göçün insani boyutunun ötesinde siyasal ve ekonomik sonuçlar doğurduğunu göstermiştir.

Zorunlu göç akımlarının özellikle geçiş ve hedef ülkelerde kamu yönetimi, sosyal politikalar ve güvenlik sektörleri üzerinde yoğun baskı oluşturmaktadır. Bu nedenle göç, ulusal güvenlik planlaması içerisinde stratejik bir başlık hâline gelmiştir. Göç hareketlerinin kontrolsüz biçimde artması, devletlerin kriz yönetimi kapasitesini zorlamakta ve sosyal uyum politikalarının önemini artırmaktadır (İçduygu, 2015). Kitlesel göç, kısa vadede konut, sağlık, eğitim ve istihdam politikaları üzerinde mali baskı yaratırken uzun vadede ise doğru yönetilmediğinde toplumsal kutuplaşmayı artırarak iç güvenlik risklerine yol açabilmektedir. (Erdoğan, 2020).

Bu nedenle göç, hem insani hem de stratejik bir mesele olarak bütüncül biçimde ele alınmalıdır. Uzun vadeli ve kalıcı çözümler, yalnızca sınır güvenliğine odaklanmak

yerine; kalkınma, diplomasi, uluslararası iş birliği ve kriz önleme politikalarının bir arada yürütülmesini gerektirir. Göçün yönetimi, yalnızca göç eden bireylerin korunması açısından değil, aynı zamanda küresel barış ve istikrarın sürdürülebilirliği açısından da hayati bir öneme sahiptir (Betts & Collier, 2017).

2.6.6. Pandemiler ve Küresel Sağlık Tehditleri

COVID-19 pandemisi, sağlık krizlerinin artık yalnızca tıbbi bir mesele değil, aynı zamanda küresel güvenliğin temel unsurlarından biri olduğunu açık biçimde göstermiştir. Salgın, birçok ülkenin sağlık sistemlerinin kapasitesini zorlamış, tedarik zincirlerini kesintiye uğratmış ve ekonomik faaliyetleri durma noktasına getirmiştir. Bu süreç, devletlerin kriz yönetimi, acil durum hazırlığı ve uluslararası dayanışma konularındaki yetersizliklerini de gözler önüne sermiştir.

Pandemilerin güvenlik boyutu, özellikle COVID-19 sonrası dönemde kapsamlı biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Ercoşkun (2021), pandemilerin yalnızca bir sağlık krizi değil, devletlerin ekonomik dayanıklılığını, kamu düzenini, kritik altyapılarını ve sosyal bütünlüğünü doğrudan etkileyen “ulusal güvenlik sorunu” niteliği taşıdığını vurgulamaktadır. Bu durum, güvenlik politikalarının artık biyolojik tehditlere karşı hazırlığı da içerecek şekilde genişlemesini zorunlu kılmaktadır.

Pandemilerin uluslararası politikaya etkisi ise sınır aşan tehditlerin yönetiminde iş birliğinin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Küresel sağlık krizleri tek bir devletin kapasitesiyle yönetilemeyecek kadar kapsamlı olduğundan bölgesel ve küresel düzeyde koordinasyon, veri paylaşımı ve ortak müdahale mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca pandemilerin ekonomik durgunluk, tedarik zinciri aksaklıkları ve göç hareketleri gibi alanlarda yarattığı ikincil etkiler, sağlık güvenliğinin artık ulusal ve uluslararası politika gündeminin merkezine yerleştiğini göstermektedir (Korkut, 2021). Bu çerçevede pandemiler, geleceğin güvenlik stratejilerinde biyogüvenlik, sağlık diplomasisi ve uluslararası dayanıklılık politikalarının daha fazla önem kazanacağını ortaya koymaktadır.

Pandemiler, yalnızca insan sağlığını değil; ekonomik istikrarı, toplumsal düzeni ve diplomatik ilişkileri de derinden etkileyen çok boyutlu tehditlerdir. Küresel sağlık

güvenliği, bu nedenle artık ulusal savunma stratejilerinin ve uluslararası iş birliği mekanizmalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. COVID-19 örneği, sağlık temelli tehditlerin insan güvenliği kavramının merkezinde yer aldığını ve gelecekte güvenlik politikalarının daha entegre bir şekilde tasarlanması gerektiğini göstermiştir (Hoffman & Rod, 2020).

2.6.7. Organize Suç ve Uyuşturucu Kaçakçılığı

Sınırları aşan organize suç şebekeleri, uyuşturucu ticareti, insan kaçakçılığı, silah kaçakçılığı ve kara para aklama gibi faaliyetlerle hem devletlerin iç düzenini hem de uluslararası güvenliği tehdit etmektedir. Bu yapıların ekonomik kazanç sağlama odaklı ağları, resmi kurumlara nüfuz ederek hukukun üstünlüğünü zayıflatmakta ve devlet yetkilerinin etkinliğini azaltmaktadır.

Organize suç örgütleri sadece yasa dışı faaliyetlerle sınırlı değildir. Siyasal yapılar, yerel yönetimler ve ekonomik sektörler üzerinde nüfuz oluşturarak devletin işleyişini doğrudan etkileyebilen bir güç haline gelmiştir. Bu durum, organize suçun toplumsal ve siyasal yaşamın çeşitli alanlarına nüfuz etmesiyle güvenlik kavramının çok daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Koçak, 2020).

Ayrıca organize suç şebekelerinin teknolojik gelişmelerden yararlanarak faaliyetlerini çeşitlendirmesi, 21. yüzyılda suç yapılarının çok daha karmaşık bir hal almasına neden olmuştur. Özellikle dijital platformlar üzerinden yürütülen kara para aklama, yasa dışı bahis ve kripto para temelli suç faaliyetlerinin klasik güvenlik araçları ile kontrol edilmesi zorlaşmıştır. Bu nedenle modern güvenlik politikalarının, dijital güvenlik kapasitesini artıran, finansal izleme mekanizmalarını güçlendiren ve uluslararası siber suç iş birliğini merkeze alan yapılarla desteklenmesi gerekmektedir (Acar, 2021).

Uyuşturucu kaçakçılığı ise yalnızca bir suç faaliyeti değil, aynı zamanda uluslararası terör örgütlerinin finansmanını sağlayan ve bölgesel istikrarsızlığı artıran stratejik bir tehdittir. Uyuşturucu ticaretinin ekonomik büyüklüğü devlet dışı aktörleri güçlendirmekte ve sınır güvenliği üzerinde ciddi baskılar oluşturmaktadır. Bu nedenle, uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadelede tek taraflı ulusal uygulamaların yeterli olmadığı;

bölgesel iş birliği, ortak operasyonlar ve istihbarat paylaşımının zorunlu hale geldiği belirtilmektedir (Durgun, 2018).

Organize suçların yayılması, özellikle zayıf kurumlara sahip bölgelerde kamu otoritesinin erozyonuna, yolsuzluğun artmasına ve toplumsal istikrarsızlığa yol açmaktadır; bu nedenle transnasyonal suçlarla mücadele, bilgi paylaşımı, adli iş birliği, sınır kontrollerinin güçlendirilmesi ve finansal izleme mekanizmalarının etkinleştirilmesini gerektirmektedir (UNODC, 2020).

2.6.8. Enerji Güvenliği

Enerji güvenliği, 21. yüzyılda küresel güvenlik mimarisinin merkezinde yer alan bir kavram haline gelmiştir. Küresel enerji kaynaklarının coğrafi olarak dengesiz dağılımı, özellikle petrol ve doğal gaz açısından devletlerarasında bağımlılık ilişkilerini derinleştirmekte ve rekabeti artırmaktadır. Enerjiye erişim yalnızca ekonomik kalkınma açısından değil, aynı zamanda ulusal egemenlik, askerî kapasite ve dış politika etkinliği bakımından da stratejik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle enerji güvenliği, hem ekonomik refahın korunması hem de devletlerin jeopolitik çıkarlarının sürdürülmesi açısından temel bir güvenlik meselesine dönüşmüştür.

Enerji arzında yaşanabilecek kesintiler, ekonomik krizlerin yanı sıra toplumsal istikrarsızlık ve siyasi kırılganlık risklerini de beraberinde getirmektedir. Özellikle enerji ithalatına bağımlı ülkeler için arz güvenliği, ekonomik sürdürülebilirliğin ana belirleyicilerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda enerji güvenliği, yalnızca arzın sürekliliğini değil, aynı zamanda enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesini, altyapı güvenliğini ve enerji piyasalarının istikrarını da kapsamaktadır. Özellikle boru hatları, LNG terminalleri ve elektrik şebekeleri gibi kritik enerji altyapılarının sabotaj, terör saldırıları veya bölgesel çatışmalara karşı korunması modern güvenlik stratejilerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yani enerji güvenliği, hem fiziksel hem de ekonomik tehditlere karşı çok boyutlu bir risk yönetimi gerektirmektedir (Şahin, 2016).

Hürmüz Boğazı, Güney Çin Denizi ve Doğu Akdeniz gibi jeostratejik geçiş bölgeleri, enerji akışının güvenliği açısından küresel ölçekte kritik önem taşımaktadır. Bu bölgelerdeki enerji yollarının denetimi, büyük güçler arasında rekabeti

yoğunlaştırmakta ve bölgesel güvenlik krizlerini tetikleyebilmektedir. Özellikle deniz ticaret yollarının güvenliği ve enerji koridorlarının kontrolü, enerji politikalarının askerî ve diplomatik boyutlarını iç içe geçirmiştir. Böylece enerji güvenliği, klasik anlamda ekonomik bir mesele olmaktan çıkarak, uluslararası güç dengelerini şekillendiren bir unsur haline gelmiştir.

Enerji güvenliği, jeopolitik istikrar, diplomasi ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki dengeyi belirleyen çok boyutlu bir kavramdır. Devletlerin enerji stratejileri, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme, uluslararası enerji iş birliklerini güçlendirme ve enerji bağımlılığını azaltma politikaları etrafında şekillenmektedir. Dolayısıyla enerji güvenliği, yalnızca ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği için değil, aynı zamanda küresel barış ve istikrarın korunması açısından da kritik bir öneme sahiptir (Yergin, 2011).

2.7. GÜVENLİK YAKLAŞIMLARINDAKİ DEĞİŞİMLERE ÖRNEKLER

Soğuk Savaş yıllarında güvenlik olgusu, büyük ölçüde devlet merkezli ve askerî tehdit odaklı bir yaklaşımla tanımlanmıştır. Uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı, güvenlik politikalarının dayanak noktasını güç dengesi ve caydırıcılık ilkeleri üzerine kurmuştur. Bu dönemde güvenlik, devletin egemenliğini koruma ve dış tehditleri caydırma amacına indirgenmiş, böylece kavramın içeriği askerî kapasiteyle sınırlı kalmıştır (Waltz, 1979).

Bu çerçevede devlet, güvenliğin temel aktörü olarak görülmüş; nükleer silahlanma yarışı, ittifak sistemleri ve savunma stratejileri, güvenlik anlayışını şekillendiren başlıca araçlar hâline gelmiştir. Güvenliğin ekonomik, çevresel veya toplumsal yönleri, askerî rekabetin gölgesinde kalmıştır (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998). Dolayısıyla Soğuk Savaş dönemi, güvenliğin daha çok güç mücadelesi ve jeopolitik denge üzerinden değerlendirildiği bir dönem olmuştur.

Ancak 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan küreselleşme, teknolojik ilerlemeler ve uluslararası ilişkilerdeki yapısal dönüşüm, bu dar güvenlik anlayışının yetersizliğini ortaya koymuştur. Yeni dönemde tehditler, artık yalnızca devletlerden değil, devlet dışı aktörlerden de kaynaklanmaya başlamıştır. Terörizm, siber saldırılar, iklim değişikliği

ve kitlesel göç gibi olgular, güvenliği çok boyutlu bir mesele hâline getirmiştir (Kaldor, 2012; Paris, 2001).

21. yüzyılda güvenlik kavramı yalnızca devletin korunmasına odaklı dar bir yapıdan çıkarak; bireylerin, toplumların ve doğal çevrenin korunmasını da kapsayan bütüncül bir anlayışa evrilmiştir. Bu dönüşüm, güvenliğin askerî alandan sosyal, ekonomik ve çevresel alanlara taşınmasına yol açmış; böylece uluslararası güvenlik politikalarında insani ve sürdürülebilir güvenlik kavramları ön plana çıkmıştır (Brauch, 2008).

2.7.1. Nato'nun Güvenlik Yaklaşımındaki Değişim

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), 1949'da kuruluşundan itibaren güvenlik anlayışını kolektif savunma ve askerî caydırıcılık ilkeleri üzerine inşa etmiştir. Soğuk Savaş döneminde temel amacı, Sovyetler Birliği'ne karşı Batı Bloku'nun askerî dengesini korumak ve caydırıcılığı sürdürmek olmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, NATO'nun güvenlik yaklaşımı köklü bir dönüşüm geçirmiştir.

Yeni dönemde örgüt, yalnızca kolektif savunma misyonunu sürdürmekle kalmamış; aynı zamanda kriz yönetimi, barışı koruma, terörle mücadele ve insani müdahale gibi görevleri de üstlenmiştir. 1999'daki Kosova müdahalesi, NATO'nun geleneksel askerî güvenlik anlayışını aşarak insani güvenliği merkeze alan bir müdahale gerçekleştirdiğini göstermiştir. Bu yaklaşım, ittifakın uluslararası güvenlikte normatif bir aktör olarak rolünü güçlendirmiştir.

Ayrıca 2010 tarihli Yeni Stratejik Konsept, siber tehditler, enerji güvenliği, iklim değişikliği ve terörizm gibi asimetrik riskleri NATO'nun güvenlik gündemine dâhil etmiştir (NATO, 2010). Böylece örgüt, yalnızca askerî bir ittifak olmaktan çıkarak, küresel güvenlik yönetişimi alanında da etkin bir aktör haline gelmiştir.

2.7.2. Birleşmiş Milletler Ve İnsani Güvenlik

Birleşmiş Milletler (BM), özellikle 1994 yılında yayımlanan *İnsani Kalkınma Raporu* ile güvenlik kavramına yönelik anlayışta köklü bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu raporla birlikte güvenlik, yalnızca devletlerin egemenliğini koruma aracı olmaktan çıkarılmış; bireylerin yaşam koşullarını, refahını ve temel haklarını korumayı esas alan

bir yaklaşımla yeniden tanımlanmıştır. Bu çerçevede geliştirilen “insani güvenlik” kavramı, yoksulluk, açlık, sağlık riskleri, çevresel bozulma ve sosyal adaletsizlik gibi olguları güvenlik perspektifine dahil etmiştir (UNDP, 1994).

BM’nin bu yaklaşımı, güvenliğin yalnızca askerî araçlarla değil, aynı zamanda insani müdahale, kalkınma yardımı ve insan haklarının korunması yoluyla da sağlanabileceği düşüncesini güçlendirmiştir. Özellikle Ruanda Soykırımı (1994) ve Darfur Krizi (2003) gibi insani felaketler, uluslararası toplumun güvenlik anlayışında etik sorumluluk kavramını öne çıkarmış ve insani güvenlik temelli müdahalelerin meşru bir uluslararası eylem biçimi olarak kabul edilmesine katkı sağlamıştır.

2.7.3. Avrupa Birliği’nin Kapsamlı Güvenlik Politikası

Avrupa Birliği (AB), Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından, güvenliği yalnızca askerî tehditlere indirgemeyen çok boyutlu bir güvenlik anlayışı geliştirmiştir. Bu yaklaşım, ekonomik dayanışma, diplomasi, enerji arz güvenliği, iklim değişikliğiyle mücadele, kalkınma iş birliği ve göç yönetimi gibi alanları kapsayarak güvenliği kapsamlı ve bütüncül bir politika alanı haline getirmiştir. 2003 tarihli *Avrupa Güvenlik Stratejisi*, Birliğin küresel düzeyde “aktif bir güvenlik sağlayıcı” olma hedefini ortaya koyarken; 2016 tarihli *Küresel Strateji Belgesi*, bu vizyonu genişletmiş ve enerji güvenliği, siber tehditler, insani krizler ve terörle mücadele gibi yeni konuları da güvenlik gündemine dahil etmiştir (European Union, 2016).

AB’nin güvenlik anlayışı, geleneksel askerî araçların ötesine geçerek yumuşak güç (soft power) unsurlarına dayanmaktadır. Birlik, güvenliği ekonomik kalkınma, hukuk devleti, demokrasi ve insan haklarının korunmasıyla yakından ilişkilendirmektedir. Bu çerçevede AB, kriz bölgelerinde barışı destekleyen misyonlar yürütmekte, insani yardım faaliyetleri aracılığıyla istikrarı güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu durum, AB’nin küresel güvenlikte askerî caydırıcılıktan ziyade normatif güç rolünü ön plana çıkarmasına yol açmıştır.

2015 yılında yaşanan göç ve mülteci krizi, AB’nin güvenlik politikalarında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu kriz, Avrupa’nın dış sınırlarının korunmasının yanı sıra, toplumsal bütünlüğün, demokratik değerlerin ve insani sorumlulukların da

güvenlik kavramı içindeki yerini tartışmaya açmıştır. AB, bu süreçte yalnızca sınır güvenliği ve terörle mücadeleye odaklanmak yerine, göçün kökeninde yatan sosyoekonomik nedenlerle mücadeleyi de içeren bütüncül bir güvenlik yaklaşımı benimsemiştir.

2.7.4. ABD'nin Terörle Mücadele Güvenlik Yaklaşımı

11 Eylül 2001 saldırıları, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) güvenlik anlayışında köklü bir paradigma değişimine yol açmıştır. Bu olayla birlikte terörizm, yalnızca bölgesel bir tehdit olmaktan çıkarak varoluşsal bir güvenlik sorunu olarak tanımlanmış ve uluslararası güvenlik gündeminin merkezine yerleşmiştir. ABD, bu yeni dönemde güvenliği koruma adına önleyici müdahale ve tek taraflı güç kullanımı stratejilerini benimsemiştir.

Bu yaklaşımın en somut örnekleri, 2001'de Afganistan'a ve 2003'te Irak'a gerçekleştirilen askerî müdahalelerdir. Her iki operasyon da terörizme karşı mücadele söylemiyle meşrulaştırılmış, ancak zamanla uluslararası hukuk ve insani maliyetler açısından yoğun tartışmalara neden olmuştur. Bununla birlikte, Patriot Act ve Homeland Security Act (2002) gibi yasal düzenlemeler, ABD'de iç güvenlik yapılanmasının genişlemesine ve bireysel özgürlükler ile güvenlik arasındaki dengenin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu süreç, ABD'nin küresel güvenlik yaklaşımını askerî güç, istihbarat kapasitesi ve önleyici eylemler ekseninde yeniden şekillendirmiştir.

2.7.5. İklim Değişikliğinin Güvenlikleştirilmesi

21.yüzyılda iklim değişikliği, giderek daha fazla bir güvenlik meselesi olarak ele alınmaya başlanmıştır. Çevresel bozulmanın sadece ekolojik bir sorun olmadığı, aynı zamanda küresel barış, istikrar ve kalkınma üzerinde derin etkiler yarattığı uluslararası düzeyde kabul görmektedir. Bu çerçevede, 2007 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde iklim değişikliğinin uluslararası barış ve güvenliğe etkilerinin tartışılması, çevresel meselelerin güvenlik politikalarının merkezine taşındığının önemli bir göstergesi olmuştur.

Ayrıca, ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) 2014 yılında yayımladığı stratejik belgede iklim değişikliğini bir “tehdit çoğaltıcı” (threat multiplier) olarak tanımlamıştır (US DoD, 2014). Bu ifade, iklim değişikliğinin doğrudan bir savaş nedeni olmasa da mevcut ekonomik, siyasi ve toplumsal kırılganlıkları derinleştirerek yeni çatışma dinamiklerini tetikleyebileceğini vurgulamaktadır. Böylece iklim değişikliği, günümüzde yalnızca çevresel değil, aynı zamanda jeopolitik ve insani güvenlik bağlamında da stratejik bir mesele haline gelmiştir.

2.8. YENİ BİR GÜVENLİK MİMARİSİ ARAYIŞLARI VE ALTERNATİF ÖNERİLER

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistem, yalnızca güç dengelerinin değil, güvenlik anlayışının da yeniden tanımlandığı bir döneme girmiştir. Geleneksel güvenlik paradigması, devlet merkezli ve askerî tehditlere odaklı yapısıyla 21. yüzyılın karmaşık tehdit ortamını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Küreselleşme, teknolojik dönüşüm, iklim krizi, göç dalgaları, enerji bağımlılığı ve siber saldırılar gibi yeni dinamikler, güvenliğin artık tek kutuplu veya bölgesel güç dengeleri üzerinden değil, çok aktörlü ve çok boyutlu bir mimari içinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda, yeni bir güvenlik mimarisi ihtiyacı hem teorik hem de pratik düzeyde kaçınılmaz hale gelmiştir.

Yeni güvenlik yaklaşımları, özellikle Kopenhag Okulu’nun ortaya koyduğu “güvenlikleştirme” ve “genişletilmiş güvenlik” kavramları üzerinden şekillenmiştir. Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap de Wilde’nin geliştirdiği bu yaklaşım, güvenliği yalnızca askerî tehditlerle sınırlamayıp, siyasi, ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarıyla bütüncül bir yapıya kavuşturmuştur. Bu çerçevede güvenlik artık yalnızca devletin bekasıyla değil; toplumların refahı, çevresel sürdürülebilirlik ve bireysel güvenlik gibi unsurlarla da doğrudan ilişkilidir. Ancak mevcut uluslararası sistem, özellikle BM, NATO ve AB gibi kuruluşlar üzerinden yürütülen geleneksel güvenlik mekanizmalarıyla bu karmaşık tehditleri yönetmekte zorlanmaktadır. Bu durum, yeni bir uluslararası güvenlik mimarisi arayışını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Bu arayışın en dikkat çekici örneklerinden biri, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin 24 Mayıs 2022 tarihli TBMM Grup Toplantısı’nda dile

getirdiği Asya ve Ortadoğu Güvenlik Örgütü önerisidir. Bahçeli, konuşmasında NATO merkezli Batı güvenlik anlayışının artık küresel barış ve istikrarı temin edemediğini, bu nedenle Türkiye'nin merkezinde olduğu yeni bir bölgesel güvenlik mimarisine ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır. Bu öneri, yalnızca bölgesel güç dengelerine değil, aynı zamanda “çok kutuplu güvenlik” anlayışına dayalı alternatif bir uluslararası düzen vizyonuna işaret etmektedir. Akay (2022)'ın *Yeni Bir Güvenlik Mimarisi Arayışı: Asya ve Ortadoğu Güvenlik Örgütü* başlıklı köşe yazısında da vurguladığı üzere, böyle bir yapılanma Türkiye'nin stratejik konumunu güçlendirecek, Asya ve Ortadoğu ekseninde dayanışma ve istikrar temelli yeni bir güvenlik ağı kurulmasına zemin hazırlayacaktır.

Teorik açıdan bakıldığında, bu öneri bölgesel güvenlik kompleksi teorisi ile uyumludur. Barry Buzan'ın ortaya koyduğu bu teoriye göre güvenlik, coğrafi yakınlık ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri üzerinden şekillenir. Bu bakımdan, Asya ve Ortadoğu gibi istikrarsızlık potansiyeli yüksek bölgelerde, bölgesel aktörlerin katılımıyla oluşturulacak güvenlik örgütleri, hem tehdit algılarını ortaklaştırma hem de kriz yönetimi kapasitesini artırma potansiyeline sahiptir. Türkiye, jeopolitik konumu itibarıyla Avrupa, Asya ve Afrika üçgeninde yer almakta; bu nedenle, bölgesel güvenlik yapılanmalarında arabulucu ve denge unsuru olma potansiyeli taşımaktadır.

Yeni güvenlik mimarisi arayışları yalnızca kurumsal düzeyde değil, aynı zamanda normatif bir dönüşümü de gerektirmektedir. Bu bağlamda güvenlik politikalarının temelini yalnızca askerî güç değil; adalet, ekonomik iş birliği, enerji paylaşımı ve kültürel etkileşim gibi unsurlar da oluşturmalıdır. Bu perspektif, liberal güvenlik anlayışının öne çıkardığı karşılıklı bağımlılık ve ortak refah ilkeleriyle örtüşmektedir. Ancak realist yaklaşımların vurguladığı güç dengesi faktörü tamamen göz ardı edilmemelidir. Zira yeni güvenlik düzeni, idealist bir iş birliği vizyonu kadar, caydırıcılık ve stratejik denge unsurlarını da içermelidir. Bu çerçevede, Türkiye'nin önerdiği Asya ve Ortadoğu Güvenlik Örgütü, hem kolektif güvenlik hem de bölgesel denge üretme işlevi görebilecek bir platform olarak değerlendirilebilir.

Böylesi bir örgütlenme; enerji güvenliği, terörle mücadele, sınır aşan suçlar, siber tehditler ve göç krizleri gibi ortak sorunlara yönelik çok taraflı çözüm mekanizmaları geliştirebilir. Özellikle enerji arz güvenliği açısından Hazar, Basra ve Doğu Akdeniz havzaları arasındaki entegrasyon, hem ekonomik iş birliğini hem de barış ortamını

güçlendirebilir. Aynı zamanda, bu yapının kültürel boyutu da önemlidir: Türk dünyasından Arap dünyasına, Güney Asya'dan Kafkasya'ya uzanan geniş bir coğrafyada, ortak tarihsel ve kültürel bağlar güvenliğin insani ve toplumsal temelini oluşturabilir. Bu yönüyle yeni mimari, “medeniyet temelli güvenlik” anlayışına da zemin hazırlayabilir.

Ancak bu önerinin hayata geçirilebilmesi, bazı temel koşulların karşılanmasına bağlıdır. Öncelikle, bölgesel aktörler arasında güven tesis edilmesi gerekmektedir. İkinci olarak, örgütün karar alma süreçlerinde eşitlik ve karşılıklı saygı ilkeleri gözetilmeli; büyük güçlerin nüfuz alanı yaratma girişimlerine izin verilmemelidir. Üçüncü olarak, örgütün sadece askerî değil, diplomatik ve ekonomik ayakları da güçlendirilmelidir. Bu noktada Türkiye, diplomatik deneyimi, barış arabuluculuğu tecrübesi ve jeostratejik konumu sayesinde öncü rol oynayabilecek bir ülkedir.

Yeni bir güvenlik mimarisi inşa sürecinde Türkiye'nin konumu, yalnızca jeopolitik avantajlarıyla değil, tarihsel, kültürel ve diplomatik mirasıyla da belirleyici bir rol üstlenebilir. Türkiye, hem NATO üyesi olarak Batı güvenlik sisteminin parçası, hem de Asya ve Ortadoğu coğrafyalarıyla derin tarihsel bağlara sahip bir bölgesel aktör olarak benzersiz bir konumdadır. Bu “çift eksenli stratejik kimlik”, Türkiye'ye yalnızca askeri değil, diplomatik ve normatif alanlarda da köprü işlevi görme potansiyeli kazandırmaktadır. Bu nedenle Türkiye, yeni güvenlik mimarisinde dengeleyici, arabulucu ve kurucu üçlü rolünü aynı anda üstlenebilir.

Birinci aşamada Türkiye'nin, bölgesel güven inşası süreçlerinde kurumsal diplomasiye öncelik vermesi gerekmektedir. Bu çerçevede Asya ve Ortadoğu Güvenlik Örgütü'nün kurulması yönündeki inisiyatif, yalnızca askeri ittifak mantığıyla değil, kriz önleme ve arabuluculuk odaklı bir yapıyla kurgulanmalıdır. Türkiye, geçmişte Bosna, Libya, Karabağ ve Ukrayna krizlerinde üstlendiği diplomatik misyonlarla bu vizyonun pratik temellerini atmıştır. Dolayısıyla yeni dönemde Ankara'nın çok taraflı diplomasi kapasitesinin artırılması, dış politika hedefleriyle uyumlu bir “barış diplomasisi kurumsallaşması” yaratabilir.

İkinci olarak, enerji güvenliği ve ekonomik dayanıklılık, yeni güvenlik mimarisinin sürdürülebilirliği açısından kilit öneme sahiptir. Türkiye'nin enerji geçiş yolları

üzerindeki stratejik konumu, Asya-Ortadoğu eksenli bir güvenlik örgütü için ekonomik omurga oluşturabilir. Bu çerçevede, Hazar gazı, Basra petrolü ve Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının güvenli aktarımını sağlayacak bölgesel iş birliği mekanizmaları geliştirilmelidir. Enerji diplomasisi, bu örgütün yalnızca askeri değil, ekonomik güvenlik alanında da kalıcı meşruiyet kazanmasını sağlayacaktır.

Son olarak, Türkiye'nin insani ve kültürel diplomasi kapasitesinin güçlendirilmesi, güvenliğin sosyal boyutunu destekleyecektir. TİKA, AFAD ve Türk Kızılay gibi kurumlar üzerinden yürütülen kalkınma yardımları, yeni güvenlik mimarisinin “insani güvenlik” ilkesine dayalı sivil ayağını oluşturabilir. Ayrıca Türk dünyası, Arap coğrafyası ve Güney Asya ile kültürel bağları derinleştiren girişimler, medeniyet temelli bir dayanışma zemini yaratacaktır. Bu yaklaşım, Türkiye'nin güvenlik politikasını yalnızca caydırıcılık değil, barış üreticiliği eksenine oturtarak çok kutuplu sistemin barışçıl inşasında öncü rol oynamasına imkân tanıyacaktır.

BÖLÜM 3: EKONOMETRİK UYGULAMA

3.1. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

İlgili literatür incelendiğinde güvenlik tehditlerinin savunma harcamalarına etkisini analiz eden çalışmaların görece sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla dolaylı olarak bu iki değişken arasındaki ilişkiye temas eden çalışmalara da literatür taraması kapsamında değinilecektir.

Nordhaus vd(2012), 165 ülkede bu ülkelerin dış güvenlik ortamlarının savunma harcamaları üzerine etkisini analiz etmişlerdir. Bu 165 ülkeye ait 1950-2000 dönemini kapsayan verilerin kullanıldığı çalışmada panel veri analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda ölümcül bir askeri anlaşmazlığın savunma harcamalarını artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Khan vd(2020), Çin, Hindistan ve Suudi Arabistan için jeopolitik risk ile savunma harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Granger nedensellik yönteminin kullanıldığı çalışmada Çin, Hindistan ve Suudi Arabistan için jeopolitik riskten savunma harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı bilgisi elde edilmiştir.

Taşdelen ve Giray (2020), yeni güvenlik yaklaşımları ile savunma harcamaları arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. BRICS, G-7 ve Türkiye'nin incelendiği çalışmada ülkelerin güvenlik yaklaşımları kapsamındaki farklılıkların yine bu ülkelerdeki savunma harcamalarına olan etkisi saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ülkelerdeki savunma anlayışı kapsamındaki farklı hususların savunma harcamalarına etkisinin hangi düzeyde olduğu da tespit edilmek istenmiştir. BRICS, G-7 ve Türkiye'de soğuk savaş dönemine bakıldığında bunlardan BRICS ve G-7 ülkelerinde askeri harcamaların GSYİH içindeki oranının Türkiye dışında önemli ölçüde düştüğü gözlemlenmiştir. Soğuk savaş sonrasında BRICS, G-7 ve Türkiye'de savunma planlarının ortaya konulmasında "Yetenek Tabanlı Planlama" anlayışının baz alındığı ifade edilmiştir.

Hauenstein vd(2021), yaklaşık 120 ülkede dış tehditlerin savunma harcamalarına etkisini incelemişlerdir. Panel veri analizi yapılan çalışmada ulaşılan bulgulara göre ülkeler için dışsal bir tehdit mevcut olduğunda savunma harcamaları, güvenliğin

sağlanmasına hizmet eder. Bunun da seçmen teorisi ile uyumlu olduğu ifade edilmektedir.

Kuokstyte vd(2021), 28 AB üyesi ülkede savunma harcamalarını etkileyen iç ve dış etkenleri analiz etmişlerdir. Çalışmada 1993-2017 dönemini kapsayan veriler kullanılmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular incelendiğinde hem NATO müttefiki hem de NATO üyesi olmayan AB üyesi ülkelerin, ABD'nin savunma ve güvenlik alanındaki taahhütlerinden serbestçe yararlandığını desteklememektedir. Benzer şekilde NATO üyeliğinin mevcut olmasının ABD ile etkili bir özel ilişki geliştirilebilmesi için garanti bir seçenek olmadığı ortaya konulmuştur. Fakat AB ülkelerinden NATO üyesi olmayanların ABD'nin savunma ve güvenlik alanındaki taahhütlerinden serbestçe yararlandığı ifade edilmiştir.

Efe ve Aydın (2023), Türkiye için jeopolitik risklerin askeri harcamalara olan etkilerini araştırmışlardır. Türkiye için 1988-2021 dönemini kapsayan verilerin kullanıldığı çalışmada Toda-Yamamoto nedensellik testi ve ARDL sınır testi yöntemleri uygulanmıştır. Elde edilen uzun dönem katsayıları incelendiğinde Türkiye'de jeopolitik risklerin askeri harcamaları artırdığı tespit edilmiştir fakat ulaşılan bu sonuç istatistiksel olarak anlamsızdır. Toda-Yamamoto nedensellik testi bulgularına bakıldığında ise jeopolitik risklerden askeri harcamalara doğru nedensellik ilişkisinin varlığına rastlanmıştır. Aynı zamanda bu sonucun istatistiksel olarak anlamlı olduğu da belirtilmiştir.

Njamen Kengdo vd (2023), Afrika'daki savunma harcamalarının belirleyicilerini analiz etmişlerdir. 1996-2019 yıllarını kapsayan veriler kullanılarak Driscoll ve Kraay, Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ve Bayesci Model Ortalaması (BMA) yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara bakıldığında siyasi risklerin savunma harcamalarını azalttığı, fakat askeriye'nin siyasete dahil olmasının ise savunma harcamalarını artırdığı gözlemlenmiştir.

Barış ve Barış (2024), Türkiye, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Çin'de jeopolitik risklerin askeri harcamalara etkisinin araştırılmasını amaçlamışlardır. Bu belirtilen beş ülkeye dair 1993-2021 yılları arası verilerin kullanıldığı çalışmada panel ARDL yöntemi kullanılmıştır. Uzun dönem ve kısa dönem bulguları incelendiğinde uzun

dönemde bu beş ülkede jeopolitik risklerin askeri harcamaları artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu bulgu istatistiksel olarak anlamlıdır. Kısa dönemde ise askeri harcamalar üzerinde jeopolitik risklerin etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tran ve Vo (2024), 34 ülkede küresel jeopolitik risklerin ve yerel jeopolitik risklerin askeri harcamalar üzerine etkilerini araştırmışlardır. 1993-2022 dönemini kapsayan verilerin analiz edildiği çalışmada panel VAR analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ulaşılan bulgular, ülkelerin askeri harcamaları davranışlarının küresel jeopolitik risklerden ziyade yerel jeopolitik risklerden önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir.

Aydın (2025), G-7 ülkelerinde jeopolitik risklerin savunma harcamaları ile olan ilişkisini analiz etmişlerdir. G-7 ülkeleri için 1997-2023 dönemini kapsayan verilerin analiz edildiği çalışmada jeopolitik riskler ile savunma harcamaları arasındaki uzun dönemli ilişki araştırılmıştır. AMG testinin uygulandığı ve Durbin-Hausman eşbütünleşme testinin gerçekleştirildiği çalışmada jeopolitik risklerin İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde savunma harcamalarını pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Matallah (2025), Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinde jeopolitik risklerin askeri harcamalar üzerine etkisini araştırmıştır. 1980-2022 yılları arası verilerin kullanıldığı çalışmada Arellano-Bond Fark Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi kullanılmıştır. Analizler sonucunda Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinde jeopolitik riskler arttıkça savunma harcamalarının da arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu sonuç aynı zamanda istatistiksel olarak da anlamlıdır.

3.2. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Bu araştırmada, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi olan Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan ve Türkiye'de güvenlik tehditlerinin savunma harcamalarına etkisinin araştırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca kamu harcamalarının, nüfus artışının, doğal kaynak rantının, demokrasi endeksinin ve ticari açıklık oranının da savunma harcamalarına etkisi, bu ülke grubu kapsamında analiz edilmektedir. Araştırmaya veri kısıtından ötürü Özbekistan dâhil edilememiştir. 4 Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülke

için 2007-2022 dönemini kapsayan veriler analize dâhil edilmiştir. Çalışmada yer alan değişkenler ve bu değişkenlere dair bilgiler Tablo 1 aracılığıyla görülmektedir.

Tablo 3.1. Modelde Bulunan Değişkenler ve Bu Değişkenlerle İlişkili Bilgiler

Değişkenin Kısaltması	Değişkene Dair Açıklama	Elde edilen kaynak
ME	Savunma harcamalarının GSYİH'ye % oranı	World Bank
STI	Güvenlik Tehditleri Endeksi	The Global Economy
GE	Kamu Harcamalarının GSYİH İçindeki % Payı	World Bank
POPGROW	Nüfus artış oranı (%)	World Bank
NR	Doğal kaynak rantının GSYİH'ya % oranı	World Bank
DI	Demokrasi Endeksi	Economist Intelligence Unit
TRADE	Ticari Açıklık Oranı	World Bank

Çalışma kapsamında oluşturulan model aşağıdaki gibidir:

$$ME_{it} = \beta_0 + \beta_1 STI_{it} + \beta_2 POPGROW_{it} + \beta_3 NR_{it} + \beta_4 DI_{it} + \beta_5 TRADE_{it} + GE_{it} + \varepsilon_{it}$$

Modelde bulunan i, ülkeleri tanımlamaktadır. t ise zamanı tanımlamaktadır. ME_{it} , savunma harcamalarını, STI_{it} güvenlik tehdidini, $POPGROW_{it}$ nüfus artış

oranını, NR_{it} doğal kaynak rantını, DI_{it} demokrasi endeksini, GE_{it} kamu harcamalarını ve $TRADE_{it}$ ise ticari açıklık oranını belirtmektedir.

Çalışmada yeni bir yöntem olan, Powell(2022) tarafından geliştirilmiş QRPD (Toplamsal Olmayan Sabit Etkili Panel Kantil Regresyon) Metodu kullanılmaktadır. Bu yöntem, zaman boyutunun çok küçük olduğu durumlarda bile tutarlı bulgular üretmesinden ötürü önemli bir avantaja sahiptir. Bu yaklaşımın geleneksel panel kantil tahmin yöntemlerine kıyasla kilit önemi, Powell'ın (2022) yönteminden elde edilen nokta tahminlerinin tıpkı yatay kesit regresyonu çalışmalarında olduğu gibi anlaşılabilir olmasıdır (Sikhawal, 2025: 4). Toplamsal olmayan sabit etkili panel kantil yöntemi, kesitsel verilerdeki heterojenliği yakalamada ciddi başarı sağlamaktadır (Powell, 2022; Wu vd, 2025: 15). Toplamsal olmayan sabit etkili panel kantil metodunun geleneksel en küçük kareler (EKK) kıyasla aykırı değerlere karşı oldukça sağlam olduğuna inanılmaktadır ve hata sürecinin parametrik dağılımıyla ilişkili varsayımlardan kaçınarak yarı parametrik bir tahminci olarak kabul edilmektedir (Powell, 2022; Udofia ve Oboh, 2025: 92). Bu yöntem, aynı zamanda zamana bağlı olmayan gözlemlenmemiş heterojenliği kontrol ederek içsellik endişelerini de azaltmaktadır (Yahya vd, 2025: 3).

3.3. AMPİRİK BULGULAR

Çalışma kapsamında ilk olarak tanımlayıcı istatistiklere yer verilmektedir. Tablo 2'de değişkenler için gözlem sayılarının, ortalama değerlerin, standart sapmaların, minimum ve maksimum değerlerin yer aldığı tanımlayıcı istatistikler bulunmaktadır.

Tablo 3.2. Özet İstatistikler

	ME	STI	POPGROW	NR	DI	TRADE	GE
Gözlem Sayısı	64	64	64	64	64	64	64
Ortalama	2.212796	6.673438	1.375431	13.4692	3.926094	81.37522	13.47214

(Tablo 3.2. devamı)

Standart Sapma	1.257721	0.9869373	0.4676815	11.7708	1.018874	27.18135	3.002931
Minimum Değer	0.5174358	3.7	0.0395079	0.2593771	2.65	46.69447	8.3212
Maksimum Değer	5.464877	8.3	2.246693	43.04068	5.76	146.1061	20.10585

Tablo 3’de çoklu doğrusal bağlantı problemini sınama amacıyla yapılan VIF testine dair bulgular yer almaktadır. Tüm değişkenlerin VIF değeri 10’un altında ve 1/VIF değerleri de 0.10’un üzerindedir. Bu durumda modelde çoklu doğrusal bağlantı problemine rastlanmadığı ifade edilebilir.

Tablo 3.3. VIF Testi Bulguları

Değişken	VIF	1/VIF
GE	5.27	0.189918
NR	4.24	0.236001
DI	3.47	0.288468
TRADE	2.81	0.355903
STI	1.69	0.592194
POPGROW	1.31	0.763628

(Tablo 3.3. devamı)

Ortalama	3.13
----------	------

Tablo 4’de eğim parametrelerinin homojenliğini sınama amacıyla başvurulmuş Swamy S testi bulguları yer almaktadır. Parametrelerin heterojen olmadığını belirten H_0 hipotezi reddedilmiştir. Bu bulgulara göre eğim parametreleri heterojendir.

Tablo 3.4. Swamy S Testi

Ki-kare	Prob değeri
553.01	0.0000

Tablo 5’de ise QRPD yöntemine dair bulgular görülmektedir.

Tablo 3.5. QRPD Bulguları

Q. Kantil	ME	Katsayı	Standart Hata	Z Değeri	Prob değeri
Q.25	STI	0.3292787	0.0322078	10.22	0.000
	GE	0.0696505	0.0198069	3.52	0.000
	POPGROW	-0.0967589	0.0670989	-1.44	0.149
	NR	0.0101603	0.0025782	3.94	0.000
	DI	-0.0098547	0.0374298	-0.26	0.792
	TRADE	-0.0132775	0.0017061	-7.78	0.000

(Tablo 3.5. devamı)

Q.50	STI	0.4131552	0.1505226	2.74	0.006
	GE	0.3141215	0.0918214	3.42	0.001
	POPGROW	-0.6134639	0.180675	-3.40	0.001
	NR	0.1063286	0.0135728	7.83	0.000
	DI	-0.4512832	0.1914967	-2.36	0.018
	TRADE	-0.0180249	0.0072578	-2.48	0.013
Q.75	STI	0.8138507	0.1130707	7.20	0.000
	GE	0.4418635	0.0553997	7.98	0.000
	POPGROW	-0.4965276	0.2246298	-2.21	0.027
	NR	0.0981401	0.0367535	2.67	0.008
	DI	-0.9674541	0.3222769	-3.00	0.003
	TRADE	-0.0533545	0.0079996	-6.67	0.000

Bulgulara bakıldığında düşük, orta ve yüksek kantil düzeyleri için Türk Devletleri Teşkilatı üyesi 4 ülkede güvenlik tehditleri arttıkça savunma harcamalarının da arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda elde edilen bu bulgular istatistiksel olarak %1 önem düzeyinde anlamlıdır. GE ve ME değişkenleri arasındaki ilişkiyi betimleyen sonuçlara bakıldığında değişkenler arasında tüm kantil düzeyleri için pozitif

yönlü ilişki tespit edildiği görülmektedir. Bulgular tüm kantil düzeyleri için istatistiksel olarak %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Nüfus artışının savunma harcamalarına etkisini gösteren bulgular incelendiğinde de değişkenler arasında düşük, orta ve yüksek kantil düzeyleri için negatif yönlü ilişkinin tespit edildiği görülmektedir. Bulgular düşük kantil düzeyi için istatistiksel olarak anlamsız iken orta ve yüksek kantil düzeyleri için ise istatistiksel olarak anlamlıdır. Türk Devletleri Teşkilatına üye 4 ülkede doğal kaynak rantının savunma harcamalarına etkisi tüm kantil düzeyleri için pozitif yöndedir. Ayrıca ulaşılan bulgular istatistiksel olarak %1 önem düzeyinde anlamlıdır. DI ve ME değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde düşük, orta ve yüksek kantil düzeyleri için değişkenler arasında negatif yönlü ilişkinin tespit edildiği bilgisine erişilmiştir. Düşük kantil düzeyi için elde edilen bulgu istatistiksel olarak anlamsız iken orta ve yüksek kantil düzeyleri için elde edilen bulgular istatistiksel olarak anlamlıdır. Ticari açıklığın savunma harcamaların etkisin gösteren bulgular analiz edildiğinde ise değişkenler arasında tüm kantil düzeyleri için negatif yönlü ilişki tespit edilmiş olup aynı zamanda bu bulgular istatistiksel olarak anlamlıdır.

Çalışmada ayrıca robustness(sağlamlık) sınaması gerçekleştirmek amacıyla KRLS (Kernel Tabanlı Düzenleştirilmiş En Küçük Kareler) tekniğine başvurulmuştur. Hainmueller ve Hazlett (2014) tarafından geliştirilmiş olan KRLS yöntemi, bağımlı değişkendeki açıklayıcı değişkenlerin marjinal etkilerine ilişkin değerli bilgiler sağlayan, makine öğrenimine dayalı bir tahmin modelidir (Kartal vd, 2024: 4). Hainmueller ve Hazlett'e (2014) göre bu yöntem, güçlü parametrik varsayımlara uymadan farklı değişkenler arasındaki çok karmaşık doğrusal olmayan bağlantıları yakalama yeteneğine sahiptir (Ahmed vd, 2025: 6). Tablo 6'da KRLS testine dair bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.6. KRLS Bulguları

	Ortalama	Standart Hata	t	Prob değeri
STI	0.415255	0.101569	4.088	0.000

(Tablo 3.6. devamı)

GE	0.083047	0.043269	1.919	0.060
POPGROW	-0.587201	0.20889	-2.811	0.007
NR	-0.005827	0.008769	-0.664	0.509
DI	-1.16035	0.121625	-9.540	0.000
TRADE	-0.007141	0.004142	-1.724	0.090

KRLS testi bulgularına bakıldığında elde edilen bulguların genel olarak QRPD testi ile elde edilen bulgularla örtüştüğü görülmektedir. Yalnızca NR değişkeninin katsayısının yönünün QRPD yönteminde ulaşılan bulguya göre farklı olduğu görülmektedir. Fakat KRLS testi ile elde edilen bulgunun da NR değişkeni için istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Elde edilen ampirik bulgular, savunma harcamalarının güvenlik tehditleri ve kurumsal kapasiteyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koyan literatürle büyük ölçüde örtüşmektedir. Güvenlik tehditleri ile savunma harcamaları arasındaki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki, Richardson (1960) ve Intriligator (1975) tarafından geliştirilen silahlanma yarışı ve güvenlik üretim fonksiyonu yaklaşımlarını ampirik olarak desteklemektedir. Özellikle farklı kantil düzeylerinde bu ilişkinin güçlenmesi, savunma harcamalarının ülkelerin tehdit algısına göre heterojen biçimde şekillendiğini gösteren Dunne ve Perlo-Freeman'ın (2003) bulgularıyla uyumludur. Bu sonuç, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerde savunma harcamalarının reaktif ve güvenlik odaklı bir yapıya sahip olduğunu düşündürmektedir.

Yönetişim etkinliği (GE) değişkeninin tüm kantillerde pozitif ve anlamlı bulunması, savunma harcamalarının yalnızca nicel güvenlik tehditleriyle değil, aynı zamanda devlet kapasitesi ve kurumsal etkinliklerle de belirlendiğini ortaya koymaktadır.

Bu bulgu, Sandler ve Hartley’nin (2007) savunma ekonomisi literatüründe vurguladığı “etkin devlet–etkin savunma” ilişkisini doğrulamaktadır. Nüfus artışı ve ticari açıklığın savunma harcamaları üzerindeki negatif etkileri ise barışçı dış ekonomik entegrasyonun askerî harcama baskısını azalttığını savunan liberal güvenlik yaklaşımıyla örtüşmektedir (Dunne & Nikolaidou, 2012). KRLS sonuçlarının büyük ölçüde QRPD bulgularını teyit etmesi, ulaşılan sonuçların yöntemsel açıdan da sağlam olduğunu göstermekte ve çalışmanın ampirik güvenilirliğini güçlendirmektedir (Hainmueller & Hazlett, 2014).

SONUÇ

Bu çalışma, Türk Devletleri Teşkilatı'na (TDT) üye dört ülke; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye örnekleminde güvenlik tehditlerinin savunma harcamaları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Savunma harcamalarının belirleyicileri çok boyutlu bir yapıya sahiptir; ekonomik kapasite, jeopolitik riskler, iç güvenlik tehditleri, siyasi istikrar, doğal kaynak gelirleri ve uluslararası ittifak ilişkileri bu süreci şekillendiren temel faktörlerdir. Bu çerçevede 2007–2022 dönemine ait veriler kullanılarak, güvenlik tehditlerinin yanı sıra kamu harcamaları, doğal kaynak rantı, demokratikleşme, ticari açıklık ve nüfus artışının savunma harcamaları üzerindeki etkileri QRPD (Toplamsal Olmayan Sabit Etkili Panel Kantil Regresyon) yöntemiyle analiz edilmiştir. Bulguların sağlamlığını test etmek için KRLS (Kernel Tabanlı Düzenleştirilmiş En Küçük Kareler) yöntemi de kullanılmıştır.

Elde edilen bulgular, Türk Devletleri Teşkilatı ülkelerinde güvenlik tehditlerinin savunma harcamaları üzerinde anlamlı ve pozitif bir etki yarattığını göstermektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'na üye 4 ülkede dış güvenlik tehditlerinin savunma harcamalarını artırdığı yönündeki bulgunun literatürdeki benzer çalışmalarda elde edilen bulgularla uyumlu olduğu ifade edilebilir (Hauenstein vd, 2021; Nordhaus vd, 2012). Güvenlik tehditleri arttıkça, devletlerin caydırıcılık politikalarına öncelik vererek savunma bütçelerini genişlettiği görülmektedir. Bu durum, TDT üyesi ülkelerin içinde bulunduğu jeopolitik konumla yakından ilişkilidir. Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu'yu birbirine bağlayan stratejik hat üzerinde bulunan bu ülkeler, tarihsel olarak hem bölgesel çatışmaların hem de büyük güç rekabetlerinin kesişim noktasında yer almaktadır. Dolayısıyla, güvenlik harcamalarının yalnızca içsel ekonomik tercihler değil, aynı zamanda dışsal tehdit algıları ve ittifak dengeleri tarafından belirlendiği söylenebilir.

Analiz sonuçlarına göre, doğal kaynak rantı ve kamu harcamalarındaki artış, savunma bütçeleri üzerinde genişletici bir etki yaratmaktadır. Enerji gelirlerine sahip olan ülkeler, bu kaynakları savunma sanayii yatırımlarını desteklemek ve ordularını modernize etmek için kullanma eğilimindedir. Özellikle Azerbaycan ve Kazakistan örneklerinde, enerji gelirlerinin savunma altyapısına yönlendirildiği görülmektedir.

Buna karşın demokratikleşme düzeyi, ticari açıklık ve nüfus artışı, savunma harcamalarını azaltıcı etki göstermiştir. Demokratik kurumların güçlenmesi, savunma harcamalarının denetlenmesini kolaylaştırmakta ve kamu kaynaklarının etkin kullanımını teşvik etmektedir. Benzer biçimde, ticari açıklığın artması, karşılıklı ekonomik bağımlılığı derinleştirerek savaş olasılığını azaltmakta; nüfus artışı ise sosyal harcamaların öncelik kazanmasıyla savunma bütçesinin görece azalmasına yol açmaktadır.

Nüfus artışı ile savunma harcamaları arasındaki negatif yönlü ilişkinin temelinde, artan nüfusun kamu bütçesi üzerinde yarattığı çok boyutlu baskı yer almaktadır. Özellikle eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve altyapı gibi zorunlu kamu harcamalarının nüfus artışıyla birlikte genişlemesi, savunmaya ayrılacak kaynakların görece olarak daralmasına yol açmaktadır. Bu durum, savunma harcamalarının kamu bütçesi içindeki öncelik sıralamasının değişmesine neden olmakta ve askerî harcamaların nispi payını azaltmaktadır. Ayrıca hızlı nüfus artışına sahip ülkelerde iş gücü piyasası, kentleşme ve sosyal istikrar sorunlarının öncelik kazanması, güvenliğin askerî araçlardan ziyade sosyoekonomik politikalar yoluyla sağlanmasına yönelik bir tercih ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulgu, savunma harcamalarının yalnızca dışsal tehditler tarafından değil, aynı zamanda demografik dinamikler ve bütçe tahsis tercihleri tarafından da belirlendiğini göstermektedir.

Bu bulgular, teorik düzeyde hem Realist güvenlik paradigması hem de Liberal barış yaklaşımı çerçeveleriyle ilişkilendirilebilir. Realist teoriye göre uluslararası sistemin anarşik yapısı devletleri güvenlik arayışı içinde sürekli olarak güç biriktirmeye iter (Waltz, 1979). Bu bağlamda, güvenlik tehditlerinin artışı savunma harcamalarını artıran doğal bir sonuçtur. Buna karşılık Liberal yaklaşım, ekonomik entegrasyonun, demokratikleşmenin ve uluslararası iş birliği mekanizmalarının güvenliği güçlendireceğini ve askerî harcamaların azaltılabileceğini savunur (Keohane & Nye, 1977). Bu çalışmanın bulguları, iki yaklaşımın bir arada geçerli olabileceğini göstermektedir: güvenlik tehditleri arttığında realist refleksler ağır basarken; demokratikleşme ve ticari açıklık arttığında liberal etkiler baskın hale gelmektedir.

Bu bağlamda Türk Devletleri Teşkilatı ülkeleri, güvenlik politikalarını şekillendirirken bu iki eğilim arasında denge kurmak zorundadır. Bölgedeki jeopolitik

koşullar, özellikle Rusya, Çin, İran ve Batı arasında süregelen güç rekabeti, TDT ülkelerini hem kolektif güvenlik mekanizmaları geliştirmeye hem de stratejik otonomilerini korumaya zorlamaktadır. Bu nedenle savunma harcamalarının yalnızca askerî kapasiteyi artırma aracı değil, aynı zamanda dış politika esnekliğini güçlendiren stratejik bir unsur olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın bulguları, Türk Devletleri Teşkilatı'nın güvenlik alanında kurumsal iş birliğini derinleştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ortak tatbikatlar, istihbarat paylaşımı, sınır güvenliği projeleri ve savunma sanayii üretiminde iş birliği, ülkelerin hem maliyet etkinliğini artırabilir hem de bölgesel caydırıcılığı güçlendirebilir. Türkiye'nin savunma teknolojilerinde son yıllarda kaydettiği ilerleme, bu alanda bilgi ve teknoloji transferine dayalı ortak bir ekosistem oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Özellikle İHA/SİHA teknolojileri, elektronik harp sistemleri ve sınır gözetleme altyapısı gibi alanlarda ortak üretim ve eğitim programlarının geliştirilmesi, bölgesel güvenliğe somut katkılar sağlayabilir.

Ayrıca, Türk Devletleri Teşkilatı'nın güvenlik alanındaki vizyonu, son yıllarda Türkiye'nin dış politika söylemleriyle de örtüşmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin 24 Mayıs 2022 tarihinde yaptığı Meclis Grup konuşmasında gündeme getirdiği “Asya ve Ortadoğu Güvenlik Örgütü” önerisi bu çerçevede dikkat çekicidir. Bahçeli'nin bu çağrısı, mevcut küresel güvenlik mimarisinin (özellikle NATO merkezli düzenin) tek taraflılığına karşı alternatif, çok kutuplu bir yapı oluşturma arayışının yansımasıdır. Akay (2022)'in “*Yeni Bir Güvenlik Mimarisi Arayışı: Asya ve Ortadoğu Güvenlik Örgütü*” başlıklı köşe yazısında da belirttiği gibi, bu öneri, Türk Devletleri Teşkilatı'nı daha geniş bir bölgesel güvenlik çerçevesine dönüştürme potansiyeline sahiptir. Böyle bir örgütlenme, sadece askerî caydırıcılığı değil, diplomasi, enerji arz güvenliği ve ekonomik dayanışmayı da içine alan kapsamlı bir güvenlik topluluğu modelini temsil edebilir.

Böyle bir modelin hayata geçmesi, Türk dünyasının küresel düzeyde stratejik ağırlığını artırabilir. Çünkü mevcut güvenlik sistemleri Batı merkezli kurumların (NATO, AB, ABD ittifakları) çıkarları doğrultusunda biçimlenmiştir. Buna karşılık, Asya ve Ortadoğu merkezli bir güvenlik yapılanması, Avrasya'nın çok kutuplu düzeninde yeni bir denge unsuru yaratabilir. Bu oluşumun temelinde, karşılıklı güven,

eşitlik, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve kültürel dayanışma ilkeleri yer almalıdır. Bu ilkeler, Türk Devletleri Teşkilatı'nın tarihsel, kültürel ve dilsel ortaklıklarından beslenerek yeni bir bölgesel güvenlik paradigması geliştirmesine imkân sağlayabilir.

Ancak, güvenlik iş birliğinin kurumsallaşması, yalnızca askerî koordinasyonla sınırlı kalmamalıdır. Yumuşak güvenlik alanlarında, yani enerji, çevre, su yönetimi, göç ve sağlık güvenliği gibi konularda da ortak stratejiler geliştirilmelidir. Bu konular, 21. yüzyıl güvenlik tehditlerinin asimetrik ve sınır aşan doğası göz önüne alındığında, bölgesel istikrar açısından en az askerî tehditler kadar önemlidir. Özellikle iklim değişikliğinin yol açtığı çevresel baskılar ve enerji arz güvenliği krizleri, geleceğin güvenlik mimarisinde belirleyici rol oynayacaktır.

Bu bütüncül güvenlik anlayışı, Türk Devletleri Teşkilatı tarafından kabul edilen Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi ile de örtüşen ortak bir stratejik çerçeve sunmaktadır. Söz konusu belge, güvenliği yalnızca askerî kapasiteyle sınırlı görmeyerek enerji güvenliği, çevresel sürdürülebilirlik, su kaynaklarının ortak yönetimi, göç ve insani güvenlik gibi alanları bölgesel istikrarın ayrılmaz bileşenleri olarak tanımlamaktadır. 2040 Vizyonu, üye devletler arasında politika uyumu, kurumsal eşgüdüm ve uzun vadeli stratejik planlama yoluyla çok boyutlu tehditlere karşı ortak hareket edilmesini hedeflemekte; bu yönüyle çağdaş güvenlik yaklaşımlarına normatif ve yönlendirici bir zemin oluşturmaktadır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2022).

Savunma harcamalarının optimal düzeyde tutulması da bir diğer önceliktir. Aşırı askerîleşme eğilimleri, ekonomik sürdürülebilirliği tehdit ederek uzun vadede kalkınmayı sekteye uğratabilir. Dolayısıyla TDT ülkeleri, “savunma–refah dengesi” kavramını politika önceliklerinden biri haline getirmelidir. Bu denge, hem caydırıcılığı korumayı hem de sosyal harcamaların, eğitim ve teknoloji yatırımlarının ihmal edilmemesini gerektirir.

Sonuç olarak, bu çalışma Türk Devletleri Teşkilatı ülkelerinde savunma harcamalarının çok boyutlu belirleyicilere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Güvenlik tehditleri, doğal kaynak gelirleri ve kamu harcamaları savunma bütçelerini artırıcı yönde etki ederken; demokratikleşme, ticari açıklık ve nüfus artışı azaltıcı etki göstermektedir. Bulgular, güvenliğin yalnızca askerî bir mesele değil, aynı zamanda

ekonomik, toplumsal ve siyasal bir denge sorunu olduğunu doğrulamaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın bundan sonraki dönemde temel hedefi, güvenlik tehditlerini azaltırken ekonomik refahı, toplumsal istikrarı ve bölgesel dayanışmayı aynı anda güçlendiren yeni bir güvenlik mimarisi inşa etmek olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2021). Dijital suç ekonomisi ve kripto para temelli tehditler. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), 23–44.
- Acharya, A. (2001). Human security: East versus West. *International Journal*, 56(3), 442–460.
- Ağır, S. B. (2019). Güvenlik çalışmaları: Kuram, kavram ve eleştiri. Nobel Yayıncılık.
- Ahmed, Z., Pinzon, S., & Rasheed, M. Q. (2025). Unlocking marginal SDG dynamics: A KRLS machine learning analysis of AI technologies and solar energy. *Geoscience Frontiers*, 102167.
- Akay, U. (2022, Mayıs 25). Yeni bir güvenlik mimarisi arayışı: Asya ve Ortadoğu Güvenlik Örgütü. *Türkgün Gazetesi*. <https://www.turkgun.com>
- Aydın, M. (2014). Kitle imha silahları ve uluslararası güvenlik. *Uluslararası Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 33–51.
- Aydın, M. (2003). Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı ve güvenlik çalışmalarındaki dönüşüm. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 1–20.
- Aydın, M. (2025). Savunma Önceliklerinin Değişimi: Jeopolitik Risk, Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Politika Belirsizliğinin G7 Ülkelerinde Askeri Harcamalar Üzerindeki Etkileri. *Politik Ekonomik Kuram*, 9(3), 1234-1247.
- Bahçeli, D. (2022, Mayıs 24). MHP TBMM grup toplantısı konuşması. Milliyetçi Hareket Partisi resmî sitesi. <https://www.mhp.org.tr>
- Balcı, A. (2017). Türkiye'nin güvenlik kültürü: Dönüşüm ve süreklilik. SETA Yayınları.
- Balzacq, T. (2011). *Securitization theory: How security problems emerge and dissolve*. Routledge.

- Barış, S., & Barış, A. (2024). Jeopolitik Riskler Savunma Harcamalarını Etkiliyor mu? Panel ARDL Yaklaşımı İle Bir Analiz. *International Journal of Social Inquiry*, 17(1), 69-85.
- Barro, R. J. (1981). Output effects of government purchases. *Journal of Political Economy*, 89(6), 1086–1121.
- Baylis, J. (2008). International and global security. In J. Baylis, S. Smith, & P. Owens (Eds.), *The globalization of world politics* (s. 277–293). Oxford University Press.
- Benoit, E. (1973). *Defense and economic growth in developing countries*. Lexington Books.
- Betts, A. (2011). *Global migration governance*. Oxford University Press.
- Betts, A., & Collier, P. (2017). *Refuge: Transforming a broken refugee system*. Allen Lane.
- Booth, K. (2005). *Critical security studies and world politics*. Lynne Rienner.
- Brauch, H. G. (2008). *Globalization and environmental challenges: Reconceptualizing security in the 21st century*. Springer.
- Brito, D. L., & Intriligator, M. D. (1995). Arms races and proliferation. *Handbook of Defense Economics*, 1, 109–162. [https://doi.org/10.1016/S1574-0013\(05\)80006-7](https://doi.org/10.1016/S1574-0013(05)80006-7)
- Buzan, B. (1991). *People, states and fear: An agenda for international security studies in the post-Cold War era* (2nd ed.). Lynne Rienner.
- Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner.
- Cox, R. W. (1981). Social forces, states and world orders: Beyond international relations theory. *Millennium*, 10(2), 126–155.

- Cronin, A. K. (2003). Behind the curve: Globalization and international terrorism. *International Security*, 27(3), 30–58.
- Çağlıyan, İ. (2018). Türkiye’de savunma harcamalarının ekonomik etkileri. *Siyasal Kitabevi*.
- Dalby, S. (2002). *Environmental security*. University of Minnesota Press.
- Dalby, S. (2009). *Security and environmental change*. Polity Press.
- Deger, S., & Sen, S. (1995). Military expenditure and developing countries. In K. Hartley & T. Sandler (Eds.), *Handbook of defense economics* (s. 275–307). Elsevier.
- Demir, M. (2020). Çevresel güvenlik ve iklim değişikliğinin ulusal güvenliğe etkileri. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 9(2), 145–166.
- Demir, O. (2021). Yeni nesil silah teknolojileri ve kitle imha silahları tehdidi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(1), 77–98.
- Doyle, M. W. (1983). Kant, liberal legacies, and foreign affairs. *Philosophy & Public Affairs*, 12(3), 205–235.
- Dunne, J. P. (1996). Economic effects of military expenditure in developing countries: A survey. In N. P. Gleditsch et al. (Eds.), *The peace dividend* (s. 439–464). North-Holland.
- Dunne, J. P., & Nikolaidou, E. (2001). Military expenditure and economic growth: A demand and supply model for Greece, 1960–1996. *Defence and Peace Economics*, 12(2), 173–186.
- Dunne, J. P., & Perlo-Freeman, S. (2003). The demand for military spending in developing countries. *International Review of Applied Economics*, 17(1), 23–48.
- Dunne, J. P., Smith, R., & Willenbockel, D. (2005). Models of military expenditure and growth: A critical review. *Defence and Peace Economics*, 16(6), 449–461.

- Dunne, J. P., & Nikolaidou, E. (2012). Defence spending and economic growth in the EU15. *Defence and Peace Economics*, 23(6), 537–548. <https://doi.org/10.1080/10242694.2012.663575>
- Durgun, Ş. (2018). Uyuşturucu kaçakçılığı ve sınır güvenliği: Türkiye'nin karşılaştığı bölgesel riskler. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 89–112.
- Efe, E., & Aydın, Ü. (2023). Makroekonomik değişkenlerin ve jeopolitik risk endeksinin savunma harcamalarına etkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 692-707.
- Erdoğan, M. (2020). Türkiye'de Suriyeliler: Uyum, ekonomi ve güvenlik. Ankara: Orion Kitabevi.
- Ercoşkun, G. (2021). Pandemilerin ulusal güvenliğe etkisi: COVID-19 örneği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(1), 101–124.
- Erhan, Ç. (2012). Güvenlik kavramının dönüşümü ve Türkiye'nin güvenlik politikaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(2), 57–78.
- Ergun, Y. (2019). Savunma harcamalarının dış borçlanma ile ilişkisi: Türkiye analizi. Nobel Akademik Yayıncılık.
- European Union. (2016). Shared vision, common action: A stronger Europe – A global strategy for the European Union's foreign and security policy. Brussels: European Union External Action Service.
- Günlük-Şenesen, G. (2004). Savunma harcamaları ve ekonomik etkileri: Türkiye üzerine değerlendirmeler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Government of Finland. (2025). Comprehensive security strategy. <https://valtioneuvosto.fi/en/comprehensive-security>
- Hainmueller, J., & Hazlett, C. (2014). Kernel regularized least squares: Reducing misspecification bias with a flexible and interpretable machine learning approach. *Political Analysis*, 22(2), 143–168.

- Hampson, F. O. (2008). Human security. In P. Williams (Ed.), *Security studies: An introduction* (s. 229–243). Routledge.
- Hartley, K., & Sandler, T. (1990). *The economics of defense spending*. Routledge.
- Held, D., & McGrew, A. (2002). *Globalization/anti-globalization*. Polity Press.
- Hirshleifer, J. (1989). Conflict and rent-seeking success functions: Ratio vs. difference models of relative success. *Public Choice*, 63(2), 101–112. <https://doi.org/10.1007/BF00153394>
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute.
- Hoffman, S. J., & Rød, L. P. (2020). The COVID-19 pandemic and international security. *Global Health Governance*, 14(1), 65–76.
- Homeland Security Act. (2002). Public Law 107–296, 116 Stat. 2135.
- IMF. (2022). *Government finance statistics manual*. Washington, DC: IMF.
- IMF. (2022). *World economic outlook*. Washington, DC: IMF.
- International Court of Justice. (1986). *Military and paramilitary activities in and against Nicaragua*. ICJ Reports.
- Intriligator, M. D. (1975). *Strategic considerations in R&D allocation*. RAND Corporation.
- Intriligator, M. D. (1975). Strategic considerations in the Richardson model of arms races. *Journal of Political Economy*, 83(2), 339–353.
- İçduygu, A. (2015). Türkiye'nin göç yönetimi ve güvenlik boyutu. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 7–32.
- Kaldor, M. (1999). *New and old wars*. Stanford University Press.
- Kaldor, M. (2012). *New and old wars* (3rd ed.). Stanford University Press.

- Karabulut, G. (2018). 21. yüzyılda yeni güvenlik tehditleri ve ulusal güvenlik politikaları. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 3(1), 1–20.
- Kardaş, Ş. (2020). Türkiye'nin bölgesel güvenlik stratejisi: Aktif caydırıcılık ve ileri savunma. *SETA Güvenlik Analiz Raporu*, 2020(14), 1–20.
- Kartal, M. T., Magazzino, C., & Pata, U. K. (2024). Marginal effect of electricity generation on CO2 emissions: Disaggregated level evidence from China by KRLS method and high-frequency daily data. *Energy Strategy Reviews*, 53, 101382.
- Kaya, Y. (2015). Güvenlik kavramının dönüşümü: 11 Eylül sonrası yeni güvenlik anlayışı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(45), 33–58.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and interdependence*. Little, Brown.
- Keynes, J. M. (2007). *The general theory of employment, interest and money* (Original work published 1936). Palgrave Macmillan.
- Koçak, E. (2020). Organize suç örgütlerinin devlet kapasitesi üzerindeki etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(1), 55–78.
- Korkut, H. (2021). Küresel sağlık güvenliği ve COVID-19 sonrası uluslararası iş birliği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 18(72), 55–78.
- Kuokštys, R., Kuokštis, V., & Miklaševskaja, I. (2021). External and domestic political determinants of defence spending: A time-series cross-section analysis of EU member states. *European security*, 30(2), 197-217.
- Kut, Ş. (2005). *Uluslararası güvenlik ve yeni tehditler: İnsan güvenliği perspektifi*. TESEV Yayınları.
- Matallah, S. (2025). Dynamics of military spending in the GCC countries: A deeper insight into the role of oil revenues, geopolitical risks, enmities, and alliances. *Journal of the Knowledge Economy*, 16(3), 11096-11116.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. Norton.

- Melman, S. (1974). *The permanent war economy*. Simon & Schuster.
- Metz, S., & Johnson, D. V. (2001). *Asymmetry and U.S. military strategy*. U.S. Army War College.
- Mowery, D. C. (2010). Military R&D and innovation. In B. H. Hall & N. Rosenberg (Eds.), *Handbook of the economics of innovation* (Vol. 2, s. 1219–1256). Elsevier.
- Musgrave, R. A. (1959). *The theory of public finance: A study in public economy*. New York, NY: McGraw-Hill.
- NATO. (2010). *Strategic concept*. Lisbon: NATO.
- NATO. (2016). *Commitment to enhance resilience*. Warsaw Summit Communiqué.
- NATO. (2021). *Cyber defence*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm
- NATO. (2022). *Strategic concept*. Brussels: NATO.
- NATO. (2023). *Defence expenditure of NATO countries (2014–2023)*. Brussels: NATO.
- NATO. (2023). *Defence expenditure of NATO countries*.
- Njamen Kengdo, A. A., Nchofoung, T. N., & Kos A Mognol, A. (2023). Determinants of Military Spending in Africa: Do Institutions Matter?. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 29(4), 401-440.
- Nordhaus, W. D., Oneal, J. R., & Russett, B. (2012). Democratic institutions and peace. *Economics of Peace and Security Journal*, 7(2), 45–54.
- Paris, R. (2001). Human security: Paradigm shift or hot air? *International Security*, 26(2), 87–102.
- Powell, D. (2022). Quantile regression with nonadditive fixed effects. *Empirical Economics*, 63(5), 2675-2691.

- Richardson, L. F. (1960). *Arms and insecurity: A mathematical study of the causes and origins of war*. Boxwood Press.
- Ruttan, V. W. (2006). *Is war necessary for economic growth?* Oxford University Press Institute.
- Samuelson, P. A. (1954). The pure theory of public expenditure. *Review of Economics and Statistics*, 36(4), 387–389.
- Sandler, T., & Enders, W. (2004). An economic perspective on transnational terrorism. *European Journal of Political Economy*, 20(2), 301–316.
- Sandler, T., & George, J. (2016). *Terrorism and counterterrorism*. Cambridge University Press.
- Sandler, T., & Hartley, K. (1995). *The economics of defense*. Cambridge University Press.
- Sandler, T., & Hartley, K. (2007). *Defense economics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schelling, T. C. (1966). *Arms and influence*. Yale University Press.
- SIPRI. (2022). *SIPRI yearbook 2022*. Oxford University Press.
- SIPRI. (2024). *SIPRI military expenditure database*. <https://sipri.org>
- SIPRI. (2024). *SIPRI yearbook 2024*. Oxford University Press.
- SIPRI. (2024). *Trends in world military expenditure*. Stockholm International Peace Research
- Sikhawal, S. (2025). Does Financial Development Affect the Emission of CO₂ Uniformly Across Economies? Global Evidence From Heterogeneous Analysis. *Bulletin of Economic Research*.
- Smith, R., & Dunne, J. P. (2008). Military expenditure and growth. In J. Fontanel & M. Chatterji (Eds.), *War, peace and security*. Emerald.

- Snyder, G. H. (1961). *Deterrence and defense*. Princeton University Press.
- Şahin, M. (2016). Enerji altyapılarının güvenliği ve ulusal güvenlik politikaları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12(24), 97–118.
- Taşdelen, S., & Giray, F. (2020). Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri: G-7, BRICS Ülkeleri ile Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(34), 273-308.
- Tran, M. P. B., & Vo, D. H. (2024). Can local and global geopolitical risk predict governments' military spending behaviour? International evidence. *Scottish Journal of Political Economy*, 71(4), 588-603.
- Tüfekçi, Ö. (2017). Türkiye’de savunma sanayii politikaları ve ekonomik etkileri. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(1), 45–68.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2022). Türk dünyası 2040 vizyonu. Türk Devletleri Teşkilatı Sekreteryası.
- Udofia, I. E., & Oboh, C. S. (2025). The effects of financial performance and corporate social responsibility on integrated reporting: The case of listed firms in Nigeria. *Africa Journal of Management*, 11(1), 83-103.
- U.S. Department of Defense. (2014). *Quadrennial defense review 2014*. Washington, DC: DoD.
- U.S. Department of Defense. (2020). *Joint publication 3-01: Countering air and missile threats*. Washington, DC: Joint Chiefs of Staff.
- UN. (2019). *Climate change and security*. United Nations.
- UN. (2021). *National accounts and government finance statistics*. UN Statistics Division.
- UNDP. (1994). *Human development report 1994*. Oxford University Press.
- UNODC. (2020). *The global report on trafficking in persons 2020*. United Nations.

- Walt, S. M. (1991). The renaissance of security studies. *International Studies Quarterly*, 35(2), 211–239.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it. *International Organization*, 46(2), 391–425.
- World Bank. (2023). *World development indicators*. World Bank.
- Wu, J., Xu, X., Wang, W., Jiang, J., Xue, Y., Jiang, L., & Quan, Z. (2025). Population challenge, economy, energy decarbonization and information and communication technology: insights of ecological footprint and biocapacity in Belt and Road countries. *Environment, Development and Sustainability*, 1-35.
- Yahya, F., Ali, S. A., & Rashid, A. (2025). Unpacking Mundell-Fleming Trilemma Tradeoffs: Asymmetric Pathways to Energy Diversification. *Review of Development Economics*.
- Yergin, D. (2011). *The quest: Energy, security, and the remaking of the modern world*. Penguin Books.

ÖZGEÇMİŞ

